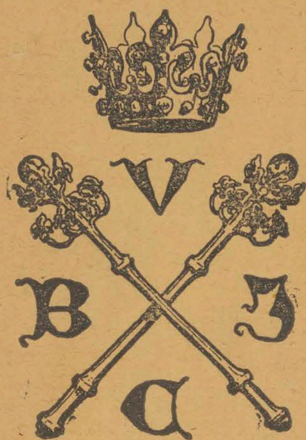

SPOSOB ŁATWY
Nauczenia i pamiętania dzieiòw Swieckich aż do narodzenia CHRYSTUSA PANA.
Podany Francuſkim językiem

Przez
Xiędza Buffiera Soc: JESU.

PRZEŁOZONY

Z przydaniem uwag, dla wygody JCHMOSCIOW PANOW KAWALEROW
Collegii Nobilium Poſnanienſis
Soc: JESU.

w POZNANIU
w Drukarni J. K. M. *Soc: JESU.*
1768.
Za Przywileiem J. K. M. PANA Naſzego Miłościwego.

Cognoſcat rerum geſtarum, & memoriæ veteris ordinem maximè ſcilicet noſtræ civitatis, ſed & imperioſorum populorum, & Regum illuſtrium. Cicero in Oratore.

DZIEIE SWIECKIE

Od

Stworzenia świata, aż do narodzenia
JEZUSA CHRYSTUSA

CZĘSC PIERWSZA

roku pièrwszego świata, aż do
potopu 1656.

P. Co się podaie do mòwienia z dzieiów świeckich wieku rwszego?

O. Nic szczegulnieyszego, coby było zmieszane z dzieiami ludu żego, o ktorych mòwiąc, ponież my i dzieiów świeckich tkneli; tego nic nad to w rozdziale tym przydamy.

CZĘSC

CZĘSC DRUGA

Od potopu w roku 1656. aż do narodzenia Abrahama w roku 2039.

Nemrod nazwany Belus Syn Chuza, wnuk Chama
Babiloński Krol; temu tròn dała moc ſama.
Aſſur Aſſyryiſkiemu Pańſtwu imie daie.
Sycyońſkie, Egipſkie, Chin, Scytòw powſtaie.

V. P. KTorego czaſu właściwie powinny brać początek dzieie świeckie?

1800. O. Wieku drugiego świata, kiedy ludzie po zmięſzaniu ięzykòw, przy budowaniu wieży Babilońſkiey rozſzedłſzy ſię po świecie, pierwſze Pańſtwa ſtanowić zaczęli, to ieſt około dwieście, albo trzyſta lat po potopie.

P. Jakie Pańſtwo według zwy-
1900. czaynego zdania poſtanowił Nemrod
Nemrod nazwany wnuk Chama, Syn Chuza, Prawnuk
Belus, Noego.
Syn Chuza, wnuk Chama, Babilońſki Kròl

O. Pierwſzym Kſiążęciem, albo Królem, Babilońſkim był Nemrod, ktorego dzieiopiſowie świeccy nazwali Belus, i podali za naypierwſze-

go-

go Pana naydawnieyszego Państwa na świecie.

temutròn dała moc sama.

IV. *P.* Państwo albo Królestwo Babilońskie niebyłoż iedno co i Assyryiskie?

O. Dla małey pewności, ktorą o czasach tak dawnych mamy, niemożemy rozeznać dobrze tych dwóch Państw, ktore dzieiopisowie zwyczaynie mięszaią

P. Czyliż Assur Syn Sema nie był postanowicielem, i pierwszym rządcą Państwa Assyryiskiego?

O. To prawda, że Assur, iako nas naucza Pismo, założył miasto Ninive Stolicę Assyryi, ktora podobno od Assura imię swoię zabiera, atoli o tym wszystkim oczywistey pewności niemamy.

Assur Assyryiskiemu Państwu imie daie.

IV. P. Jakim się to sposobem stało, że Nemrod wnuk Chama, ktoremu się w podziale dostała Affryka, że mòwię, ten Nemrod panował nad Państwem Assyryiskim położonym w Azyi?

O. Albowiem Nemrod wbiwszy się w moc, i siłę, iako mòwi Pismo, i będąc iuż Panem kraiu Sennaar, i Babilonii podbił sobie kraie, ktore

pod panowaniem Assura zostawały.

V. P. Nemrod miałże iakich następców na Królestwie?

O. Niemasz o tym pewności, to tylo wiemy, że za czasòw Abrahama Amraphel, był Królem tey ziemi, ale iak chołdownik Kodorlachomora Króla Elamitów mięszkaiących w tych kraiach, ktore teraz Persyą nazywamy.

V. Ktezyasz dzieiopis czyni wzmiankę o następcach Belusa, ktorego on samymże Nemrodem bydź sądzi, ale Ktezyasz równie, iako i Herodot, iest tak pełny baiek, iż zdaniem Strabona: * Łatwiey dać możno wiarę wierszopisòm, naprzykład: Hezyodowi, i Homerowi; niżeli tym dzieiopisóm mało co pewnym.

V. P. W tey niepewności zdań o początkach Państw pierwszych, co się zdaie podobnego do prawdy o Królach Assyryiskich?

O. Zdanie iest dzieiopisòw powagą bardziey nad inne stwièrdzone, że Kró-

* *Faciliùs Hesiodo & Homero aliquis fidem adhibuerit, itemque tragicis Poëtis, quàm Ctesiæ, Herodoto, & eorum similibus, Strabo lib: II.*

Królowie Aſſyryiſcy, o ktorych więcey pewności mamy, iako to Ninus, i Semiramis nie prędzey panowali, iak po ſiedemſet lub oſiemſet lat po Nemrodzie, prawie około tegoż czaſu, ktorego Sędźiowie Izraelſcy rządzili, i Troia dobyta. (2870.)

III. P. Dla czego początek bałwochwalſtwa przyznaią Ninuſowi?

O. Powiadaią, że Ninus darował życiem winowayców, kiedy ſię do poſągu Beluſa udali, który był albo Oycem, albo iednym z znakomitſzych poprzedników Ninuſa, i z tey przyczyny, iako wielu twierdzi, początek bałwochwalſtwa Ninuſowi przyznaią.

IV. P. Jakie były dzieła Ninuſa?

O. Zwyciężył Zoroaſtra Króla Baktryanów, wynalezcę nauki gwiazdarſkiey, albo iak inni twierdzą, czaroſtwa.

III. P. Iakim ſpoſobem Semiramis po śmierci Ninuſa męża ſwego opanowała Państwo?

O. Przemogła zdradą nad niedoroſłym Synem ſwoim Niniaſem, potym podbiła, iak twierdzą, Perſyą, Egipt, Indów, atoli umarła od Syna

ſwego Niniaſa zabita, ktorego do kazirodztwa namawiała.

V. P. Iako panował Ninias?

O. Zadnego ſtarania o Pańſtwo niemiał, rownie iako naſtępcy iego aż do Sardanapala, ale wſzyſtkie te dzieie ſą bardzo niepewne.

P. Ktore inne Pańſtwa według powſzechnego zdania około panowania Nemroda poſtanowione bydź ſię zdaią?

Sycyońſkie, Egipſkie, Chińſcytow, powſtaie. O. Za panowania Nemroda Pańſtwa Sycyońſkie, Chińſkie, Egipſkie, i Scytow powſtały, ále początek ich rownie ieſt niepewny, iako i Pańſtwa Babilońſkiego, álbo Aſſyryiſkiego.

III. P. Iak długo trwało w Morei *Peloponeſus* Króleſtwo Sycyońſkie poſtanowione od Egialeſa?

O. Kròleſtwo Sycyońſkie trwało przez oſiem albo dziewięć wieków, aż też doſtało ſię pod moc Królow Myceńſkich.

P. Iaką możemy mieć wiadomość o Pańſtwie Chińſkim, i o Chineyczykach?

O. Ieżeli chcemy dać wiarę dzieiòm Chineyczyków, ktore bardzo ſą niepewne, to Pańſtwo za pièrwſzego

go

go ich Króla Fohi wſzczęło ſię w krótce po potopie powſzechnym.

V. Po Fohi i ośmiu innych wolnym głoſem obieranych Królach, Króleſtwo dziedzictwem doſtało ſię w ręce dwudzieſtu i dwòch domów, z ktorych było 237. Ceſarzòw. Przydaią, że około pięćſet lat przed narodzeniem Iezuſa Chryſtuſa żył Konfucyuſz ſławny Filozof, ten poſtanowił prawá, ktore do tych czas z wielkim uſzanowaniem zachowuią w tamtych kraiach.

III. P. Ktory Ceſarz około roku 300 przed narodzeniem Iezuſa Chryſtuſa wyſtawił wielki mur na rozłączenie Chiny od Tartaryi?

O. Hoamtiti Kſiąże acz nieludzki, atoli nieśmiertelną pamięć ſwoią zoſtawił przez wyſtawienie takiego muru, ktory pięć ſet mil był długi?

P. Iakie imie noſili Kròlowie dawnego Pańſtwa Egiptu, ktòrych naſtępowanie mało co ieſt wiadome? 2000.

O. Nazywali ſię zwyczaynie Faraonowie, iako to i piſmo święte świadczy, gdzie mówi o Abrahamie, Iozefie, Moyżeſzu &c.

V. Było wiele Pańſtw, albo pokolenia

lenia tych Królow, Pismo święte nazywa ich właſnemi imionami. iako to *Sezak*, ktory zrabował. (3064.) Kościòł Ierozolimſki za panowania Roboama Kròla Iudzkiego. *Sua*, ktory przyiął *P*osłòw Ozeaſza. (14. roku od założenia Rzymu.) oſtatniego Króla Izraelſkiego. *Nekos* (125.) ktory chciał przekopać ziemię ciaſną leżącą między Nilem, i czerwonym morzem. *Apries* wnuk Nekoſa, ktory po wyprawie Nabuchodonozora do Egiptu uduſzony był od właſnych poddanych, ktorzy na mieyſce iego obrali Króla imieniem Amazis ale gdy *Pſammenites* (229. Rzymu) Syn Amezego do ſzczętu był zwyciężony; Króleſtwo Egipru doſtało ſię pod rządy Kambizeſa Króla Persòw, ktory przelał okrutnie wſzyſtkę krew Królow Egipſkich, iednakże *Inaros* krewny Pſammenitteſa ocalał, ten zbuntowawſzy część Egiptu za pomocą Ateńczyków, był zwyciężony od Persów, ktorzy go (248.) ukrzyżowali. Za panowania Artaxerxeſa II. Króla *P*ersów powſtała w Egipcie nowa rokoſz, ktorą wſzczął *Akorys* ſtawſzy ſię Obywatelòm przywodzą

cą do wypędzenia z tamtąd *Persòw*. Akorys zostawił po sobie następcòw, z tych trzeci *Mektanebus* (392.) panował w ustawicznych woynach, ktore z chwałą prowadził za pomocą Greków. Nakoniec gdy Artaxerxes Ochus potęgą swoią przemògł, *Państwo* Egipskie dostało się w moc *Persóm*, aż za czasu Alexandra Wielkiego (423.) poddało się woiownikowi temuż, i przeszło pod rządy Greków.

III. P. Wyraż mi, co się może mòwić o Państwie Scytów, albo Scytii?

O. Żadney prawie dalszey wzmianki niemasz o nim u dzieiopisów, o tym tylko wzmiankę czynią, że panowanie ich było bardzo rozległe w Azyi, i w Europie.

IV. W pośrzriodku panowania Medòw Scytowie wpadli do Azyi, ktorą prawie opanowali (119.) ale gdy Cyaxares Wodzòw ich wyciął, w rozsypkę poszli (148.) iako się powie, gdy o dzieiach Medów mówić będziemy.

CZĘSC

CZĘSC TRZECIA

Od narodzenia Abrahama w roku świata 2039. aż do śmierci Moyżesza w roku 2584.

W dwòch tyſiączny ſetny rok Kreſus Kretę wſtawia,
Inachus Argòw: Memnon ſztukę liter wznawia.
Druidesòw u Gaulòw wielka była ſława.
Attykòw potop zalał, Ogiges dał prawa
W dwa tyſiąc czteryſta lat, Spartus Spartą włada.
Piramidy Phar-Orus podobno zakłada.
W dwa tyſiące czteryſta ſześćdzieſiąt lat prawie
Moyżeſz zrodzon w Egipcie, Atlas żyie w ſławie,
Cekrops Ateny ſtawia, za Deukaliòna
Potop nowy: ten Syna miał Amfiktyona,
Ten trzeci był Krol Aten, gdzie ſię ſławny czyni
Sąd, gdy trzeci wiek kończy Moyżeſz na puſtyni,
W Sparcie Krol Lelex, w Troi Dardanus panuią,
Argi po Gelanorze Danaa przyimuią.

W dwòch tyſiączny ſetny rok P. KTorego kładą za pierwſzego Króla Krety około roku dwòch tyſiącznego ſetnego?

O. Kre-

O. Krezus około roku dwóch tyſiącznego ſetnego panował w Krecie, ktora wyſpa od niego imie ſwoie zabrała. *Krezus Kretę wſtawia.*

III. Między naſtępcami Krezuſa, ktorych dzieie mało co ſą pewne, kładą: 1°. Minoſa Kſiążęcia (2645.) ſurowey ſprawiedliwości, ktorego z tey przyczyny wierſzopiſowie iednym z trzech Sędziów, czyli Bogòw piekielnych uczynili, 2°. Saturna (2720.) Oyca Jowiſza, ktory w dzieiach baiecznych Oycem wſzyſtkich czasów nazwany ieſt. 2100.

P. Jak długo trwało Króleſtwo Argów poſtanowione od Inacha? *Inachus Argòw.*

O. Trwało więcey niż 400. lat rządzone przez potomkow Inacha aż do Gelanora trzynaſtego i oſtatniego Króla z ſwego pokolenia.

V. *Gelanor* Syn Steneluſa był zrucony z tronu od Danauſa, ktory po nim panował, iako ſię powie (w roku 2579.) po Danauſzu naſtąpił zięć iego Linceuſz, ktorego czwarty naſtępca *Akryzyuſz* zabity był nieſzczęśliwie od *Perſeuſza* wnuka ſwego. Ten oſtatni (2742.) przeniòſł ſtolicę Królow z Argow do miaſta Myceny. 2132.

Lu-

Luboć się niektorzy znayduią, ktorzy ieszcze po *Perseuszu* imie Królów Argòw nosili.

Memnon sztukę liter wznawia. *P.* Ktora potrzebna ludziom sztuka początek swoy zabrala od Memnona?

O. Przyznaią to Memnonowi, że on pierwszy wynalazł litery do pisma służące, przeto sądzą, że musiał pochodzić z Egiptu, z kąd umieiętności wyszły.

III. Z tey przyczyny powiadaią o Memnonie, że posąg iego rozmawiał; gdy promienie słoneczne na niego uderzyły.

Druidesow u Gaulow wielka była sława. 2210. P. Co iest pamiętnego o Kapłanach Gaulów nazwanych *Druides*, ktorych początek był następuiącego wieku około roku 2210.?

O. Ci w osobliwszym uszanowaniu mieli pewny dąb wydaiący owoc nazwany ziemioła, á Boską iakąś mu przyznaiąc cnotę, powiadaią, że złotą go kosą zbierali.

III. W rzeczy samey był to rodzay ludzi uczonych, ktorych starożytność w wielkim zawsze uszanowaniu miała.

P. Jakim sposobem zalane było

Kró-

Królestwo Attykow odebrawszy prawa od Ogigesa Króla swego?

O. W tym Królestwie osadzonym w Grecyi wylały wody tak znacznie około miasta Eluzys, że to dało pochop baykom, brać te wylewy za powszechny potop świata.

Attykow potop zalał, Ogiges dał prawa.

2336.

P. Kto był postanowicielem Spartów w roku dwòch tysiącznym trzechsetnym?

O. Spartus Syn Phoroneusa Króla Argòw, od tego zabrało imie swoie miasto Sparta, ktore też potym było nazwane Lacedemonią imieniem wziętym od iednego z następcòw Spartusa.

V. Niewiemy cale, ktorzy następowali Królowie po *Spartusie*, aż do *Lelexa* (2556.) między ktorego następcami był *Lacedemon*, *Tindarus* Ociec *Kastora i Polluxa* dwòch braci sławnych w dzieiach baiecznych. (2824.) potym *Menelaus* brat Agamemnona Króla Mycenów, i mąż Heleny siostry Kastora i Polluxa, ktora była przyczyną woyny Troiańskiey. *Orestes* (2880.) wnuk Menelausa nastąpił po nim, i miał Syna *Tizamenesa* wygnanego (2951.) przez potomkow

ków Herkulesa Heraklidesòw, Eurystinesa i Proklesa, ktorzy panowali razem w Sparcie nazwaney także Lacedemonią. Ci dway ostatni obydway mieli swoich następców, z ktorych iedni nazywali się *Agidesowie* od Agisa następcy Eurystenesa, drudzy Euripontydesowie od Euripona wnuka, i następcy drugiego *Proklesa*. Dla czwiczenia dzieci w lepszym składzie, i szybkości, prawa spartańskie przepisywały, żeby ich uczyć kształtnie kraść. W tymże czasie żył Likurgus, ktory (3170.) postanowił sławne prawa. Urzędnicy także są tam postanowieni nazwani *Eufores*, około roku 3293. Potym wszystkim Spartańczykowie wsławili się na rożnych woynach, ktore wiedli przeciw stanóm Messeny, Persòw, i Ateńczyków, aż też złożywszy iednę Rzeczpospolitą z Achieyczykami; (około roku 556. Rzymu.) Sparta razem z Achaią do Państwa Rzymskiego iest przyłączona.

2460. P. Za ktorego Kròla wybudowane są sławne spiczastograny, *Piramides*, ktore są iedne z siedem cudów świata?

O. Za

O. Za panowania Faraona-Oruſa nazwanego zwyczaynym imieniem *P*har-Orus, ktory podobno ſam kazał ie wyſtawić.

Piramidy Phar-Orus podobno zakłada.

III. Niektorzy twierdzą, że ten Orus nazywał ſię Buſiris, à to częścią dla nieznośnego ſwego okrucieńſtwa: częścią, że wyſtawił w Egipcie miaſto Teby maiące ſto bram.

P. W iakiey umieiętności ſławny był Atlas około tegoż ſamego czaſu, ktorego Moyżeſz urodził ſię w Egipcie przy brzegu rzeki Nil.

O. Około roku 2464. Atlas brat Prometeuſza kwitnął w umieiętności gwiazdarſkiey, z kąd poſzło, iż mowiono o nim że Niebo wſpierał.

W dwa tyſiące cztèryſta ſześćdzieſiąt lat prawie. Moyżeſz zrodzon w Egipcie Atlas żyie w ſławie.

P. Gdy około dwòch tyſiącznego pięćletnego roku Cekrops zbudował miaſto Ateny, z iakiey przyczyny dano mu imię Dyphies?

O. Albowiem mowił dwiema ięzykami, to ieſt: Egipſkim i Greckim, wyſtawił wiele pomnieyſzych miaſt, z ktorych ſię ſkładało Państwo Ateńſkie.

2496. Cekrops Ateny ſtawia.

V. *Cekrops* miał ſiedemnaście Królow naſtępcow ſwoich, aż do *Kodruſa* Kròla oſtatniego. Drugi

był

był *Kranaus* (2545.) od ktorego Cór-ki Atenei miasto Ateny imię wzięło. Trzeci *Amfiktyon* Syn Deukaliona (2550.) za ktorego postanowiony iest *Areopagus*, to iest: sławny Senat A-teński. Dziewiąty był, *Egeus*, Dzie-siąty *Thezeusz* (2824.) Syn Egeusa, ktory rosprószone w około wioski w iedno miasto Ateńskie zebrał. Je-denasty *Menesteusz*, ktory Thezeusza swą zdradą na wygnanie wyprawił, miał Syna *Demofoona*. Szesnasty był *Melantus*, ktory na poiedynku (2960.) zabił Xanta ostatniego Krola Tebow. Siedemnasty Krol *Kodrus*, ktory (2893.) poświęcił życie swoie za Oyczyznę. Po śmierci tak dobrego Pana Ateńczykowie niechcąc iuż na potym mieć Królow rządzeni byli od urzędnikow dożywotnich nazy-waiących się: Archontowie. Pierwszy z tych był *Medon* Syn Kodrusa. Trzy-nasty i ostatni z tychże był *Alkmeon* (3298.) Po Alkmeonie rząd Archon-tow do dziesięć lat tylo był skróco-ny. Pierwszy z tych dziesięcioletnich Archontow był *Charops*. Między o-statniemi był *Hippomenes*. tego zby-

tnia

tnia oſtrość, ktorą przeciw właſney córze wywierał, przyczyną niemałą była; że czas rządów ich ſkrócono, á powaga i panowanie ich na ieden tylo rok ſię rozściągało, co ſię ſtało 28. roku od założenia Rzymu.

Kreon był naypierwſzy z Archontòw rocznych, ten rząd był na czas przerwany z przyczyny niektorych okrutników, iakowi byli *Piziſtrates* (197. Rzymu) i Synowie iego *Hipparchus*, i *Hippias*, ale po wygnaniu Hippiaſa rząd poſpólſtwa ieſt przywrócony. Lacedemończykowie będąc zwycięzcami na woynie Peloponieyſkiey Atenów dobyli (350.) i rządy miaſta tego zdali trzydzieſtu wybranym z woyſka mężóm, tyleż okrutnikámi ich nazywano, tych *Trazibulus* Ateńczyk wygnał (353.) *Filip* Macedoński (417.) *Alexander* wielki Syn iego i *Kaſſander* naſtępca Alexandra na Królestwo Macedońſkie ukracali tey wolności Ateńſkiey, ale w krótce do pierwſzey przychodziła pory, aż nakoniec gdy Sylla dobył Aten (668.) Ateńczykowie Rzymianom ſię poddali, á przywiązawſzy ſię do ſtrony Antoniuſza, z nim zwyciężeni od Augu-

ſta daninę płacić muſieli, na reſzcie Ateny za Weſpazyana Ceſarza pod panowanie Rzymianów ſię doſtały.

za Deukaliona potop nowy. P. Czyliż nowy potop, ktory za czaſu Deukaliona zalał Teſſalią, kraiu tego nięogołocił z ludzi?

2540. O. Baieczne dzieie rymotwórców o tym twièrdzą, przydaiąc, że rozludnił świat Deukalion z żoną ſwoią Pirrhą, ktora mu porodziła dwóch Synòw bliźniąt Hellena, i Amſiktyona.

III. P. Co pamiętnego ieſt o Hellenie, od ktorego imienia Grecy nazwani ſą Helleniſci?

2554. O. To: że od Hellena poſzły trzy narody z trzech ròżnic ięzyka Greckiego, to ieſt: Eolyiczykowie, Doryiczykowie, i Jończykowie.

P. W czym znakomity był po Deukalionie Syn iego Amſiktion trzeci Król Ateńſki?

ten Syna miał Amfiktiona. O. W tym: że on uſtanowił Sędziòw z całey Grecyi wybranych, ktorzy od imienia iego nazywali ſię Amſiktyonowie.

III. Filip Król Macedońſki, Ociec Alexandra wielkiego był przyięty w liczbę tych Sędziów, i miał prawo w

ſą-

ſądzie dwie kreſki dawać.

P. Czyliż mniey ſławny był *Areopagus*, albo ſąd Ateńſki poſtanowiony na górze bliſko Aten za Amfiktiona? *gdzie ſię ſławny czyni ſąd.*

O. Nie mniey: albowiem mieli go wſzyſcy za ſąd ieden naymędrſzy.

III. Przed tym ſądem ſtawiony. Paweł Swięty ſprawił ſię z nauki ſwoiey, gdzie też nawròcił do wiary Swiętego Dyonizego.

P. Kto był wodzem ludu Bożego pod ten czas; kiedy *Areopagus* Sąd Ateńſki poſtanowiono?

O. Moyżeſz, ktory prowadził Izraelitòw przez puſzczą, po ktorey przez cztèrdżieści lat błądzili, tym ſkończył ſię trzeci wiek, czyli trzecia część świata. *gdy trzeci wiek kończy Moyżeſz na puſtyni 2560.*

P. Dla czego około tegoż ſamego czaſu Lelexa kładą za pierwſzego Kròla Spartòw?

O. *P*onieważ on był pierwſzym między temi Królami, o ktorych naſtępcach doczytać ſię można. *w Sparcie Kròl Lelex.*

P. Kto był pierwſzym Królem miaſta Troi? *2574.*

O. Dardanus, ktory wyſtawił to miaſto pod górą Idą w Azyi. *w Troi Dardanus panuią.*

Naſtępcy *Dardana* byli *Erkton*,

potym *Tros*, od tego imie Troia zabrała, miał trzech Synów. Pierwszy *Ganimedes*. którego mu Tantalus wydarł, 2. *Assarakus* Ociec Kapiża, z ktorego pochodził Anchizes Ociec Eneasza. 3. *Ilus* starszy z trzech braci, ktory wystawił twierdzę miasta Ilium. *Potym* Królowali *Laomedon*, potym *Priamus*, ktorego Syn Paris wykradł Helenę, i był przyczyną zguby miasta Troi (2870.)

2579. *Argi po Gelanorze Danaa przyimują.* *P.* Jako Królestwo Argów straciło Gelanora Syna Steneleusa, á ostatniego Krola z pokolenia Inacha?

O. *Po* wypędzeniu przez własnych poddanych Gelanora; obrali zgodnie na mieyscе iego Danausa, brata Egiptusa Króla Egiptu.

III. P. Dla czego Danaus ustąpił z Egiptu?

O. Poniewaź on chciał się uczynić iedynowładcą, odłączaiąc od rządów brata swego Egiptusa, od ktorego iest wygnany.

II. P. Co piszą baieczne wierszopisów dzieie o pięćdziesiąt córkach Danausa?

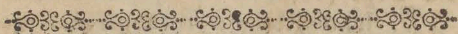
O. Swiadczą, że te zabiły iedney nocy wszystkich mężów, á braci

swo-

swoich stryiecznych, oprocz Hipermenestry, ktora męża swoiego Linceusza przy życiu zostawiła.

II. P. Z iakiey przyczyny Danaus do tego zaboystwa przywiodł corki swoie?

O. Obawiał się, żeby ieden z iego zięciow tronu mu nie odebrał, co się iednak stało, gdyż Linceusz zięć iego po nim nastąpił.

CZĘSC CZWARTA

Od początku rządu Sędziów Izraelskich około roku 2600, aż do roku 3000.

Jozue lud prowadził. Fenix zaś na tronie
Razem żyli, gdy Ida gora ogniem płonie.
Kadmus Syn Agenora Tebow miasto stawia.
Ztąd rymotworstwo wiele baiek nowych wznawia,
Syzyp Koryntem, Minos Kretą wyspą włada.
Syna Trosa Tantalus Meończyk wykrada,
W lat dwatysiące siedmset Pelops: Bachus słynie.

Od Perseusza błędem Akrizyusz ginie.
Po Saturnie we Włoszech Pikus tròn dziedziczy.
Tyr miasto założone wiele bogactw liczy.
Argonauci o runo woynę chcą wieść żwawą.
Ktore Jazon odzyskał za Medei sprawą.
Gdy Dedalus dowcipne sztuki wynayduie
Siedmiu Książąt bez skutku o Teby woiuie.
Ktore od Epigonòw ich Synòw są wzięte
Amazonki w Grecyą w kroczyły zawzięte.
Thezeusz z tronu zrucon, Helenę wykrada.
Pod dwa tysiąc dziewięć set lat Troia upada.
Z Turnem Eneasz, Egist żył z Agamemnonem.
Elektra i Orestes żył z mocnym Samsonem,
Argo w Lidyi, Alet w Koryntcie kròluie
W Sparcie zaś Euristeues z Proklesem panuie.

2606. Jozue lud prowadził, Fenix zaś na tronie, razem żyli

P. KTorym ludem rządził Jozue i Fenix, ktorzy iednego prawie czasu żyli.

O. Jożue następca Moyżesza prowadził lud Izraelski do ziemi obiecaney, á Fenix Kròlował w Fenicyi tym

tym imieniem od Fenixa nazwaney.

II. Od brata iego Cylixa nazywa ſię Cylicya, obydway byli Synowie Agenora, á bracia Kadmuſa.

P. Ktory ſzczęśliwy ſkutek ſprawił piorun, zapaliwſzy las na górze Ida około roku dwòch tyſiącznego ſześćſetnego? *Gdy Ida gòra ognient płonie.*

O. Piorun zapaliwſzy laſy na górze Ida na wyſpie Krecie, tak ſzczęśliwie roztopił kruſzce; że ztąd Obywatele nauczyli ſię lać żelaza.

P. Z iakiey przyczyny Kadmus Syn trzeci Agenora wyſtawił miaſto Teby w Beocyi? *Kadmus Syn Agenora Teby miaſto ſtawia. 2620.*

O. Kadmus ſzukaiąc własney ſwoiey ſioſtry Europy, od ktorey nazywa ſię ta część świata; w ktorey mięſzkamy, przyſzedł z Egiptu do Grecyi, tam oſiadłſzy, wyſtawił w Grecyi miaſto: ktore nazwał Teby imieniem wziętym od Oyczyzny ſwoiey w Egipcie.

II. P. Jaką potrzebną umieiętność Kadmus do Europy wprowadził?

O. Twierdzą, że wprowadził zażywanie liter i piſania.

VI. P. Z iakiey przyczyny nazywaią Teby zrzodłem baiek?

O. Z przyczyny wielu przypad-

ków, ktore się w tym Kraiu osobliwie z domem Kadmusa stały, z ktorego wierszopisowie Greccy wiele baiek zabrali: żadnego gruntownego dowodu w dzieiach swoich bardzo niepewnych niemaiąc.

Przednieysi następcy *Kadmusa* postanowiciela miasta Tebów w Beocyi są *Polidorus, Laius* (2833.) *Edipus*. Ten ostatni z przyczyny nieszczęśliwych o nim wyroków dziecięciem ieszcze w lesie porzuconym został, potym nikomu nieznaiomy do Tebów powrócił: gdzie z niewiadomości zabił własnego Oyca swoiego Laiusa, w nadgrodę za zabicie sławney owey poczwary nazwaney *Spinga* wziął za żonę matkę swoią Jokastę pozostałą po Laiusie wdowę, niewiedząc że taż sama i żona iego, i matka iego była, o czym iak tylo się dowiedział; tchnięty tą obrzydliwością, oczy sobie sam wyłupił. Z tego Kazirodztwa urodzili się *Eteokles* i *Polinices*, ktorzy prowadzili z sobą woynę nazwaną Tebayska woyna, po ktorey (2843.) Królował *Tersander* Syn Polinicesa sparty pomocą Książąt Greckich nazwanych

Epi-

Epigonowie pochodzących z siedmiu wodzów Tersander miał cztèrech, albo piąciu następców, z ktorych ostatni *Xantus* zabity od Melanta Kròla Ateńskiego na osobistey potyczce, (2980.) na ktorą się dla zakończenia woyny między temi dwiema Państwami odważył. *P*otym miasto Teby stało się sławną dla dzieł Epaminonda Rzecząpospolitą (366. Rzymu,) á gdy niechciało przymierza zawrzeć z Filippem Królem Macedońskim; od niego podbite iest (416.) Podniosło potym rokosz przeciw Alexandrowi wielkiemu, ktory ie (419.) z ziemią zròwnał, miasto wystawione potym na tym samym mieyscu nazywa się Stiwes.

P. Ktorych miał następców Sysyfus na Królestwo Koryntu?

O. Sysyfus uczyniwszy ludne miasto Korynt, ktorego on podobno był pierwszym Królem, zostawił po sobie następców blisko czterysta lat panuiących.

Sysyf Koryntem 2643.

Następcy *Sysyfa* byli wygnani przez Heraklidesów, ktòrzy byli potomkowie Herkulesa, Jeden z tych

imie-

imieniem *Aletes* opanował Państwo Koryntskie (2951.) w ktorym następcy iego panowali blisko 325 lat, aż gdy sprzykrzywszy sobie Telestes, że Królestwa się doczekać niemógł; zabił Króla Alexandra Oyca swego, dla czego rozgniewani obywatele Oycobóycę tego wygnali, postanowiwszy na mieysce iego urzędników różnych, (3276.) ktorzy się *Pritanesowie* nazywali, z tych pierwszy był *Automenes:* Rząd ten przez osiemdziesiąt lat przerwali niektorzy okrutnicy, iako to Cypseles (95.) ktorego panowanie dosyć ieszcze słodkie było, ale Syna iego Peryandra, toż następcy Psammitika okrucieństwo sprawiło, że lud o odzyskaniu wolności pomyślał, szczęśliwie odzyskał, i przez czterysta lat nią się cieszył, aż póki Mummiusz Konsul Rzymski nie opanował Koryntu (608.) na ów czas znaczną część Rzeczypospolitey Achayskiey składaiącego.

Minos Kretą wyspą włada.

P. W ktorym kraiu Królował Minos tak sławny w baiecznych dzieiach rymotwòrców, ktorzy go za piekielnego sędziego z Plutonem i Rhadamantem udaią?

O. Mi-

O. Minos żył, i Królował na wyspie Krecie, iako ieden z następców Kreza, á ponieważ sławny był z surowey sprawiedliwości, z ktorą ludem owym rządził, ztąd urosła o nim ta bayka. 2670,

P. Jaką sławną zbrodnią popełnił Tantalus Meońſki, albo Król Meonii? Syna Troza Tantalus Meończyk wykrada.

O. Tantalus wykradł Ganimedesa Syna młodszego Troza trzeciego Króla Troi.

III. Troianie na pomstę tey krzywdy Pelopsa Syna i następcę Tantala z własney iego Oyczyzny wypędzili.

P. Do ktorey części Grecyi udał się Pelops około roku dwóchsetnego siedemsetnego? W lat dwa tysiące siedmset Pelops.

O. Ustąpił na wpół wyspę nazwaną od iego imienia Peloponesus, gdzie poiął za żonę Hippodamią còrkę Enomaisa Xiążęcia tamtych kraiów wygrawszy ią w nadgrodzie gonitwóm wyznaczoney.

P. Jak sławne dzieła czynił wielki woiownik Bachus, inaczey nazwany Liber, albo Dyonizyusz, ktorego gdyby Boga iakiego czczono? Bachus słynie.

O. Bachus Syn Semele iedney z córek Kadmusa uczynił się strasztliwym

przez

przez szczęśliwe woyny, ktore w Indyi prowadził, gdzie szanowano go iak Boga, albo w pół-Boga.

2702. P. Jako Perseusz Syn Danai cörki Akryzyusza był pierwszym Krölem Mycenöw?

Od Perseusza błędem Akryzyusz ginie.

O. Wsławiszy się mężnemi dziełami na Wschodzie, powröcił, i zabił przez omyłkę dziada swoiego Akryzyusza czwartego po Linceuszu Króla Argöw, dla tego nieszczęścia ustąpił z miasta Argów, i przeniöst stolicę Krölewską do miasta Myceny: ktore wysławił znowu.

IV. Dzieiopisowie wspominaią niektorych ieszcze po nim następców Krölów Argów; ale imie Królow dawano w ten czas przednieyszym Panóm kraiu.

Perseusz miał cztèrech Synów sławnych, starszego zostawił na Wschodzie, ktory się imieniem Oyca swego nazywał *Perseusz*, od niego imie zabrała Persya. Inni trzey byli *Alceusz* Ociec Amfitryona. *Elektryon* Ociec Alkmeny, ktora poszła za Amfitryona krewnego swego, *Stenelus* Ociec Eurystheusza. Stenelus Królował po śmierci braci swoich (2784.) wygnaw-

gnawszy Amfitryona krewnego swego zostawił Królestwo swoie Eurysteuszowi Synowi swemu narodzonemu z Nicyppy Córy Pelopsa, za tego panowania Herkules Syn Amfitryona. i Alkmeny słynąć zaczął.

Euristeusz niemaiąc potomstwa zostawił Królestwo wuiowi swemu Atreuszowi Synowi Pelopsá, á Oycu Agamemnona sławnego (2870.) na woynie Troiańskiey, Agamemnon miał Syna Oresta Oyca Tissamenesá wygnanego (2951.) przez Heraklidesów czyli potomków Herkulesa, Thiestes popełnił kazirodztwo z żoną Atreusza, ktory pokraiawszy w sztuki nieszczęśliwe dziecie zieść ie Thiestesowi roskazał.

P. Dokąd się udał Saturnus Król Krety zrucony z tronu przez Jowisza Syna swego?

O. Saturnus udał się do Włoch. gdzie go Król tameczny Janus mile przyiął, po ktorym też na Państwo nastąpił, Po Saturnie nastąpił Pikus po tym Faunus, i Latinus we Włoszech.

Po Saturnie we Włoszech Pikus trondzie dziczy. 2757.

IV. P. Niebyłże inny Jupiter prócz tego, o ktorym teraz wzmiankę czyniemy? O. Mu-

O. Musiało ich bydź więcey, ieżeli damy wiarę dzieiopisóm czasów owych, ktorzy dzieie swoie tak bardzo z baykami pomięszali: że prawie niepodobno prawdy od bayki rozeznać, prócz tego to imie Jupiter było podobno pospolite służące każdemu Panu.

2770. *P.* Jakowi ludzie mięszkali w Sycylii?

Tyr miasto założone wielebogactw liczy. 2783. O. Sycylyiczykowie ludzie z Włoch: w krotce potym było wysławione sławne miasto Tyr dla swoich niezmiernych bogactw, i dla chandlów we wszystkich świata częściach prowadzonych.

IV. Nie wiedzieć całe, iaki był rząd Tyru w początkach miasta tego, ktore miało swoich Królow około roku 2950. Pierwszy wiadomy nam iest *Abibal*, Ociec *Hirama*, o ktorym mowić będziemy. Znayduią się między dzieiopisami ich następcy aż do *Pigmaliona* (3180.) po ktorym przez więcey nad dwieście lat niemamy żadney wiadomości o następowaniu Królow, aż do *Itobala*. (134. Rzymu) tego następcy ciągneli się aż do *Iroma* Króla (około 200 lat) podobna iest

rzecz

rzecz do prawdy, że z tego ſtanu złożyła ſię Rzeczpoſpolita, ktora przez długi czas była na przeſzkodzie do zwycięſtw Alexandrowi wielkiemu, ktory ią ſpuſtoſzył, potym znowu powſtała.

III. P. Jakie ieſt zdanie o runie złotym tak ſławnym w piſmach rymotworców?

O. Phrixus, i Helle ſioſtra iego, będąc trapieni od Inony macochy ſwoiey, á córki Kadmuſa, uſzli do Kolchidy, Helle na morzu zgineła, á Frixus powierzył ſkarbów ſwoich Królowi Kolchickiemu imieniem Etha, te bogactwa wierſzopiſowie nazwali runem złotym.

III. P. Jakim zamyſłem Peliaſz Król Teſſalonii wyſłał Jazona Synowca ſwego na odebranie złotego runa? 2828.

O. Pelias zruciwſzy z tronu Ezona Oyca Jazona, á chcąc pozyſkać ſobie łaſkę u ſwego Synowca, ktorego ſię obawiał, wyprawił go pod pięknym pozorem do Kolchidy na odebranie złotego runa tam złożonego.

IV. P. Co ſię podaie do mowienia o Króleſtwie Teſſaliyiſkim wſpomnionym? O. Ani

O. Ani o początkach, áni o rządach Pańſtwa tego nic pewnego nie maſz, równie iako i o innych różnych ſtanach Grecyi, ktorych rządcy nazywali ſię Krolami, chociaż panowali nad iednym tylo miaſtem, albo miaſteczkiem.

Argonauci o runo woynę wieść chcą żwawą.

P. Dla czego Panowie Greccy Argonauci nazwani popłyneli także na odzyſkanie woyną złotego runa?

O. Panowie Greccy dla pozyſkania chwały popłyneli za Jazonem okrętem nazwanym Argo, od ktorego też nazwiſko ſwoie wzieli.

Ktore Jazon odzyſkał za Medei ſprawą.

P. Jakim ſpoſobem Jazon wykradł runo złote z Medeą córką Etha Króla Kolchickiego około roku dwoch tyſiącznego oſiemſetnego?

O. Jazon w Medei, Medea w Jazonie ſię wzaiemnie zakochawſzy pomogła mu do łatwego wykonania zamyſłów iego.

III. P. Ktorą żonę poiął Jazon zbrzydziwſzy ſobie, i odrzuciwſzy po lat dzieſięć Medeą?

O. Wziął za żonę córkę Króla Koryntu, nad ktorą mſzcząc ſię Medea ſławna dla ſwoich wielorakich okrucieńſtw z życia ią wyzuła, co też by-

ło przyczyną Jazonowi, że siebie samego zabił.

III. P. Ktorego miał Oyca Herkules ieden z sławnych Argonautów?

O. Wielu się nazywało Herkulesami, dla tego ich niemożna dobrze rozeznać, naysławnieyszy był ieden z Argonautów Syn Amfitriona, i Alkmeny.

IV. P. Co pamiętnego uczynił Herkules przypłynąwszy do Troady położoney blisko Kolchidy?

O. Powiadaią, że on wybawił Hezyonę córkę Laomedona Kròla owych Kraiów od okrutney poczwary, która ią pozrzeć chciała.

III. P. Z iakiey przyczyny mówią o Herkulesie, że on poczwary wykorzenił?

O. Ponieważ on przez swoie męstwo wykorzenił wiele rozbòyników za roskazem Któla Mycenów Euristeusza krewnego swego.

II. P. W ktorym mieście postanowił Herkules igrzyska Olimpickie?

O. W *Pizie* mieście Elidy:, gdzie był sławny Kościół Jowisza Olimpiackiego, od ktòrego igrzyska Olimpiackie są nazwane.

II. *P*. Z iakiey przyczyny Herkules siebie samego zabił?

O. Powiadaią, że niemogąc wycierpieć bólu z gorączki zaraźliwey spalił się sam na górze Eta.

P. Jako zażył dowcipnego wynalazku swego na Wyspie Krecie Dedalus za panowania Minosa drugiego Krola?

Gdy Dedalus dowcipne sztuki wynayduie.

O. Gdy przeciw chęci iego zatrzymać go chcieli, tak ksztaltnie z tamtąd uszedł Dedalus, iż zdanie o nim urosło, iakoby z Synem swoim Ikarem uleciał: te skrzydła nic innego nie były tylko żagle służące do okrętu.

III. P. *P*o utonieniu na morzu Ikara Dedalus do kogo zapłynął w Sycylii?

O. Do Krola Kokala, ktory go bardzo dobrze przyiął, ale go potym w łażni udusił, obawiaiąc się urazić Minosa.

Siedmiu Książąt bez skutku o Teby woiuie.

P. Co za przyczyna była sławney woyny, na którey miasto Tebów próżnie i bez skutku było dobywane przez Książęta Grecyi nazwane siedmiu Wodzow?

O. Z przyczyny nieszczęśliwych przypadków w domu sławnego Edipa przez dwóch iego Synów Eteokla, i Polinicesa.

II. P.

II. P. Czyliż ci dway Synowie nie umòwili się Królować na przemiany?

O. Prawda: ale gdy Eteokles na końcu pierwszego roku chciał sam ieden panować: Polinices siedmiu Książąt Grecyi na pomoc zaciągnął przeciwko miastu Tebom, ktòrzy nietylo go niedobyli; ale i zgineli wszyscy oprócz Adrasta Książęcia Argów.

P. Kto się skutecznie zemścił śmierci tych Książąt? 2843. *Ktore od Epigonòw ich Synòw są wzięte.*

O. Synowie ich zwani zwyczaynie Epigonowie, którzy obległszy Teby, dobyli ich żwawie, i uczynili Królem Tersandra Syna Polinicesa.

P. Jakim sposobem Amazonki niewiasty woienne z Scytyi przeszły aż do Grecyi? 2845. *Amazonki w Grecyą w kroczyły zawzięte.*

O. Wtargneły tam, i potykały się walecznie, ale Tezeusz Król Ateński dał im odpór.

P. Co za dowòd mieli niektórzy twierdzić, że Amazonki przypalały sobie piersi?

O. Twièrdzą: że dla tego to czyniły; aby lepiey mogły z łuku strzelać. Prócz tego niecierpiały między sobą męszczyzny.

III. P. Jakiego zamięszania w Grecyi

cyi była przyczyną uroda Heleny córy Tyndara Krola Spartów?

O. Tezeusz Krol Ateński wykradł Helenę dziesięcioletnią, Spartanie mszcząc się tey krzywdy, do broni się porwali.

Tezeusz z tronu zrucon, Helenę wykrada.

P. Kto mszcząc się krzywdy Spartów zrzucił z tronu Tezeusza, zabiegaiąc tym sposobem, aby Ateńczykom nieprzyszło do woyny z Lacedemończykami?

O. Tezeusz zrzucony z tronu od Mnesteusza Pana Ateńskiego, ktory po nim na trôn wyniesiony iest.

IV. Rożne odmiany życia i szczęścia Tezeusza godne są wiadomości naszey. Był on Syn Krola Egeusa, ktory zabił Androgeosa Syna Minosa Krola Krety. Dla wypłacenia się za to zabôystwo Ateńczykowie byli przymuszeni posyłać co rok do Krety siedmiu Synów, i tyleż côrek, w tych liczbie znaydował się Tezeusz, Arianna córka Minosa zakochawszy się w Tezeuszu pomogła mu do zwyciężenia Minotaura, czyli iednego z urzędników wôysk Króla Minosa, ktory się nazywał Taurus, tym zwycięstwem Oyczyznę swoią uwolnił od pła-

płacenia podatku zwyczaynego.

III. P. Jak opłakany był ſtan Tezeuſza umieraiącego na Wyſpie Syros, i złorzeczącego Oyczyznie ſwoiey niewdzięczney, ktorey z tak wielką pilnością, i gorliwością ſłużył?

O. Tezeuſz ſprowadził do miaſta Aten obywatelow, ktorzy przedtym w około miaſta w pobliżſzych wſiach mięſzkali, ale po śmierci Meneſteuſza powinną mu wdzięczność oświadczyli, poſtawiwſzy na tronie Demofoona Syna iego (2871.)

III. P. Jakich procz tego zamięſzań przyczyną była Helena, kiedy odebrana z rąk Tezeuſza poſzła za Menelauſa brata Agamemnona? i ktory był Krol Spartow z małżeńſtwa tego? 2860.

O. Paris Syn Pryama Krola Troi i Hekuby, będąc gościem w domu Menelauſa, wykradł żonę iego Helenę, za co roziątrzeni Grecy wydali woynę Troianom, ktora trwała lat dzieśięć.

P. Jakim ſpoſobem Grecy dobyli, i zburzyli Troię w roku dwoch tyſiącznym oſiemſetnym ſiedemdzieśiątym? 2870. *Pod dwa tyſiąc oſiemſet lat Troia upada.*

O. Zdradą Eneaſza i Antenora,

 kto-

ktòrzy po ucieczce swoiey w szczęśliwym powodzeniu zostawali.

II. *P.* Gdy Antenor przypłynął do kraiu Wenetów, gdzie wystawił miasto Padwę, iako przybył do Włoch Eneasz za panowania Turnusa Króla Rutulów?

z Turnem Eneasz. O. Eneasz przyszedł do kraiu Łacinników, tam poiął za żonę Łacinników Króla córkę zaręczoną Turnusowi, który z tey przyczyny wielce się obraził.

IV. Z tym wszystkim powątpiwali niektórzy, czyli kiedy Eneasz we Włoszech postał.

2877. P. Jakie były skutki zawziętości Turnusa na woynie, którą z Eneaszem prowadził?

O. Turnus i Latinus trupem legli, i tak Eneasz został Panem kraiu tego.

IV. Według powszechnego zdania w tym kraiu Królował Askaniusz po Eneaszu, Syn iego, po nim czternaście następcòw, aż do Romulusa postanowiciela Rzymu.

P. Czyliż niemożna policzyć Agamemnona Króla Mycenów między naysławnieyszych Książąt Greckich, ktorzy się pod czas woyny Troiańskiey znaydowali?

O. Mo-

O. Można, ale dla bezbożności Egistusa, Agamemnon był nieszczęśliwszy nad innych, ktòrzy po szczęśliwey wyprawie powracaiąc na morzu pogineli. *Egist żył z Agamemnonem.*

III. P. Co była za przyczyna nieszczęśliwey śmierci Agamemnona?

O. Bezbożna społeczność żony iego Klitemnestry z Egistusem cudzołożnikiem swoim, ktory zabił Agamemnona, i na iego mieyscu Krolował.

P. Jako Orestes, i siostra iego Elektra zemścili się śmierci Agamemnona Oyca swoiego za czasu sławnego i mężnego Samsona Sędziego ludu Bożego? *Elektra i Orestes żył z mocnym Samsonem.*

O. Orestes zabiwszy Egistusa, i Matkę własną Klitemnestrę, posiadł Tròn, ktôry mu się po Oycu nalezał. *2900.*

IV. Orestes Krolował także w Sparcie po Stryiu swoim Menelausie, ktôrego córkę był wziął za żonę, zachowuiąc zawsze ścisłą przyiaźń z Piladą swoim dawnym na woynie towarzyszem.

P. Jakowe szczęśliwe woyny prowadzili Heraklidesowie, czyli potomkowie Herkulesa, którzy niby dzie-

dziestwem cnotę, i męstwo iego zabrali.

Argo w Lidyi. O. Zawoiowali rożne Państwa, iako to uczynił Argo, ktory w Azyi mnieyszey (2835.) Krolował w Lidii.

V. Królestwo Lidii trwało przez sześć abo siedemset lat rządzone przez dwoiakich Krolow pokolenia, pierwsze skończyło się na Kandaulu zabitym (3340.) od Gigesa namówionego od sameyże Królowy rozgniewaney dla tego; że Kandaulus mąż Krolową żonę swoię w oczach Gigesa nieprzystoynie wystawił. Drugie pokolenie Krolow nazywaiących się Mermnadesowie, zaczęło się od Gigesa á skończyło na czwartym iego następcy Krezusie, ktorego zwyciężył Cyrus Postanowiciel Państwa Perskiego (roku 210. od założenia Rzymu) á 3510. od stworzenia świata.

IV. *P.* Jak się powiodła wyprawa Heraklidesów do Peloponezu w sto lat potym, kiedy Hilus Syn Herkulesa i Deianiry nadaremnie się o ten kray kusił.

O. Następcy iego szczęśliwsi byli, odmieniaiąc całą postawę Grecyi, ktorą niemal całą pod rządy swoie podbili.

P. Gdy

P. Gdy Heraklidesowie opanowali Moreą, przed tym się zwała Peloponesus, ktorzy z nich dobyli Koryntu, i Sparty, gdzie też i Krolowali?

O. Aletes ieden z nich panował w Koryntcie, zkąd wygnał następców Sysyfa. Tegoż czasu Euristenes, i Prokles dway inni Heraklidesowie bliźnięta Krolowali w Sparcie nazywaiącey się także Łacedemonia.

Alet w Koryntcie Krǒluie.

W Sparcie zaś Euristenes z Proklesem panuie.

CZĘSC PIĄTA

Od początku panowania Królow Zydowskich, aż do końca niewoli Babilońskiey, to iest od roku 3000. aż do roku 3500. świata, albo 200. od założenia Rzymu.

W trzy tysiące lat Kodrus za kray
swoy umiera.
Ateńskie Państwo rządcow Archontow
obiera.
Drugi w swym pokoleniu Hiram Tyrem włada.
Homerus, i Hesiod wierszow szkołę
składa.
Po trzy tysiącu sto lat Tyr Pigmaliona
Miał Krǒla, zkąd uchodzi Dido urażona.
Po przyięciu Jonasza Med Sardanapala
Arba-

Arbaces obległ, ktory ze wszystkim się spala,
W trzy tysiące dwieście lat Likurg daie prawa.
Karan w Macedonii pierwszy Krol powstawa.
Ifitus Krol igrzyska Olimpickie wznawia,
W trzy tysiące trzysta lat Romulus Rzym stawia.
Spartanie pokonani są przez Messeńczykow.
Rządcow zwali Esorow, dzieci Partenczykow.
Hippomenesa corę koń dziki pożera.
W Lidyi Kandaulowi Giges tron odbiera.
Glaukus żelazo spaia, Archońci nastali.
Roczni, przed tym po dziesięć lat rządy trzymali.
Zył Archiloch, gdy ieden z trzech Horacyuszow.
Zabiia trzech Albańskich Kuriacyuszow.
Ateny w sto lat biorą prawo od Drakona.
Ktore się potym w krotce krwią mażą Cylona.
Solon, Pittakus, Tales, Bias w Greckim żyli
Państwie, ktore ci czterey Mędrcowie wsławili.
Safo, Anaximander. Ezop z Stezykorem,
Teognis, Anakarsis, Alce Mędrcow wzorem.

W dwie-

W dwieście lat ostatniego ma Krola Krezusa
Lidya, ten skazany na stos przez Cyrusa.
Z łaski Cyra z niewoli żydzi powracaią.
Nabuchodonozora następcy ustaią.
Z tych Ewilmerodakiem ieden, Baltazarem.
Drugi, zwany inaczey był Neriglissarem.

P. Z Iakiey przyczyny umarł za swoię Oyczyznę Kodrus sie- demnasty po Cekropsie i ostatni Król Ateński w krótce przed rokiem trzech tysiącznym? *W trzy tysiące lat Kodrus za kray swòy umiera.* 2983.

O. Nie żałuiąc życia swoiego na wybawienie Oyczyzny, ktorą Heraklidesowie naszli, niedawno przedtym Panami Peloponezu zostawszy, chciał sprawdzić proroctwo Apollina opiewaiące, że ta strona zwycięży, ktòrey Wódz na placu zabity legnie; wpada wśrzód nayżwawszey potyczki, i zabity poległ.

P. Jaki rząd postanowili Ateńczykowie niechcący mieć więcey Królow po stracic tak dobrego Króla? *Ateńskie Państwo rządcòw Archontòw obiera.*

O. Po stracie Kodra Archontowie rządzili Rzecząpospolitą. Z początku

pano-

panowanie ich było dożywotnie.

IV. Pierwszy z Archontów dożywotnich był Medon przezwiskiem Kulawy, Syn młodszy Kodra przeniesiony nad starszego z wyroku Apollina.

2950. *Drugi w swym pokoleniu Hiram Tyrem włada.* P. Hiram ścisły przyiaciel Królów Judzkich Dawida, i Salomona, byłże pierwszym przodkiem swoiego pokolenia, ktore Królowało w Tyrze?

O. Był przynaymniey drugim, a Synem pierwszego z tych, o ktorych mamy pewnieyszą wiadomość, to iest Abibala.

P. Czyliż nie tego prawie czasu żyli Homerus i Hesiod, naydawnieysi z Rymotwórcow Greckich?

Homerus, i Hesiod wierszow szkołę składa. 3058. O. Toć według powszechnego zdania twierdzić można, że Homerus, i Hesiod otworzyli szkołę Rymotwórstwa, i wynaleźli sztukę pisania wierszy.

II. P. Ktoreż to Rymotworstwa rycerskie od Homera napisane w naywiększym są u ludzi uczonych szacunku?

O. Jeden iest wiersz *Ilias* nazwany, w ktorym opisuie dobycie Troi: drugi *Odissea*, w ktorym opisuie róż-

żne

żne przypadki życia Ulissessa.

III. P. Z iakiey przyczyny twierdzą, że same muzy Hezyoda uczyły?

O. Chcieli przez to Pisarze ci wyrazić, że on iako wielu trzymało, był Kapłanem muz na górze Helikonie, i że prócz tego był ieden z naysławnieyszych wierszopisow.

V. Cokolwiek nad to w dzieiopisarzach o Hezyodzie napaść można, zdaie się bydź bardziey baieczne, nie masz nic pewnego o urodzeniu, Oyczyznie i czasie życia Hezyoda, i Homera.

P. Jako Królował w Tyrze Pigmalion Król po trzech tysięcy lat? 3141. Po trzy tysiącu lat Tyr Pigmaliona miał Króla.

O. Z wielkim okrucieństwem, tak dalece, że zgładził z życia Sycheusza męża Siostry swoiey Dydony w Tyrze. z kąd ona wyniosła się z wielu Tyryiczykami do Affryki do Miasta Kartaginy, którą albo wystawiła, albo odnowiła. Z kąd uchodzi Dido obrażona.

P. Co się stało z miętkim i zniewieściałym Sardanapalem Jedynowładcą Assyryiskim po przyięciu Proroka Jonasza do miasta Niniwe? Po przyięciu Jonasza MedSardanapala.

O. Sardanapal siebie samego zabił, obawiaiąc się, żeby był niewpadł

w rę-

w ręce poddanych swoich zbuntowanych.

3178. V. Chociaż wiele uczonych trzyma, że za tego Sardanapala Króla Jonasz Prorok przyszedł opowiadać pokutę do Niniwe, inni iednak na zdanie to nieprzystaią.

IV. P. Jakie było prawdziwe położenie *Państwa* tego, w ktorym Sardanapal panował?

O. Dla różnych, i przeciwnych zdań Dzieiopisarzów, niemożna, i prawie niepodobna tego dobrze rozeznać, nayprawdziwsza zdaie się bydź rzecz, że Sardanapal Królował w tym samym Państwie, w ktorym Ninus, Semiramis, i Ninias, których następcy w wielką moc się w bili, i że Sardanapal między innemi panował sam w Azyi Państwie, które za życia i panowania iego na różne się Królestwa podzieliło.

IV. P. Jako rozerwało się Państwo Sardanapala przez Arbacesa rządcę Medyi, i przez Belosusa rządcę Babilonii?

O. Ci dway rządcy oblegli w mieście Niniwe Sardanapala prowadzącego życie niegodziwe, i do ostatniey zguby go przyprowadzili.

P. Do czego przywiodła rospacz Sardanapala przymuszonego ustąpić tronu Arbacesowi Medowi? 3178. *Arbaces obległ, ktory ze wszystkim się spala.*

O. Sardanapal aby był niedostał się w ręce nieprzyiaciół swoich, sam siebie w własnym swoim pałacu i Państwie spalił, z żoną i wszystkiemi naydroższemi sprzętami.

V. Pod ten czas *Arbaces* zaczął Królować w Medii, podzieliwszy się Państwem z *Belosusem* Królem Babilonii. Atoli Pismo Swięte wspomina ieszcze o Krolach Assyryiskich w osobie *Phula*, dla czego mieysce to dzieiopisma tak ciemne iest i trudne do oświecenia, iako i wyższe było: to zdanie zda się bydź naypewnieysze; że po *Arbacesie* przy owych bezrządnych i niedbałych rządach Medów, a podobno i rozerwanym na czas tym Państwie Phul w samey rzeczy Królował w Assyryi, ktore to Państwo albo sam Phul, albo iego następcy utwierdzili tak, że zdało się to bydź nowym Królestwem Assyryiczykow, ktorzy mieli Krolow wyrażonych w Piśmie Swiętym, iakowi byli *Phul* (3226.) ktory chołdownikiem uczynił Manachema Krola Izraelskie-

elskiego: drugi *Teglath-Phalazar* (3279.) ktory naprzod posilkował Achaza Krola Judzkiego przeciwko Krolowi Syryi, á potym złupił Kościoł Jerozolimski. Między Phulem i Teglath-Phalazarem niektorzy kładą 3. *Nabonassara*, częściey za Krola Babilonii. 4. *Salmanazar* (około roku 14. Rzymu) ktory zawoiował, i zgubił Krolestwo Izraelskie, przeprowadziwszy Ozeasza ostatniego Krola Izraelskiego w niewolą do Assyryi 5. *Sennacherib*, ktoremu (gdy obległ Ezechiasza Krola Judy roku 23. Rzymu) Anioł wyciął sto osiemdziesiąt i pięć tysięcy woyska. 6. *Assaradon* Syn iego, za ktorego panowania podobno Assyryiczykowie i Babilończykowie pod iednym Krolem byli, czyli to że Assyryiczykowie Babilończykow, czyli że Babilończykowie Assyryiczykow zwyciężyli; ale ponieważ pismo Swięte żadney wzmianki nie czyni o Krolach Assyryiskich, niemożna nic pewnego twierdzić.

V. P. Arbaces zwyciężywszy Sardanapala zostawiłże następcow w Medii?

O. Bardzo rożne są w tey mierze zdania.

V. Wie-

V. Wielu trzyma, że po śmierci Arbacesa Medowie niemieli żadnego Rządcy, aż gdy *Dejoces* w Pańftwie tym znowu Krolować zaczął (około roku 45. Rzymu,) ten wyftawił miafto Ekbatanę. Po nim naftąpił *Phraortes* Syn Jego, i podbił Persów. Potym Królował *Cyaxares* Syn iego, za panowania tego Scytowie (119.) mięfzkaiący w Azyi wyżfzey opanowali Medią, ale Cyaxares upoiwfzy nauczcie, i pozabiiawfzy ich Wodzów, z iarzma Scytow fię ofwobodził. Po Cyaxarze Krolował *Afiages* Syn iego, Ociec Madany wydaney za Kambizefa Pana albo Króla Perfkiego, z tego małżeńftwa narodził fię wielki *Cyrus*, ktory wftąpił na Tron Aftiagefa, dobył Babilonii, i panował nad Azyą.

P. Z kąd zabrał, i złożył prawa fwoie Likurgus około roku trzech tyfiącznego dwóchfetnego; które Spartanom Oyczyznie fwoiey przepifał?

O. Likurgus ułożył, i zoftawił Spartanom prawa wybrane z rożnych praw tych Kraiów, ktore zwiedził. *W trzy tyfiące dwieście lat Likurg daie prawa.*

III. *Po* śmierci Polidekta Króla, bra-

brata Likurga pozostała wdowa naprzykrzała się Likurgusowi, áby tron Królewski posiadł, z nią się ożenił, i stracił dziècie, ktòre ieszcze na świat niewydała, nazwane potym Charilaus, ale Likurgus nie tylo tych namów słuchać niechciał, lecz staranie o dziecięciu prawym dziedzicu Tronu przyiął, i pod opiekę go Rzeczypospolitey oddał.

II. P. Jak się naprzód obeszli z Likurgiem ziomkowie iego, niechcący przyiąć praw ścisłych, ktore im do zachowania podawał?

O. Podnieśli przeciw niemu bunt, w ktorym ledwie nie umarł: ale gdy ieden podły człowiek oko mu iedno wyłupił; pospolstwo wszystko z tey przyczyny rozgniewane, Likurgowi go na ofiarę zemsty wydaie, z ktŏrym on obszedł się z wielką łaskawością.

II. P. Jakiey sztuki zażył ten wielki człowiek, aby był przywiodł ziomkòw swoich do zachowania praw od siebie podanych?

O. Przywiodł ich wszystkich, iż przysięgli mu nic z praw iego nie odmieniać póty, pokiby podróży do

Del-

Delfickiego Apollina nieodprawił, udaiąc przed niemi, że iego w tey mierze rady zaśiągał, ale on nie tylo śię do Sparty niewròcił, lecz poszedł na wyspę Kretę, i tam do śmierci mięszkał.

P. Jaką potrzebną sztukę wynalazł, i postanowił Karan potomek Heraklidesów pièrwszy Król Macedońśki?

3240. Karan w Macedonii pierwszy Król postanawia

O. Postanowił, iak twièrdzą sztukę ważenia cięźarów, i miary.

IV. Karan miał następców po sobie aż do Alexandra Wielkiego 23. między następcami, o których wielu pewności niemamy, wiadomśi Amintas, i czterèch iego Synów po sobie panuiących, z których nayślawnieyszy iest Filip Ociec Alexandra Wielkiego.

P. Ktòry był wynalezca, albo odnowiciel igrzysk Olimpiackich odprawuiących śię pierwszy raz roku 3278.

O. Iphitus Syn Praxonidesa potomka sławnego Oxylusa ślepego na iedno oko, ktòry był wprowadził Heraklidesów do Peloponezu.

Ifitus Kròl igrzyska Olimpickie wznawia.

III. To postanowienie igrzysk O-

limpiackich przez Iphita, ieſt naypewnieyſze, i pièrwſzym rozmiarem czaſu, czyli *Epochą* dzieiopiſmsa dawnego, tak dalece, że wſzyſcy Dzieiopiſowie Greccy tym rozmiarem porządek, i naſtępowanie lat miarkuią.

IV. P. Którego czaſu odprawowano te igrzyſka? i na ktòrym mieyſcu w ziemi Elida?.

O. Co pięć lat, przez pięć naſtępuiących po ſobie dni, pod czas *Solſtitium* czyli ſtanowiſka ſłońca letniego, bliſko rzeki Alfeus, i miaſta Piza, gdzie był Kościół Jowiſza Olimpiackiego w ziemi Elida.

III. P. Co trzeba uważać rachuiąc przeciąg czaſu przez Olimpiady, iako czynili dawni Dzieiopiſowie?

O. Trzeba rachować cztèry lata zupełne na każdą Olimpiadę, tak, żeby każdy rok piąty był pièrwſzy Olimpiady naſtępuiącey: i tak w każdym ſtu lat znayduie ſię dwadzieścia i pięć Olimpiad, á w każdey Olimpiadzie rachuie ſię pierwſzy, drugi, trzeci, i czwarty rok teyże Olimpiady.

P. Ktòrym drugim rozmiarem czaſu, albo *Epochą* ſławnieyſzą mamy ſię rządzić w dzieiach dawnych?

O. Od

O. Od założenia Rzymu, w roku świata trzech tyſiącznym trzech ſetnym, ktory poſtanowił Romulus.

W lat trzy tyſiące trzysta Romulus Rzym ſtawia.

IV. Ten wymiar czaſu, czyli *Epocha* przypadła roku 753. przed narodzeniem Jezuſa Chryſtuſa, á roku drugiego Olimpiady ſzoſtey; to ieſt dwudzieſtego drugiego roku, rachuiąc od roku pierwſzego pierwſzey Olimpiady poczętey roku 3278.

3300.

V. P. Wſzyſcyż ſię na to zgadzaią, że Romulus Rzym wyſtawił?

O. Dionizyuſz Halikarnaſſus, który piſał za panowania Auguſta, przytacza o założeniu Rzymu trzy albo cztèry zdania przeciwne, ale naypowſzechnieyſze ieſt, ktòre my przytoczyli.

II. P. Jakiego Oyca mieli Romulus, i Remus Brat iego?

O. O Oycu ich wiadomości niemaſz. Matka, iak twièrdzą, była Rhea Silwia, córka Numitora piętnaſtego po Eneaſzu Króla Łacinników.

IV. Numitora zrucił z tronu Brat iego Amuliuſz, który rozkazał utopić dwóch Synów Rhei, ale ich taiemnie zachował Paſterz Fauſtulus, i dał na wykarmienie iedney niewieście na-

zwaney Lupa, z kąd urosła o nich ta wieść, że ich wilczyca wykarmiła.

II. P. Romulus po zabiciu Remusa brata swoiego zostawszy Jedynowładnym Panem Rzymu, iakim sposobem rozludnił Rzym?

O. Pozwolił wolney ucieczki w Rzymie dla wszystkich winowayców, i gwałtem rozkazał porwać córki Sabinów, których oni w małżeństwo Rzymianom dawać niechcieli.

II. P. Jaka była śmierć Romulusa?

O. Nie wiadoma, dla czego rozumieli Rzymianie, że go Bogowie do siebie wzięli.

V. Następca po *Romulusie Numa Pompiliusz*, panuiąc w długim pokoiu, postanowił obrządki do czci Bogów należące. (83.) *Tullus Hostiliusz* zawoiował miasto Albę, i sztukę woienną zmocnił. *Ankus Marciusz* opasał Rzym murami (114.) i podbił Łacinników, i Weiensów. *Tarkwiniusz* stary przyozdobił (139.) Rzym postanowieniem igrzysk nazywaiących się: Cyrceńskie, i nadaniem ozdób każdey godności własnych, iako to wiązek, purpury, pier-

ście-

ścieni &c. (177.) *Serwiusz Tulliusz* podzielił lud na trzydzieści pokoleń, zabity od *Tarkwiniuſza pyſznego* zięcia ſwego (121.) za uſtawnym naleganiem córki swoiey Tullii, która przez zabitego Oyca ſwoiego ciało karetą ſwoią przeiechała. Tarkwiniuſz pyſzny opanował Króleſtwo, ten ſtawſzy ſię nieznośnym dla okrucieńſtwa ſwego, wygnany ieſt z Rzymu, po nim zaczęli rządzić Konſulowie (245.)

Rząd Konſulòw był roczny, tym przybierali niekiedy Diktatora, (256.) któremu na pewny czas pełnomocną władzą dawano. Po niektórym czaſie dla bronienia praw poſpolſtwa przeciw możnieyſzym, obierano Tribunów (261.) ci nazywali ſię Obrońcy poſpolſtwa *Tribuni plebis*, dla różnicy od Tribunów Woyſkowych, którzy rządzili częściami woyſka. Poſtanowiono także popiſowych urzędnikòw *Cenſores* (311.) dla poprawiania obyczaiów w Obywatelach Rzymſkich.

Rząd Konſulów po wiele razy był przerwany, oſobliwie od roku 300, aż do roku 400 Rzymu; z dwóch

mianowicie przyczyn. Pièrwsza przyczyna była, że Rzymianie postanowili dziesięć mężów (303.) á to na ustanowienie praw nazywaiących się: 12. tablic, które zebrane z praw Greckich były gruntem prawa Rzymskiego, atoli dla niewstrzemięźliwey rospusty *Appiusza Klaudiusza* iednego z dziesiąci mężów, zrucono wszystkich, i przywròcono rząd Konsulow (305.) Druga przyczyna przerwanego na czas rządu Konsulow była niezgoda pospolstwa, które zbuntowane, domagało się, aby iednego Konsula z pospolstwa obierano. Dla tych kłotni przez kilka lat nie było Konsulow, aż gdy dla dogodzenia żądzóm pospolstwa, obrano (388) z pospolstwa Konsula *Sexta Laterana.*

P. Jakiż to iest sławny rozmiar czasu *Era* czyli *Epocha* Nabonassara Króla Babilonii, która przypadła na rok siódmy Rzymu?

O. Jest ta *Epocha*, czyli rozmiar czasu, o którym wzmiankę czynią dawni Gwiazdarze roku 747. przed narodzeniem Jezusa Chrystusa, i którą często wspominaią dzieiopisowie.

V. Kró-

V. Króleſtwo Babilońſkie (iakośmy namienili, mówiąc o Beloziuſie) było iedną częścią rozerwanego Państwa Aſſyryiſkiego albo Medyiſkiego, i iednemu z tych podobno podlegało: ale od Nabonaſſara Króleſtwo Babilońſkie w równości z Aſſyryiſkim było, tak że iedno drugiemu na przemiany czaſem podlegało, czaſem panowało, ztąd poſzło, że Dzieiopiſarze częſto Królów Aſſyryiſkich z Babilońſkiemi mięſzaią. Cożkolwiek bądź, Te ſą imiona Królow Babilońſkich. 1. *Nabonaſſar*, którego za odnowiciela Państwa tego maią, ſławny u Dzieiopiſarzow dla tego, że od niego zaczyna ſię, i zabiera imie rozmiar czaſu *Epocha* czyli *Era* Nabonaſſara. 2. *Merodach* (32.) po którego śmierci Babilońſkie, i Aſſyryiſkie Państwo pod iednym Królem były, czyli, że Babilończykowie zawoiowali Aſſyryiczyków, iako niektórzy Piſarze twierdzą, czyli, iak inni ſądzą, że podczas nieiakiego bezkrólewia Aſſyryiczykowie Panami ſię Babilonii uczynili. 3. *Ben-Merodach* (76.) 4. *Nabuchodonozor* Ociec (108.) który znioſſzy ſię z Cyaxarem

rem Królem Medów, Assyryiczyków podbił. 5. *Nebuchodonozor* Syn Jego nazwany *Wielki* (126.) który panuiąc z Oycem swoim, wielkie i szczęśliwe woyny wiodł w Egipcie, potym Żydów w niewolą do Babilonii przeprowadził. 6. *Ewilmerodach* Syn Jego (172.) który łaskawie się obchodził z niewolnikami Żydami, i wyprowadził z więzienia Króla ich Jechoniasza. 7. Nakoniec *Baltazar* (194.) zwyciężony, iako powszechne iest zdanie od Dariusza Meda, i Cyrusa Wielkiego, przez których zawoiowane Królestwo Babilońskie przeniesło się do Medów, á potym do Persów według Proroctwa Daniela.

28. *Spartanie pokonani są przez Messeńczyków.*

P. Jako upokorzyli, i pokonali Spartów nieprzyiaciele ich Messeńczykowie, maiąc Króla Aristodema?

O. Messeńczykowie tak wielką liczbę wyrznęli Lacedemończyków, czyli Spartanow; że ci przymuszeni byli dla rozludnienia Oyczyzny swoiey do żon i córek swoich przyzywać pogranicznych męszczyzn.

Rządców zwali Eforów,

P. Jakowi Synowie porodzili się z tego chanicbnego nierządu tegoż same-

mego czasu, gdy Spartanie byli pod rządem *Eforów*?

dzieci Parteńczyków.

O. Nazywali się Parteńczykowie, ktòrzy w trzydzieści lat potym przyszli do Włoch z Wodzem swoim imieniem Phalantes podbiiać miasto Tarentum.

P. Na iaki koniec w Sparcie postanowiono urzędnikow nazywaiących się *Ephores*?

O. Na utrzymanie w swoiey powinności tak Krolów, iako też i poddanych.

V. Królestwa Messeny, o ktorym wzmiankę uczyniliśmy, postanowicielem był *Polikaon* Syn Lelexa Króla Sparty (2556.) o innych Messeny Królach pewności niemasz, aż do trzynastego *Androklesa*, którego poddani, zabili Teleklesa Kròla Spartòw (11. Rzymu) w Kościele Diany stoiącym na granicach tych dwóch Państw, czym rozgniewani Lacedemończykowie, wiedli tak żwawą woynę z Messeńczykami, iż ich do ustąpienia z Kraiu swoiego, i Oyczyżny przymusili.

Aristodem Obywatel Messeński chcąc wypełnić wyrok Apollina opie-

piewaiącego, żeby mu Meſſeńczykowie Pannę na ofiarę dali, ieżeliby nieprzyiaciela zwyciężyć chcieli, còrę ſwoią natychmiaſt ofiarował, i był obrany Krỏlem po śmierci Króla Euphaes naſtępcy Androkleſa, Ariſtodem wielką liczbę Spartanòw wyrznął, którzy dla rozludnienia, niewiaſty i córy ſwoie z ochydą obcym męſzczyznom wydawać muſieli, iako ſię wyżey rzekło: zwyciężony potym, zabił ſię przy grobie córki ſwoiey z roſpaczy. Po iego śmierci Meſſeńczykowie z Oyczyzny ſwoiey uſtąpić muſieli, udali ſię naprzód do Sycylii, tam miaſto Zankle opanowali, którą od imienia ſwego Meſſaną nazwali. *P*otym przez Epaminonda i Filippa Macedońſkiego Króla do Grecyi powrócili: w którey dobrze ſię utwierdzić, i zmocnić niemogli.

V. Z przyczyny Meſſeńczyków, i Ariſtodema, na którego poſiłek wyprawiony był Ariſtarchus Król Arkadyi, potrzebna rzecz ieſt, wzmiankę uczynić o Arkadach.

Dzieie Arkadów bardzo ſą niepewne: to tylko wiemy, że Państwo ich leżało na pułnoc względem Lacedemonii,

monii, niechcieli żadnego Króla po Ariſtarchu, który wyſłany od ſwoich na pomoc Meſſeńczykom, dał ſię przeciągnąć na ſtronę Spartów.

P. Z iaką oſtrością Hippomenes ieden z Archontów Ateńſkich odebrał życie córce zbytnie upodobanie w iednym Obywatelu maiącey? 32. Hippomeneſa córę koń dziki pożera.

O. Kazał ią zamknąć z koniem dzikim, który niemaiąc nic do iedzenia, pożarł ią.

P. Jaka odmiana ſtała ſię około tego czaſu w Lidyi, ze ſzkodą Króla Kandaula zruconego z tronu od Gigeſa?

O. Kandaulus zaślepiony urodą żony ſwoiey, okazał ią nieprzyzwoicie Gigeſowi, dla czego rozgniewana Królowa, namowiła Gigeſa, aby tron opanował, co też on uczynił. W Lidyi Kandaulowi Giges tron odbiera. 40.

IV. Giges był przodkiem pokolenia Królów Lidyi nazywaiących ſię Mermnadeſowie, którzy panowali aż do Krezuſa Króla.

P. Kto wynalazł około tego czaſu w Grecyi ſpoſób lutowania żelaza?

O. Glaukus na wyſpie Scio. 60. Glaukus żelazo ſpaia.

P. Po śmierci albo złożeniu z tronu Erixyaſa Archonta Ateńſkiego, ia-

kie

kie chwalebne prawo ustanowiono na Archontów?

68, Archonci nastali roczni, przed tym po dziesięć lat rządy trzymali.

O. Uchwalono, aby nowo obrani Archontowie, nie dziesięcioletni, iak przedtym, ale roczni tylko byli: to iest: aby rząd Archontów rokiem się tylo określał, który przedtym na dziesięć lat się rozciągał.

P. Jaki rodzay wierszy podtenczas wynalazł Archilochus żyiący około tego prawie czasu w Grecyi, którego żyli w Rzymie trzey bracia Horacyuszowie?

Żył Archiloch,

O. Archilohus wynalazł rodzay wierszy *iambicznych* tak uszczypliwie pisanych przeciw Likandrowi, który mu obiecawszy w zamęście corkę swoią, słowa nie dotrzymał, że ten z rospaczy się obiesił: dla czego zakazano w Sparcie czytać pism Wierszopisa tak uszczypliwego.

P. Jakie zwycięstwo odnieśli Rzymianie, gdy ieden z trzech braci Rzymskich imieniem Horacyuszów, zostawszy się sam, zwyciężył trzech Kuriacyuszów Albańczyków rodzonych braci?

gdy ieden z trzech Horacyuszow zabiia trzech Albańskich Kuriacyuszow.

O. Staneła ugoda między Rzymem i Albą miastem, żeby przez to spotka-

ſpotkanie trzech braci Rzymſkich z trzema braćmi Albańſkiemi, którąby ſtrona zwyciężona była, ta zwycięſkiey ſtronie ſię poddała; gdy dway Horacyuſzowie polegli; trzeci uciekać zaczął tym umyſłem; áby Kuriacyuſza iednego po drugim do gonienia ſiebie przywiodł: iakoż w rzeczy ſamey trzech Kuriacyuſzów iednego po drugim, iako który pierwey go doganiał, zabił.

III. P. Co uczynił potym z Albańczykami Tullus Hoſtiliuſz Król na ów czas Rzymſki? 85.

O. Zburzył, i z ziemią zrównał miaſto Albę, z którego wſzyſtkich Obywatelów ze wſzyſtkiemi bogáctwy do Rzymu przeprowadził, przez co otworzył ſobie dróge do łatwych zwycięſtw nad ſwoiemi ſąſiadami.

IV. Znakomitſi między zwyciężonemi od Tulla Hoſtiliuſza byli: Fidenaci, Weienſi, Sabinowie, Łacinnicy &c.

P. Jak wielce oſtre były prawa, które Drako Archont nadał miaſtu Atenòm, w krótce po ſto lat od założenia Rzymu? 130. *Ateny w ſto lat bio-rą prawa od Drakona*

O. Prawa te tak ſurowe były; iż

po-

pospolicie mówiono, iakoby krwią pisane były.

154. *Które się potym w krótce krwią mażą Cylona.* P. Jako w krótce potym Ateny zmazały się krwią Cylona?

O. Obywatele Ateńscy zabili go z towarzyszami, i krewnemi przy Ołtarzu Eumenidów, u którego obrony dla siebie szukał: zabóystwo to za wielkie świętokradztwo poczytano.

IV. Chociaż godzien był śmierci ten Cylona występek, że chciał opanować twierdzę podczas igrzysków Olimpiackich; pobożność iednak Ateńczyków przywiodła ich do tego; że dla zadosyć uczynienia znieważonym Bogom za to świętokradztwo, skazali na wygnanie zaboyców Cylona, i ich potomków.

160. *Solon.* P. Co uczynił Solon ieden z siedmiu mędrców Greckich urodzony w Salaminie, znosząc zbyt ostre prawa nadane od Drakona Ateńczykom?

O. Nadał zamiast nich prawa łaskawsze, i pożytecznieysze.

II. *P.* Co powiedział Solon, widząc niekiedy bogate sprzęty Krezusa Krola Lidyi?

O. Po-

O. Powiedział, że pawie piekniey-ſze ſą, niżeli te próżne ozdoby, przydaiąc wiele uwag o potrzebney wzgardzie tych wſzyſtkich rzeczy, które świat ma za świetne.

P. Jakim ſpoſobem Pittakus rodem z miaſta Mitileny drugi Mędrzec Grecki zwyciężył Phrinona Wodza nieprzyiaciół Oyczyzny ſwoiey bez wylania krwi ziomków ſwoich? *Pittakus*

O. Gdy ſię przybliżył *Phrinon*, złapał go Pittakus w zaſtawioną ſkrycie ſieć: á potym nie przyiął naywyżſzey godności, którą mu ofiarowali Mitileńczykowie.

P. W czym wſławił ſię Tales Mędrzec Grecki ſławny w umieiętności gwiazdarſkiey? *Tales*

O. Tales naypierwſzy dokładnie przepowiadał zaćmienia, i rozdzielił rok na 356. dni.

P. Jak ſobie poſtąpił Bias rodem z *Pireny*, ieden także z Mędrców Greckich, gdy mu przynieſiono troynog złoty znaleziony z tym napiſem: *Mędrſzemu*? *ias*

O. Nie zatrzymał go dla ſiebie, ale kazał zanieść do Kościoła Apollina.

II. P. Co z ruchomości ſwoich

wynioſł z ſobą Bias, gdy pod czas uciemiężenia miaſta Pireny Obywatele wynoſić ſię poczęli?

O. On ſam nic wcale niewynioſł, mówiąc: *wſzyſtko z ſobą noſzę*; ponieważ niepotrzebował niczego.

GWreckim żyli Państwie, ktòre ci cztèrey mędrcowie wſławili.

III. P. Oprócz tych cztèrech Mędrców Grecyi, ktòrzy dziełami, i powagą ſwoią wſławili Oyczyznę, których trzèch innych w liczbie ſiedmiu Mędrców Greckich liczą?

O. Nie zgadzaią ſię Piſarze o trzèch oſtatnich; kładą zwyczaynie Periandra, Kleobula, i Chilona; ale te nazwiſka mogą ſłużyć innym Mędrcóm, ktòrzy tegoż prawie ſamego czaſu żyli.

Stezikor

P. Czyliż nie pozoſtały iakowe nie dokończone wièrſze Stezykora, ktòry, iak mówią, oślepł, że przeciwko urodzie Heleny wièrſze piſał?

O. Bardżo mało: ale zdaniem Horacyuſza i Kwintiliana ten Rymotwórca urodzony w Sycylii piſał wièrſze poważne, i dobrze brzmiące.

Safo

P. Jaki rodzay wierſzów piſała Safo urodzona na wyſpie Lesbos, tak ſławna dla ſwoich wiérſzy: że ią dzieſiątą Muzą nazywano?

O. *Pi-*

O. Pisała różne wiersze na podziw starożytności, z których iedna tylo pieśń, i rytm pozostały w księgach Dionizyusza Halikarnassa, i Longina.

P. Komu przypisuią ten napis dany na Ołtarzu w Atenach po zabiciu Cylona wystawionym: *Bogu nieznaiomemu?*

O. Epimenidesowi Kandyocie, o którym powiadaią, że przez 27. lat spał, albo raczey wyszedłszy z Oyczyzny swoiey, zwiedzał rożne Kraie, dla wydoskonalenia się w tych umieiętnościach, których mógł był nabyć w cudzych Kraiach.

P. Jaki rodzay wierszy wynalazł Rymotworca Alceusz nazwany nieprzyiacielem okrutników?

O. Wynalazł wiersze, które się od imienia iego nazywaią Alkayskie. *Alce*

P. Jakie było zdanie Anacharsisa Mędrca Scytii, urodzonego z Matki Greckiey?

O. Ten zwykł był mawiać: że Winnica trzy owoce przynosi: piiaństwo, rospustę, i żal. *Anacharsis.*

P. Który Mędrzec około tegoż czasu wynalazł słoneczne zegary?

O. Anaxymander, który, iak twierdzą,

dzą, piérwszy postrzegł, że słońce chodzi z ukosa przez zwierzyniec niebieski, albo *Zodiak*.

200. *Ezop.* P. Jak wyborną, co do obyczaiów naukę zamykał w baykach swoich Ezop urodzony niewolnikiem w Frygii?

O. Ezop wprowadzał zwierzęta tak dowcipnie rozmawiaiące, że ci, z których żartował, uszczypliwemi żartami iego obrażeni, iegoż zabili.

Theognis P. Co zacz był Theognis ieden z naydawnieyszych Pisarzów Traiedyi?

O. Ten Theognis daleko różny był od owego, który pisał wièrsze bardzo podłe.

210. *W dwieście lat ostatniego Króla Krezusa Lidya, ten skazany na stòs przeż Cyrusa.* P. Czyliż Krezus ostatni Kròl Lidyi, żyiący około roku dwóch setnego Rzymu był tak mocny; i tak bogaty, iako zwyczaynie o nim powiadaią?

O. Tak iest w samey rzeczy: ale był daleko ieszcze nieszczęśliwszy, albowiem zwyciężony do szczętu przez Króla Persòw Cyrusa, i w niewolą wzięty, w mieście Sardes, skazany iest na spalenie.

III. P. Z iak wielce dziwnym męstwem szedł na tak straszną śmierć?

O. Po-

O. Powtarzaiąc niezmieſzanym umyſłem owe Mędrca Solona ſłowa: *żaden nie powinien ſię nazywać ſzczęśliwym przed śmiercią.* Ta przytomność umyſłu, i męſtwo, tak dalece zmiękczyło Cyruſa; że darował życie Krezuſowi, i trzymał go zawſze przy boku ſwoim, rady iego zażywaiąc.

IV. Ten ieſt koniec Królеſtwa Lidyi trwaiącego od poſtanowienia ſwego przez Argona, iakośmy około roku 2900. powiedzieli, więcey niż przez pięćſet lat.

P. Jako Cyrus wypuścił z niewoli Babilońſkiey, i odeſłał Zydów do Oyczyzny właſney? *Z łaſki Cyra z niewoli Zydzi powracaią.*

O. Ponieważ Cyrus zoſtawſzy Krolem *P*ersów, zoſtał oraz Królem Babilonii po śmierci dwóch naſtępców wielkiego Nabuchodonozora, z ktorych ieden był Ewilmerodach, Syn iego, á drugi Baltazar wnuk. Tego Baltazara wielu ma za owego Neriglifſara, o ktorym Dzieiopiſowie świeccy wzmiankę czynią. *Nabuchodonozora naſtępcy uſtaią. Z tych Ewilmerodakiem ieden, Baltazarem drugi, zwany inaczey był Neriglißarem*

VI. Różne á dziwne przypadki, po ktorych Cyrus zoſtał iedynowładnym *P*anem Babilonii, i Azyi, wiele zatrudnienia czynią Dzieiopiſom.

Kładę tu krótko, co można w tey okoliczności wiedzieć.

VI. Azya była w wielkim zamięszaniu po śmierci Nabuchodonozora Wielkiego, ktòry w niewolą Babilońską zabrał Zydów. W tey niewoli byli ieszcze za panowania Ewilmerodacha Syna Nabuchodonozora, i za Baltazara albo Nerigliſſara Syna, albo Brata Ewilmerodachowego. Astiages Król Medòw, gdy wydał za Perſę Córę swoią Mandanę, między dwiema temi narodami stanęło przymierze, ktòre uczyniło Cyrusa Syna Mandany bardzo mocnym, i Dziedzicem Persyi, i Medyi. Królowie Babilońscy niemogąc bez zazdrości patrzyć na takową potęgę, złączywszy się z Lidyiczykami, na Medòw uderzyli. Cyrus woiownik obrany na zwoiowanie tych sprzymierzonych nieprzyiaciół; zbił naprzód Krezusa Kròla Lydyi, iakośmy powiedzieli, potym za pomocą Dariusza Meda Syna Astiagesa, czyli Wuia Cyrusa, obległ Babilonią. Baltazar ostatni Kròl Babilonii przyszedłszy do ostatniego nieszczęścia, musiał ustąpić z Królestwa zabity od własnych poddanych.

Cy-

Cyrus podług tego ułożenia miał pokrewieństwo z Dariuszem Medem następcą na Krolestwo Babilonii po Baltazarze. Ale gdy roku drugiego Dariusz Medus umarł; Cyrus został Panem tych wszystkich Państw, i Jedynowładzcą całey Azyi. Otoż to iest wszystko, co się zda bydź nayprawdziwszego w dzieiach Państwa tego, o których tyle iest różnych od siebie zdań, ile Pisarzów, i Dzieiopisów.

CZĘSC SZOSTA

Od uwolnienia Żydów przez Cyrusa z niewoli Babilońskiey roku 216. Rzymu, aż do narodzenia Jezusa Chrystusa w roku 753. od założenia Rzymu.

Pitagoras za czasow Krola Cyra żyie
Ktory, koło lat dwieście dziesięć, Persow bije.
Anakreona miały okrutnikow lata,
Falara, Polikrata, także Pizystrata.
Potym Hipparch w Atenach okrutnie panuie
Co potym w Hippiaszu rząd pospolstwa psuie.

Kambizes Egipt podbił pod ſwe panowanie.
Rzym zaś Tarkwiniuſzòw ſkazał na wygnanie.
Klelia, i Scewola, Kokles, Poſthumiuſz
Diktator, Koriolan ſłynął, i Kaſſiuſz.
Przy Maratonie dwakroć ſto tyſięcy męża
Perſkiego, Milcyades zbiia, i zwycięża.
Leonidas Spartanòw trzyſta tylo zbiera,
Przy Termopilach zbiwſzy Xerxera, umiera,
Themiſtokles powtòrnie zbił przy Salaminie
Persòw, do nich oſkarżon ucieka, i ginie.
Pod Plateą pyſznego zabito Mardona,
Perikles z Aten wygnał zazdroſny Cymona.

Pitagoras za czaſu Kròla Cyra żyie. 210.

P. GDzie oſiadł Pitagoras Mędrzec urodzony na wyſpie Samos, ktòry żył za czaſu Cyruſa Wielkiego Kròla Persòw?

O. Pitagoras zwièdziwſzy dla nabycia umieiętności rożne Kraie, oſiadł w mieście Tarentum leżącym na granicy Włoſkiey, nazwaney pod òw czas wielką Grecyą.

III. *P.* Dla iakiey przyczyny obwarował iak gdyby prawem ſiebie ſamego, żeby nigdy nie iadał bobu?

O. Al-

O. Albowiem był tego zdania, że ćmi, i obciąża rozum.

III. *P.* Jak wielkie poszanowanie u swoich uczniow ziednało mu owe nieodmienne pomiarkowanie umysłu, z ktòrym on, iako twierdzą, przepędzał życie swoie nie śmieiąc się nigdy, áni płacząc?

O. Uczniowie Pitagora tak wielkie o nauczycielu swoim zdanie mieli, że na utwierdzenie prawdy iakowey rzeczy, mòwili, skazuiąc na niego: *Nauczyciel to powiedział*, maiąc go za nieomylny wyrok.

III. P. Czyliż nie naypierwszy z Filozofow Pitagoras utrzymywał nieśmiertelność duszy?

O. Takci w prawdzie mówią; ale tę nieśmiertelność duszy tłumaczył przez przechodzenie duszy z iednego ciała do drugiego.

III. *P.* Cyrus nastąpiwszy na Królestwo Babilonii po Daryuszu Medzie, iakim sposobem postanowił Państwo Azyi?

O. Cyrus ustanowił Państwo swoie na częściach oderwanych od Państw Babilończyków, i Medów, á nadewszystko, gdy około roku dwòch setne-

Ktory koło lat dwieście dziesięć Persòw biie.

ſetnego dzieſiątego Lidyiczyków zwyciężył, i pod moc ſwoią podbił.

IV. P. Jakim ſpoſobem Cyrus oſłobił wcalo Lydyiczyków, ktorzy byli bunt podnieśli?

220. O. Wprawił ich za radą Krezuſa, którego na dworze ſwoim do rad zażywał, w życie miętkie, i roſpuſtne. Podług Herodota, Cyrus prowadził ieſzcze woynę z Maſſagetami pomyślnie: ale potym ich Królowa Tomirys zwyciężywſzy Cyruſa, uciętą iego głowę w naczynie krwi pełne wrzucić kazała, mówiąc: *Naſyć ſię po śmierci twoiey tą krwią, którąś ſię nie mógł naſycić w życiu.*

IV. Xenofon tegoż ſamego czaſu z Herodotem żyiąc przeciwnie piſze, że Cyrus umarł ſpokoynie w Pałacu ſwoim.

V. Páńſtwo Perſkie poſtanowione od Cyruſa, trwało lat 208., maiąc dwanaście albo trzynaście iedynowładzców, których tu naſtępowanie przytaczam.

V. Po śmierci Cyruſa Syn iego Kambizes podbił Egipt (250.) który potym przez wiele wſzczętych buntów chciał ſię z iarzma tego wyſwobodzić.

dzić. 2. *Smerdis* falszywy, który (232.) że był podobny Smerdisowi prawdziwemu zgładzonemu przez Brata swego Kambizesa, do tronu sobie przystęp ziednał. 3. *Dariusz* Syn Histaspa (233.) obrany za przemysłem swoiego masztalerza, albowiem gdy Panowie Perscy zgodzili się na obranie tego Króla, ktorego by koń naypierwey zarzżał, dowcipny przemysł Masztalerza sprawił, że koń iego naypierwey zarzżał. Ten sam Dariusz odzyskał miasto Babilonią za zdradą Zopira swego przyiaciela. Mówią także, że za niego Persowie przegrali z Grekami sławną owę bitwę Maratońską. 4. *Następca* Dariusza był Xerxes, który pokrył morze niezmierną liczbą okrętów, w których przeprowadzał woysko swoie przeciwko Grekóm. Królował (roku 269.) z woli swoiego Oyca ustępuiącego mu rządów z krzywdą Artabarzana starszego brata. i przybrał na Państwo (289.) Syna swego 5. *Artaxerxesa* nazwanego: *długoręki*, przeto, że iednę rękę dłuższą miał nad drugą. Ten Pan poskromił Egipt zbuntowany, kazał ukrzyżować Ina

ra, ktòry się Królem Egiptu za posilkiem Ateńczyków uczynił. Artaxerxes podług niektórych Pisarzow, był tenże sam, co i Aswerus mąż Estery, z iego ramienia Nehemiasz Podczaszy zostaiący ieszcze z Żydami w Babilonii, powrócił na odnowienie murów do Jerozolimy. Potym był Kròl. 6. *Xerxes* drugi, potym tegoż roku (329.) 7. był *Sogdian* ieden z pomiędzy 17. urodzonych z nieprawego łoża Artaxerxesa. 8. *Dariusz, Ochus* albo *Nothus* (330.) Syn także nieprawy Artaxerxesa, poiął za żonę siostrę swoią okrutną Parisatis. 9. *Artaxerxes Mnemon* (349.) tym imieniem nazwany dla tego, że wielkiey był pamięci. Cyrus młodszy Brat Artaxerxesa urodziwszy się iuż w ten czas, gdy Dariusz Ochus Ociec Królem został; usiłował zrucić z tronu starszego Brata, i z tey przyczyny sparty posiłkiem Greków, wydał mu woynę, ale zabity poległ (352.) Grecy utraciwszy Wodzów swoich za zdradą Tissafernesa Persy; ustępowali w dobrym porządku przez całą Persyą do Grecyi, maiąc sławnego Wodza Xenofona, ztąd nazwane iest

ustępo-

ustępowanie, czyli cofanie się dziesięć tysięcy. 10. *Artaxerxes Ochus* (388.) otruty od Bagoasa, zostawił następcę Syna swoiego. 11. *Artesa.* 12. *Dariusz Kodomanus* z krwi Perskich Krolow pochodzący (418.) zwyciężony od Alexandra pod miastem Arbellą (422.) á potym zabity od Bessusa. Tak tedy skończyło się na nim Państwo Perskie: ktore od tego czasu opanowali Grecy.

P. Ktorzy sławni okrutnicy żyli za czasu Anakreonta Wierszopisa? 22 r. *Anakreonta miały okrutnikow lata, Falara, Polikrata, także Pizystrata.*

O. Osobliwsi byli Phalaris w mieście Agrigencie: Polikrates na wyspie Samos, i Pisistrates w Atenach.

II. P. Jak wielce Anakreon wesoły Rymotworca starał się żyć bez nie spokoyności, i w rozrywkach?

O. Anakreon odebrawszy pięć set talentow od Polikrata okrutnika, czyli też Krola Wyspy Samos, ktory go do siebie wezwał; gdy postrzegł, że strzeżenie tych pieniędzy poczęło go niespokoynym czynić, wrzucił ie w morze.

II. Powiadaią, że Anakreon umarł przy stole siedząc, piiąc, i składaiąc wiersze według swego zwyczaiu,

uda-

udawiony pestką od iagody.

Falara. P. Z iak wielkim okrucieństwem okazał się na Państwie Phalaris w Sycylii w mieście Agrigencie?

O. Sławne iest prócz innych i to okrucieństwo iego, że w miedzianym wole zamknął, i spalił Perilla Ateńczyka wynalezcę tego okrutnego narzędzia.

223. *Polikrata* II. P. Jaka była szczęśliwość Polikratesa okrutnika na wyspie Samos?

O. Był ze wszystkich miar szczęśliwym, tak dalece, że rzuciwszy niekiedy bogaty pierścień w morze, znalazł go w rybie, którą dla niegoż zgotowano.

II. P. Na iaki nieszczęśliwy koniec przyszło nadzwyczayne szczęście *Polikratesa*?

O, Oretes Rządca Sardów podczas choroby Kambizesa Króla Perskiego zabił Polikratesa, i ciało na krzyżu zawiesić kazał.

IV. *P.* Kogo uczynił Oretes następcą, i Rządcą Państwa Wyspy Samos?

O. Cylossona Brata Polikratesowego, zawdzięczaiąc mu, iak twierdzą, tę uczynność; że mu niekiedy w nagłey

gley potrzebie suknią wygodził.

III. P. Jaki był rząd Atenów, gdy Pizystrates miasto to opanował? *Pizystrata.*

O. Roczni Archontowie rządzili Atenami, sposobem Demokratycznym, gdyż i pospólstwo do rządu należało, ále Pizystrates uczynił się iedynowładnym Panem, i okrutnikiem potrzykroć, będąc dwa kroć wypędzony.

P. Pizystrates zostawiwszy następców okrucieństwa swoiego w Atenach dwòch swoich Synów, Hipparcha, i Hippiasza iaką śmiercią umarł Hipparchus? 241. *Potym Hipparch w Atenach okrutnie panuie.*

O. Hipparchus, zabity iest w roku dwudziestym trzecim panowania swego przez niektòrych z pokolenia Alkmeona nieprzyiaznych całemu pokoleniu Pizystratesa.

II. *P.* Co czynił Hippiasz Brat Hipparcha, aby się był dowiedział o przykładaiących się do zaboystwa brata swego?

O. Skazał wielu bardzo na tortury, powiadaią, że iedna z tych liczby niewiasta wolała raczey ugryść sobie ięzyk, niżeli winowaycow wydać.

P. Ja-

244. Co potym W Hippiaſzu rząd poſpolſtwa pſuie.

P. Jakim ſpoſobem rząd poſpolſtwa wykorzenił okrutnikòw w Atenach?

O. Wygnali z tronu, i Państwa Hippiaſza, za ſprawą, i powagą Kaliſtera ſławnego Obywatela, który przymuſił Hippiaſza uciekać do Persów.

IV. Hippiaſz pobudził *P*ersòw przeciw Grekom, ztąd wynikły ſławne owe woyny między *P*erſyą, i Grecyą.

V. P. Dla iakiey przyczyny dopiero we dwadzieścia lat zaczęli woynę *P*erſi?

Kambizes Egipt podbił pod ſwe panowanie.

O. Ponieważ byli zatrudnieni woyną z Egipcyanami. Kambizes drugi Król Persów podbił Egipt, który za podnietą Greków z iarzma ſię Persów chciał wybić.

P. Z iakiey przyczyny Rzymianie poſtanowili Konſulów po wygnaniu Tarkwiniuſza pyſznego?

245 Rzym zaś Tarkwiniuſzòw ſkazał na wygnanie.

O. Albowiem Tarkwiniuſz ſiòdmy Kròl Rzymſki po Romuluſie ſtał ſię nieznośnym Rzymianom dla gwałtów ſwoich nie tylko on ſam, ale też i krewni iego, oſobliwiey Sextus Syn iego.

II. P. Jaki był skutek krzywdy wyrządzoney przez Sexta Lukrecyi, którey gwałt uczynił?

O. Sławna ta Pani Rzymska z rozpaczy, i żalu przebiła sama siebie w oczach krewnych swoich na iey pocieszenie zgromadzonych, co też osobliwą było Rzymianóm pobudką do oswobodzenia się z takiego okrucieństwa Tarkwiniuszów.

III. P. Coż to byli Konsulowie na mieyscu Królow rządy Państwa Rzymskiego trzymaiący?

O. Byli urzędnicy roczni, do nich należało prowadzić, i rządzić na woynie woyskiem, zasiadać przed Senatorami wyżey w sprawach Rzeczypospolitey.

V. Godność, i powaga Konsulòw trwała u Rzymian aż do czasu Justiniana Cesarza więcey niż 500. lat po Narodzeniu Jezusa Chrystusa.

IV. P. Dla czego po obranych dwóch pièrwszych Konsulach Juniusa Brutusa, i Tarkwiniusza Kollatina, Tarkwiniusz Kollatinus z godności, i urzędu Konsula iest złożony?

O. Ponieważ będąc krewnym Tarkwiniuszòw, ozięble przeciwko

nim postępował, gdy ci wszystkich sposobów wzruszali na odzyskanie utraconego Królestwa.

IV. P. Z iakiey przyczyny przydali Konsula Lukrecyusza za towarzysza Waleriuszowi Publikola obranemu na mieysce złożonego Kollatina?

O. Lukrecyusz nastąpił po Juniuszu Brutusie zabitym na potyczce, którą wydał Aruns Syn Tarkwiniusza Króla złożonego.

IV. Król Tarkwiniusz musiał nareszcie ustąpić, i udał się do miasta Kumes.

247. *Klelia.* P. Między sławnemi innemi dzièłami w początkach Rzeczypospolitey Rzymskiey, co iest pamiętnego o iedney Pannie nazwaney Klelia?

O. Panna ta dana w zakład Hetruskóm, oszukawszy straż, przepłyneła na koniu rzekę Tyber, i uszła do Rzymu.

i Scewola P. Jak się wsławił Mucyusz Scewola, chcąc zabić Porsennę Króla Hetrusków?

O. Powiadaią że zabiwszy zamiast Króla, na którego czuwał, kogo innego, palił tę rękę, która go omyliła, to męstwo w tak wielkie podziwienie

nie wprawiło Króla, że o pokòy prosił Rzymianów, o czym powątpiwaią.

P. Na iaką sławę zasłużył sobie Horacyusz Kokles iednooki w ten czas gdy Porsenna Król Rzym obległ dla przywrócenia Tarkwiniuszów? *Kokles*

O. Horacyusz iednooki utrzymał sam ieden całą natarczywość nieprzyiacioł, aż gdy podcięli most, na ktorym się spotykał, skoczył tak, iak był uzbroiony w Tyber, i do swoich przepłynął.

P. Z iaką okazałością przyimowali Rzymianie Posthumiusza Diktatora po zwyciężonych Łacinnikach woiuiących za namową Tarkwiniuszów? *Posthumiusz Diktator.*

O. Posthumiusz w siedem lat po zwyciężonych Sabinach zawoiowawszy Łacinników, był przyimowany w Rzymie z okrzykami, ktòre się potym nazywały triumfy mnieysze. *Ovatio.*

III. Takową cześć wyrządzano zwycięzcóm, ktòra była mnieysza od triumfow większych.

III. P. Na czym zależał urząd Diktatora, ktòrym był obrany T. Larciusz

na lat dwa przed *Posthumiuszem?*

O. Diktatura była to powaga, i zwierzchność naywiększa, którą Rzecz pospolita dawała iednemu ktoremu Rzymianinowi w czasie niebespiecznym dla Oyczyzny, ta godność trwała tak długo, iako i same niebespieczeństwo.

III. P. Czego domagało się, i dostąpiło pospolstwo Rzymskie poróżniwszy się z szlachtą Rzymską *Patritii*, którzy Senatorami bywać mogli byli?

261. O. Dla dogodzenia pospolitemu gminowi, uczyniono dwóch obrońców Pospolstwa *Tribuni plebis*, do ktorych należało, pospólstwa od mocnieyszych bronić.

IV. Liczba obrońców pospolstwa wdalszych czasach się powiększyła.

P. Co uczynił Koriolan na woynie z Wolskami posiłkuiącemi Łacinnikow woiuiących z Rzymianami?

Koriolan. O. Koriolan za sprawą nieprzyiaznych sobie z Rzymu wygnany, uszedł do Wolsków, został ich Wodzem, i zbił Rzymianow.

III. P. Dla iakiey przyczyny odstąpił

pił Koriolan od Rzymu, maiąc go iuż prawie w swych rękach?

O. Łzy Matki Weturii zmiękczyły Syna Koriolana, za co potym od Wolskow zabity iest w ich mieście.

III. P. Jaki był koniec dzieł Spuriusza Kassyusza (269.) po zwyciężonych na troiakiey bitwie Wolskach? *słynął i Kassiusz*

O. Gdy wpadł w porozumienie, iakoby zamyślał się uczynić Królem Rzymskim, dla tego zrzucili go Rzymianie ze skały nazwaney: Tarpeia, po piastowaney po trzykroć godności Konsula, i odprawionych dwoch triumfach.

III. P. Pod iakim pozorem Persowie toczyli woynę z Grekami?

O. Pod pozorem powrocenia, i utwierdzenia w Atenach domu Pizystratesowego.

II. P. Jak nieszczęśliwa była dla Krola Perskiego bitwa Maratońska? *Przy Maratonie dwakroć sto tysięcy mężą Perskiego Milciades zbiia, i zwycięża.*

O. Milciades maiąc tylo dziesięć tysięcy woyska Ateńskiego, zbił przeszło dwakroć sto tysięcy woyska Krola Perskiego.

IV. Temistokles w pierwiastkach młodości swoiey dał dowod męstwa swoiego na tey woynie rownie, iako i Aristides.

III. P. Co pamiętnego uczynił Cynegirus proſty żołnierz, gdy Perſow aż do okrętów ich ścigano?

O. Mowią, że chciał przytrzymać okręt nieprzyiacielſki, á gdy mu mieczem ręce ucięto, zębami ſię bronił.

III. P. Jak ſię obeſzli z Milcyadeſem Ateńczykowie, gdy ten dobywſzy wiele wyſp, zdięty boiaźnią prożną woyſka ſwego, iedney wyſpy *Paros* opanować zaniechał?

O. Gdy Milcyades do Oyczyzny powrocił z woyny, Ateńczykowie nie maiąc względu na iego w Oyczyźnie zaſługi, potępili go na wielkie grzywny, ktorych on nie będąc zdolny wypłacić, do więzienia ſkazany umarł.

III. P. Jak ſię okazał Temiſtokles drugi ſławny Wodz Ateńſki od dziedzictwa odſądzony naprzod od Oyca właſnego z przyczyny roſpuſtnego życia?

O. Nadgrodził pierwſzą młodego życia ſwoiego rozwiozłość wielkiemi zaſługami, ktore w Oyczyznie położył, i dziełami ſławnemi, ktore czynił.

III. P.

III. P. Z iak niezliczonym prawie woyſkiem wtargnął do Grecyi Krol Perſki rozgniewany z przegrany woyſka ſwoiego pod Maratonem?

O. Wprowadził do Grecyi ſiedem kroć ſto tyſięcy woyſka (á iako niektorzy Piſarze twièrdzą 13. kroć ſto tyſięcy) i uderzył na Greków, ktorych ròżne ſtany i Kraie ſpiknęły ſię razem na powſzechnego tego nieprzyiaciela.

P. Jak wielką ſławę ziednali ſobie Spartowie na woynie przeciwko Xerxeſowi Królowi maiąc za Wodza Leonidaſa ſławnego owych czasów Hetmana przy Termopilach ciasnym mieyſcu? 274. *Leonidas Spartanow trzy ſta tylo zbiera.*

O. Leonidas Król Spartow maiąc tylo trzyſta Spartòw, a cztery tyſiące inſzych Greków, zaſtanowił, i dał odpór nieprzyiacielſkiemu woyſku, átoli, gdy go Greckie woyſko odſtąpiło, z trzemaſet Lacedemończykami zginął. *Przy Termopilach zbiwſzy Xerxeſa umiera.*

II. P. Jaką radę zoſtawił Leonidas żonie ſwoiey wyprawuiąc ſię na tę woynę?

O. Radził iey, áby po iego śmierci ſzła powtornie za Męża odważne-

go, á to dla tego, aby miała dzieci podobnego Leonidasowi męstwa.

II. P. Co odpowiedział Leonidas, gdy mu mówiono, że od wielości strzał nieprzyiacielskich Słońce się zaćmi?

O. Odpowiedział: *Tym lepiey; ta cień wygodna nam będzie do potyczki z nieprzyiacielem.*

II. P. Przyiąłże Leonidas rządy Państwa Greckiego, które mu Xerxes ofiarował?

O. Nieprzyiął, i rzekł: *wolę raczey za moię Oyczyznę umierać, a niżeli w niey niesprawiedliwie Królować.*

Temistokles powtórnie zbił przy Salaminie Persów. 274. P. Po potyczce przy Termopilach iako wypełnił Temistokles Ateńczyk wyrok Apollina opiewaiącego, że trzeba im się ocalić w domach drewnianych?

O. Powsadzał Greków na 30. okrętów, i w krótce potym zwyciężył Persów na potyczce przy Wyspie Salaminie.

II. P. Pod iakim Miastem zwyciężony iest Mardoniusz Wódz Xerxesa z trzykroć sto tysięcy woyska, z którym go Xerxes zostawił.

O. Mar-

O. Mardoniusz zwyciężony iest na potyczce pod Miastem Plateą od Wodzów Greckich *Pauzaniasza* Lacedemońskiego, i Aristidesa Ateńskiego, ale Pauzaniasz po odniesionych niektórych zwycięstwach, przychyliwszy się na stronę Persów, Oyczyznę zdradził. 275.

P. Dokąd udał się Temistokles obwiniony od Lacedemończyków, iakoby na zdradę Oyczyzny swoiey z Persami się zmawiał? 277. *donich oskarzon ucieka, i ginie.*

O. Udał się do *Persów*, u ktorych zostaiąc, wolał raczey życie utracić; niżeli się do broni przeciw Oyczyznie swoiey posiągnąć. 283.

IV. Przyczyna obwinienia Temistoklesa zdaie się być szczera zazdrość wszczęta między Państwem Lacedemońskim, i Ateńskim z tey przyczyny, że Ateńczykowie z rady Temistoklesa murami Miasto Ateny opasali, i port Pireński zbudowali, nad wolą Lacedemończyków, u których z tey przyczyny w porozumienie woyny wpadli.

Pod Plateą pysznego zabito

Ten nieszczęśliwy los padł na Temistoklesa roku osmego po sławney owey bitwie pod Plateą, na którey *Mardona*

prze-

przegrał Mardoniusz nadęty pomyślnym powodzeniem przeszłego wtargnienia do Grecyi, kiedy spalił Miasto Ateny.

III. P. Jaki był skutek zazdrości między dwiema Państwami Ateńskim, i Spartańskim wszczętey?

O. Zazdrość ta była przyczyną straszliwych zamięszań, które się między Państwami Greckiemi na przemiany wzniecały. Z kąd wynikła w następuiącym wieku sławna owa woyna nazwana Peloponieyska.

284. II. P. Jak długo Cymon Ateńczyk równie iak Ocieciego Milcyades sławny Wódz trwał w tym więzieniu, w którym Ociec Jego umarł?

O. Cymon nie pierwey z więzienia uwolniony iest, aż gdy siostrze, razem, i teyże żonie swoiey Elpinice, pozwolił iść za innego człowieka wielce bogatego Kalliasza, który za Cymona dług wypłacił.

III. Cymon zasłużywszy sobie na osobliwą chwałę przez przymioty, i cnoty swoie, był Wodzem, i Rządcą Okrętow Ateńskich, odebrał Persom wiele Miast nadmorskich w Azyi, i zbił lądowe ich woyska.

P. Dla

P. Dla czego *Perikles* sławny także Wódz Ateński, zamięszanie między Ateńczykami uczynił, i do wygnania Cymona się przyłożył? 299. *Perikles z Aten wygnał zazdrosny Cymona.*

O. *Ponieważ Perikles* nie mogąc bez zazdrości spoglądać na pomyślne szczęście Cymona, á bardziey o swoie wywyższenie niż Cymon wykrętnie zabiegaiący, wprawił Cymona w porozumienie, iakoby taiemne z Lacedemończykami miał zmowy, i tak wyrobił, że Ateńczykowie potępili Cymona na Ostracizmie.

P. Coż to był ten Ostracizm, gdzie *Perikles* Cymona o wygnanie przyprawił?

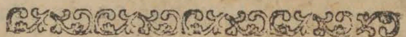
O. Było to coroczne zgromadzenie *Pospolstwa* dla umiarkowania powagi, i mocy *Panòw*, tam tedy nie inaczey tylko za większą liczbą kresek potępiano na dziesięcioletnie wygnanie tych; ktorzy albo zbyteczne bogactwa, álbo powagę mieli.

IV. Ten był iedyny występek Cymona, który uszedł do Sparty, tam pokóy z Ateńczykami wyrobił, i powrocony iest do pierwszey swoiey godności.

IV. Grecya w tym wieku nie

mniey

mniey sławna była wielkiemi Wodzami, iako i wielością ludzi uczo-
300. nych, którzy żyli około roku 300, od założenia Rzymu.

PISARZE SŁAWNI

Żyiący około roku 300. od założenia Rzymu.

Aristarchus, Eschilus, Kratin, Euripides, Sofokles, i Sokrates struty, Tucidides
Pindarus, i Demokrit, Heraklit w lat trzysta.
Z Phidiasa, Zeuxisa sztuk wiek ten Korzysta.
Po tych żył Isokrates, Empedokl, z Platonem.
Aristofan Wierszopis, Hippokrat z Metonem.
Żył Herodot dzieiopis przed Protagorasem.
Xenofon zaś mąż wielki razem z Ktezjasem.

Aristarchus P. CO zacz był Aristarchus urodzony na wyspie samos sławny w umieiętności?

O. Był Grammatik, i Kritik wyborny, zdrowe zdania dawaiący o cudzych *Pismach*. Tym imieniem nazy-

nazywaią do tych czas tych, którzy zasługuią sobie na osobliwą sławę przez surowe rozsądzenie *Pism*.

P. Jakiey zażywał wolności Rymotworca Ateński Kratyń? *Kratin.*

O. *Przyganiał* naywiększym ludziom swego wieku w 21. Komediach, które napisał, iak twierdzą, trunkiem się zalewaiąc.

P. Jak dziwnie powiodła się Traiedya Rymotworcy Eschila? *Eschilus.*

O. Z takim przeniknieniem wszystkich swoią Traiedyą *Eumenidow* dał na widok; że z przestrachu dzieci poumierały, á Niewiasty porodziły.

III. Gdy nakoniec spostrzegł Eschilus, że w większym nad niego szacunku młody Sofokles być poczynał; ustąpił do Sycylii, siedem tylko, i to niedokończonych Traiedyi Eschila pozostało. 300.

IV. *P*. Niebyłże Eschilus sławnym pierwey woiownikiem, niżeli się udał do pisania Traiedyi, których według zdania niektórych pierwszym był wynalezcą?

O. Tak iest: dał dowód na potyczce Maratońskiey, i Salamińskiey męstwa

ſtwa ròwnego, iak i Brat iego Cynegirus.

II. *P.* Jako umarł Eſchilus z przyczyny Orła?

O. Orzeł podnieſionego w górę, żołwia ſpuścił na głowę łyſą Eſchila, rozumieiąc, (iak mòwią) że to był wierzchołek iakowey ſkały, i tym ſpoſobem rozbił mu głowę.

Euripides. *P.* Dokąd uſtąpił Euripides Rymotworca Ateńſki ſławny w piſaniu Traiedyi, zmartwiony z tey przyczyny, że lud przenoſił nad iego, piſzących, i wyprawuiących komedie?

O. Uſtąpił do Króla Archelauſa do Macedonii, w której umarł zażarty, iak twierdzą; od psòw wypuſzczonych na niego od Dekamnika nieprzyiaciela (348.)

IV. Sokrates: którego miano za naymędrſzego z Filozofow Greckich, był uczniem Anaxagory, który pierwſzy przenioſł dowcipne myśli Filozofſkie z Azyi do Ateń.

II. *P.* Co powiedział Sokrates uczniom ſwoim, naśmiewaiącym ſię z pewnego wieſzczka zgadaiącego ſkłonności ludzkie z uważenia twarzy,

rzy, gdy ten wieſzczek powiedział; że był Sokrates ſkłonny do roſkoſzy, i do wina?

O. Bronił przed niemi wieſzczka tego wyznaiąc: że go przyrodzona ſkłonność do tych dwóch wyſtępków nakłaniała; ale rozum go od nich odwodził.

P. Dla czego potępiono na śmierć Sokrateſa, który wypił truciznę wyciśnioną z iadowitego ziela? *Sokrates ſtruty.*

O. *P*onieważ naśmiewał ſię z Bożków *P*ogańſkich, iednego tylko prawdziwego Boga wyznaiąc, na co gdy żona iego żaliła ſię, że nieſprawiedliwie był potępiony, *chciałażbyś*, rzekł do niey, *żebym ſprawiedliwie był potępiony?* (355.)

P. Jak ſobie poſtąpił Sofokles Rymotworca, gdy mu 85. lat maiącemu, Syn właſny Opiekuna chciał przydać? *Sofokles.*

O. Sofokles czytał przed Sędziami Areopagu iednę część ſwoiey Traiedyi *Edipus*, pytaiąc ich, czyli z dzieła tego znać było, że mu rozumu brakowało.

III. Umarł z weſela (348.) odebrawſzy nadgrodę za iednę z ſwo-

ich

ich 120. Traiedyi, z których tylko ſiedem do rąk naſzych przyſzło, nazwany Syreną Ateńſką dla dziwney ſłodkości wierſzów ſwoich.

Tucydides. *P.* Jako wſławił ſię Tucydides w opiſaniu woyny *Peloponieyſkiey*?

O. Dzieie piſane od Tucydideſa wielce ſą ſławne, i naydawnieyſze między pewnemi dzieiami Greckiemi, oſobliwie co do rozmiaru czaſu, czyli *Chronologii.*

Pindarus *P.* Jak wielką ſławę ziednał ſobie Rymotworca *Pindarus* w pieniach ſwoich piſanych na pochwałę tych, którzy byli odebrali nadgrodę na igrzyſkach Olimpickich?

O. *Pindara* miano za pierwſzego Rymotworcę w wierſzach nazwanych *Lirica* dla żywości myśli iego.

P. Jak wielki wzgląd miano w Grecyi na oſobę *Pindara* i wſzyſtkie rzeczy do niego należące?

O. Zwierzchność Grecka wielce ſobie zawſze poważała krewnych *Pindara*, wſto dwadzieścia lat po śmierci iego Alexander Wielki dobywſzy, i ſplądrowawſzy Miaſto Teby; rozkazał, aby nie tchnięto domu tego, wktòrym ſię narodził *Pindarus.*

P. Na

P. Na co łożył dobra swoie Demokrit urodzony w Mieście Milecie, á mieszkaiący w Abderze? *Demokrit.*

O. Na przewidzenie Kraiów, i skupowanie kśiąg dla wydoskonalenia się w umieiętności.

P. Jako zażył tego rozumu na zniesienie wyroku, którym mu iako marnotrawcy pogrzebu zakazano?

O. Pokazał wielką i naylepszą ze wszystkich swoich księgę *Diakosm*, w nadgrodę ktòrey nietylko wydany na niego wyrok zniesiono, ale nad to 500. talentów złota w nadgrodę dano.

II. P. Dla czego śmiał się zawsze?

O. Ponieważ zdało mu się, że we wszystkich ludziach przyczynę śmiechu znaydował, patrząc na nich razem pełnych pychy, i ułomności.

II. P. Czyliż Obywatele Miasta Abdery niesprowadzili sławnego Lekarza Hippokratesa na uleczenie tego ustawicznego śmiechu, mniemaiąc: że to był skutek choroby?

O. Tak iest; ále Hippokrates rozmówiwszy się z Demokritem, powiedział Obywatelom, że oni sami bardziey choremi byli; którzy się

nayzdrowszemi być mniemali (393.)

P. Ktòry Mędrzec miał przeciwny zwyczay Demokritesowi?

Heraklit w lat trzysta.

O. Heraklitus, który nieustannie nędzę Narodu ludzkiego opłakiwał.

III. Ten został Mędrcem przez ustawiczne rozmyślania, niewiele ksiąg potrzebuiąc.

P. Co dziwnego twièrdzą o malowaniu Zeuxisa?

O. Odmalował koszyk iagód winnych, na który ptaki zlataiąc się, iagody zrywać chciały.

Z Zeuxisa Fidiasa sztuk wiek ten Korzysta.

P. Między innemi dziełami wielkich ludzi, iakowi tych czasów słynęli Zeuxis, i Fidias, którą naygodnieyszą podziwienia sztukę wyrobił Fidias?

O. Wyrobił Minerwę z słoniowey kości, tę między siedmiu cudami świata policzoną postawił w Atenach, z którego Miasta potym wypędzony, zabity iest w Mieście Elidzie.

Potym żył Izokrates.

P. Czyliż z powodzeniem w licznych zgromadzeniach mówił Izokrates Ateński Mowca?

O. Nie mówił: ale miał dosyć na uczeniu swoich uczniów wymowy, i cnoty.

III.

III. Widząc Oyczyznę swoię zburzoną przez Filippa Króla Macedońskiego, dobrowolnym głodem umarł, przyszedłszy do poźney starości (416.)

P. Z iakim przepychem okazywał się zawsze Empedokles urodzony w Agrigencie Mieście Sycylii Filozof, Rymotwòrca, i Dzieiopis? *Empedokl*

O. Ten w pysznym zawsze stroiu chodził, nosząc wieniec złoty na głowie, umarł gwałtowną śmiercią, czyli kąpawszy się w morzu, czyli rzuciwszy się w przepaść Gory Etny, tym, iako twièrdzą, umysłem; áby okazał coś dziwnego przy śmierci swoiey.

P. Jako Plato Filozof Ateński, uczeń Sokratesa zasłużył sobie na imie Boskiego Platona? *z Platonem 326.*

O. Ponieważ on naylepiey ze wszystkich innych Mędrców o nieśmiertelności duszy, i Bóstwie sądził, te zdania wyczerpnął w Egipcie z podania, i powieści Żydów.

II. P. Dla czego uczniowie Platona nazywali się Akademikami?

O. Albowiem Plato uczył blisko Aten w domu Obywatela iednego nazywaiącego się Akademus.

III. Uczniowie Platona nazywali się inaczey Peripateticy od słowa Greckiego, które znaczy *przechodzić się*, ponieważ Plato nauczał przechodząc się, ten zwyczay wznowił potym Aristoteles, którego też uczniowie szczegulnie się Peripatetikami nazywali.

Aristofan Wierszopis. P. Jaki koniec założył swoich Komedyi, których iedenaście tylko do rąk naszych przyszło, Arystofanes Kiąże wszystkich Pisarzów komedyi Greckich?

O. Komedya Aristofanesa z napisem: *chmury* tchnie nienawiścią przeciwko Sokratesowi. Urzędnicy Ateńscy uczcili go podarunkiem ruszczki oliwney poświęconey w nadgrodę iego pieczołowitości o Oyczyznę, z którą się wydał w swoich komedyach, wmawiaiąc w serca wszystkich miłość wolności pospolitey (365.)

Hippokrat. P. W iakiey umieiętności kwitnął Hippokrates urodzony na wyspie Kos?

O. Wsztuce Lekarstwa, w którey on pierwszy dał przedziwne prawidła.

IV. Twierdzą, że Hippokrates przepowiedział powietrze, które od As-

syryi

ſyryi przyiść miało, za co mu cześć Boſką wyrządzali.

P. Jak pomyślnie powodziło ſię Metonowi Gwiazdarzowi Ateńſkiemu, który wynalazł obrot 19. lat, po których Kſiężyc znayduie ſię na iednym prawie mieyſcu z ſłońcem? *z Metonem.*

O. Ten wynalazek Metona był wypiſany na publicznym Rynku Ateńſkim 19. wielkiemi literami złotemi, które wyrażały 19. lat obrotu tego, ztąd początek ma ſławna *liczba złota,* która podziś dzień trwa.

P. Dla iakiego dzièła Herodot nazwany ieſt Oycem Dzieiopiſma? *Zył Herodot Dzieiopis*

O. Dla Dzieiów, które w dziewięć kſięgach ſwoich opiſał, i zamknął to wſzyſtko, co ſię ſtało w Azyi od Cyruſa aż do Artaxerxeſa.

III. Gdy te opiſane od ſiebie dzieie podczas igrzyſk Olimpiackich czytano, każdey z tych kſiędze iedne z dziewięć Muz imie nadano.

IV. Aulus Gellius uważa, że pièrwſzego roku woyny Peloponieyſkiey (323.) Herodot miał lat 53. á Thucydides 40. ten oſtatni opiſywał rok za rokiem to, na co oczyma ſwemi patrzał, á Herodot to, co ſłyſzał, dla

czego daleko większą wiarę Thucydidesowi, niż Herodotowi daią.

przed Protagorasem. P. Jakich był zdań Protagoras, zostawszy z Pocztarza Sofistą?

352. O. Zaprzątnąwszy myśl swoią prożnemi wybiegami, zdaniami swemi do Ateuszow się przychylał, i z Aten wygnany został.

IV. *P.* Co pamiętnego uczynił Xenofon nazwany *pszczołą Grecką*, wielki Woiownik, wielki Dzieiopis, i wielki Filozof?

O. Wszedłszy na czole Woyska swego do Miasta Bisancium, to iest Konstantynopolu, wymową swoią woysko od rabowania Miasta wstrzymał.

III. P. Jakowe dzieło przypisuią Xenofonowi oprocz Cyropedyi (iest to księga o wychowaniu Cyrusa) i Dzieł innych, ktorych on bez wątpienia był wynalezcą?

O. Twierdzą, że Xenofon opisał sławne one cofanie się w dobrym porządku z pośrzodku Persyi (313.) dziesięć tysięcy Grekow posiłkuiących Cyrusa młodego, ktorego to cofania cała pochwała przypisać się powinna Xenofonowi, atoli onże sam wspomina,

na, że dzieie te opisał Temistogenes z Miasta Syrakuzów.

P. W iakowey sprawie wielki Xenofon osobliwie okazał się być Filozofem?

Xenofon zaś mąż wielki.

O. Powziąwszy wiadomość o śmierci Syna swego, na okazanie żalu swego złożył kapelusz z kwiecia, który zwyczaynie nosił, ale dowiedziawszy się, że umarł śmiercią ludzi wielkich, zabiwszy na potyczce pod Mantyną Epaminondę, włożył natychmiast kapelusz.

P. W czym sławny był za czasu Xenofona Ktezyasz Lekarz, i Dzieiopis?

razem z Kteżyasem.

O. Ktezyasz przemięszkawszy siedemnaście, iak twierdzą, lat u Króla Persów; którego był śmiertelną ranę uleczył, napisał dzieie Assyryiskie, i Perskie, w których cokolwiek pisze, upewnia; że to wszystko zabrał z ręcznych pism na Dworze Królewskim.

IV. Wielu więcey szacuie dzieie pisane od Ktezyasza, niżeli od Herodota, wszakże łatwo iest poznać, że w tych, które teraz mamy, znayduie się wiele rzeczy fałszywych.

WIEK WOYNY

Peloponeyſkiey od Roku 301. aż do Roku 401.

W trzyſta lat Cymon Persòw zbił: w Morei żwawa
Woyna, trzydzieſtu ſrogich rządcòw daie prawa.
Dyonizyuſzowie praw dawcy zuchwali.
Dzieſięć męże Cenſores Tribuni *naſtali*
Woyſkowi W Rzymie: Gaulòw Manliuſz wygania.
Tych do ſzczętu Kamillus zbiwſzy; Rzym obrania.
Mauzol w Karii Kròlem, Ageſilas w Sparcie,
Epaminondas poſzedł na wòyſk iego ſtarcie.

W trzyſta lat Cymon Persòw zbił. P. JAko Cymon ſławny Wódz Ateńſki upokorzył Persów nadętych zwycięſtwem niedawno odnieſionym na Inaroſie Kròlu Egipſkim, roku 305. od założenia Rzymu?

O. Gdy za ſprawą Cymona pod òw czas na wygnaniu w Sparcie zoſtaiącego przymierze ſtanęło między Lacedemończykami, i Atenami Oy-

czy-

czyzną iego, cała Grecya obrała go naywyższym Wodzem przeciwko Persom, których z tak wielką sławą zwyciężył; że przymusił Artaxerxesa do zawarcia pokoiu z hańbą.

II. Między ugodami pokoiu obwarowano, áby *Persowie* nie przystąpili bliżey do Grecyi, tylko zostawuiąc między Persyą, i morzem Egeyskim taką odległość; którąby koń przez ieden dzień ubiedz mógł. 305.

III. P. Co uczynił Perikles po śmierci Cymona przeciwnika swego w Atenach?

O. Perikles, aby był nie oddal sprawy rządów swoich, pobudził Ateńczykow do woyny, i tak Ateńczykowie coby mieli utrzymywać pokóy w Grecyi, dali woienne posiłki Miastu Milet przeciwko Obywatelom Samos.

III. *P*. Jakie okrucieństwo wywierali Obywatele Wyspy Samos na żołnierzy Ateńskich w niewolą wziętych w niebytności Periklesa?

O. Wypalali żelazem na czole ich piętna, ale Perikles rozgniewany, powróciwszy, dobył Miasta Samos taranem wynalezionym za przemysłem

Arte-

Artemona z Miasta Klazomeny.

w Morei żwawa woyna. P. Jaką przyczynę do Woyny Peloponeyskiey dali Ateńczykowie, uczyniwszy przymierze z Obywatelami Korcyry przeciw Obywatelom Koryntu?

O. Gdy Ateńczykowie niechcieli nawet wysłuchać Posłów Koryntskich; Lacedemończykowie pociągnąwszy za sobą inne Państwa, wypowiedzieli woynę Ateńczykom, iako gwałcicielom przymierza wyrobionego przez Cymona.

323. IV. Z tey przyczyny w roku 323. zaczęła się sławna woyna Peloponeyska, do ktorey zachęcał żywo swoich Perikles, ále iako człowiek niespokoyny z urzędu był złożony, potym przywrócony, nakoniec powietrzem

325. zarażony umarł, utrzymuiąc zawsze prawdziwe dobro Oyczyzny swoiey.

IV. Przez lat sześć na woynie tey równe prawie szczęście obydwóm stronom służyło, potym zawarli przy-

332. mierze na lat 50, które tylko przez lat ośm Ateńczykowie zachowali.

III. P. Jakich sposobów pod czas zawartego przymierza zażywało Państwo Ateńskie, i Spartòwedla przy-

ciąg-

ciągnienia każde na swoię stronę miast Greckich?

O. Ateńczykowie nadrabiali groźbą, i gwałtem; Spartanie łagodnością i zabiegami.

IV. *P*odczas przymierza tego Ateńczykowie prowadzili woynę z Obywatelami Miasta Syrakuz w Sycylii: na iey sprawowanie wyprawili wodza Alcybiadesa Wielkiego, który podczas nieprzytomności swoiey, będąc o świętokradztwo obwiniony; ustąpił do Lacedemończyków, którzy od tego czasu stali się mocnieyszemi niż Ateńczycowie. 335.

III. Alcybiades będąc powrócony z wygnania do Aten; rząd ich cały zdał w ręce naprzód 400. á potym 4000. Obywatelów. 339.

P. Jako skończyła się woyna między Ateńczykami, i Spartą, przez którą cała Grecya była w zamięszaniu, przez lat dwadzieścia siedem?

O. Lacedemończykowie z Lisandrem Wodzem swoim dobyli Aten, dla których rządzenia zostawili trzydzieści mężów, nazwanych okrutnikami, ále ci we dwa lata są wypędzeni. 352. *trzydziestu rządców srogich daie prawa.*

P. Ja-

Dionizyuszowie prawdawcy zuchwali. P. Jaki rozruch powstał w Syrakuzie, kiedy okrutnicy Dionizyuszowie postanowili prawa niezwyczayne, i zuchwałe?

O. Dionizyusz Ociec będąc tylko niskim urzędnikiem woyskowym, (349.) wdarł się do rządów, postanowił prawa niezwyczayne, których niezachowanie było mu przyczyną, że potępiał na śmierć osoby: których się obawiał.

II. Dionizyusz zbyt wielce o swoim dowcipie trzymaiąc, na śmierć skazywał tych, którzy wierszów iego nie chwalili.

P. Jak wielce pogardzał Bogami swoiemi Dionizyusz, których Kościoły złupił?

O. Zdarł płascz złoty Jowiszowi, mówiąc przez szyderski żart, że w tym płasczu było mu bardzo zimno w zimie, á cięszko w lecie. Zdarł także złotą brodę Eskulapiuszowi, twierdząc, że iey mieć był nie powinien, gdyż iey niemiał Apollo, Ociec tego Boga.

P. Po śmierci iego, którey przyczyną była zbytnia rospusta (385.) iako równie był okrutny Dionizyusz Syn Jego?

O. *Po*

O. Po zamordowaniu wszystkich Braci swoich, i po tysiącznych innych okrucieństwach, dla ktorych dwa, czy trzy razy wypędzony był z Syrakuz; przyszedł aż do tak wielkiey nędzy; że musiał szkołę założyć w Grecyi, (411.) żeby był miał o czym życie prowadzić.

Podczas obrotów woyny *Peloponieyskiey* *Państwo* Rzymskie wsławiać się poczęło. Sam ieden dom Fabiuszów na woynę z Weiensami wyszedł; ale zdradą obskoczony (277) stracił 306. Fabiuszów 2. Kwintus Cyncinnatus od pługa do sprawowania naywyższey zwierzchności Diktatora wezwany, i podbiwszy Sabinów, i Ekwesów (296.) á ich wodza Gracha w triumfie przyprowadziwszy, do pługa się powrócił.

P. Jako odmienił się urząd Rzymski na początku tego wieku. Roku 303?

O. Postanowiono dziesięć mężow: *Decemviri* wybranych, z pomiedzy Obywatelów Rzymskich, którzy według praw w rok przed tym z Grecyi wziętych, á na dwunastu tablicach wypisanych, ułożyli prawa Rzymskie. *303. Dziesięć mężo.*

II. Gdy

II. Gdy Dziesięć mężowie na złe zażywali powagi swoiey, a ieden z nich Appiusz Klaudiusz chciał wydrzeć Wirginią (którą własny Ociec, aby na tę ochydę nie przyszła, zabił) powstał rozruch w Rzymie, który był przyczyną złożenia urzędu Dziesięć mężów, á przywrócenia Konsulów, i obrońców pospolstwa, álbo *Tribunów*.

Censores P. Którego czasu postanowiono popisowych urzędników, albo *Censorów* dla poprawiania obyczaiów Rzymskich?

311. O. Roku trzèchsetnego iedenastego, á na dwanaście lat przedtym, gdy naywyższy rządca Diktator Posthumiusz Tubertus zwyciężywszy Ekwesów, i Wolsków; głowę uciąc rozkazał własnemu swemu Synowi; że nad rozkaz iego potyczkę odprawił.

332. *Tribuni nastali woyskowi w Rzymie.* *P*. Jak długo trwał w Rzymie urząd Tribunów woyskowych, postanowionych Roku trzèchsetnego dziesiątego na mieyscu Konsulów?

341. O. Do siedemdziesiąt dni, po których znowu odzyskali na lat 9. pełnomocną powagę Konsulowie.

346. IV. Gdy w pięć lat potym zruceni

ni byli Konſulowie, znowu Tribunowie woyſkowi panowali przez lat piętnaście.

IV. Gdy Kamillus Wielki doſtał 358.
Miaſta Weies Stolicy Weieńczyków; Panie Rzymſkie kleynoty ſwoie zaprzedały dla wypełnienia ślubu Apollinowi uczynionego.

P. W iakiey okoliczności Faliſkowie także nieprzyiaciele Rzymſcy 360.
wydziwić ſię nie mogli cnocie Kamilla?

O. Ponieważ on przeſtrzegł ich o zdradzie, którą knował Faliſkom nauczyciel młodzieży, zamyślaiąc wydać ich w ręce Kamilla.

P. Jako nakoniec Rzym tyle kroć razy zwycięſca ledwie do oſtatniey zguby nieprzyſzedł przez Gaulów?

O. Gaulowie obległſzy Kluzyum 360.
miaſto Etruſków á powziąwſzy wiadomość, że ieden z *P*oſłów Rzymſkich za ich nieprzyiacielami obſtawał, odſtąpili od oblężenia miaſta Kluzyum, poſzli przeciwko Rzymianom, ich zwyciężyli, i Miaſto zapalili.

P. Co było na przeſzkodzie, że Gaulowie, obległſzy w nocy, nie

doby-

Gaulòw Manliuſz wygania.

dobyli Kapitolium, w którym ſię ſzlachetna młodz Rzymſka zamknęła?

O. Na wrzaſk gęſi obudzony Manliuſz (nazwany z tey przyczyny Kapitolinus) przywodząc ſwoich żołnierzy, poſpychał nieprzyiacioł z wierchołku twièrdzy, i tak Gaulów z Rzymu wypędził.

Tych do ſzczętu Kamillus zbiwſzy, Rzym obrania. 370.

P. Kto w krótce potym zwycię-żył zupełnie Gaulów o trzy mile od Rzymu?

O. Kamillus wielki Woiownik, ktòrego dla tey przyczyny z wygnania Rzymianie wezwali.

IV. Od tego czáſu gęſi były w wielkiey czci u Rzymian.

II. P. Jako zakończył życie Manliuſz Kapitolinus, wpadłſzy w podeyzrzenie, iakoby ſię Królem uczynić zamyślał?

O. Rzymianie wielce gorliwi o utrzymanie wolności ſwoiey, zrzucili Manliuſza z ſławney owey ſkały Tarpeia, z ktòrey ſamey on przedtym Gaulòw ſpychał.

IV. P. Jaki rozruch wſzczęło w Rzymie poſpolſtwo, álbo ludzie, ktòrzy nie byli z liczby ſzlachty Rzymſkiey?

O. Gdy

O. Gdy pospólstwo nalegało usilnie, aby równie z pomiędzy niego, iako i z szlachty Konsulów obierano; przyprowadzili do tego Rzym; że został bez rządu, bez Konsulòw, i bez Tribunów woyskowych, aż nakoniec przemogło pospólstwo, z którego stanął Konsulem Lucius Sextius Lateranus. *378.*

P. Gdzie Królował około tego czasu Mauzol z żoną swoią Artemizią?

O. Mauzol Królował w Karii mieście Azyi mnieyszey. *Mauzol w Karii*

II. *P.* Co uczyniła Artemizia dla zachowania nieśmiertelney pamiątki Mauzola?

O. Wystawiła po śmierci iego ow cudny grób, który miedzy siedmiu cudami świata liczono; od niego wszystkie inne wspaniałe groby zowią się Mauzoleami.

III. P. Jaki powtòrny pogrzeb sprawiła Artemizia Mauzolowi? *388.*

O. Z miłości wielkiey ku niemu, prochy ciała iego spalonego w napoiu wypiła, i wszystkim Mędrcòm naznaczyła nadgrodę, któryby męża iey naylepiey wychwalił; nadgroda ta dostała się Izokratesowi.

IV. P. Jakie rozróżnienia powſtały w Grecyi, gdy Lacedemończykowie dla zmocnienia ſwego w podeyzrzenie u innych Państw wpadli?

O. Państwo Ateńſkie, Teby, i Korynt, zawarli przymierze przeciw Lacedemończykom.

P. Jako Ageſilaus Król Sparty przyprowadził Lacedemończykòw do tey pory, że ich ſię inne Państwa obawiały?

Kròlem Ageſilaus w Sparcie

O. Ageſilaus lubo' był niepozorny, i chromy, miał iednak wſzyſtkie przymioty wielkiego Kròla; nadewſzyſtko: męſtwo, czuyność, wſtrzemieźliwość.

IV. Ageſilaus zwyciężył ſławnego Wodza Persòw Tiſſaferna, z tak wielką ſławą; że rozgniewany Król Persòw, rozkazał zabić Wodza tego zwyciężonego.

IV. Ageſilaus wziąwſzy rozkaz do powrócenia ſię z woyſkiem przeciw Ateńczykòm, i Beoteńczykóm, przez trzydzieści dni tyle drogi z woyſkiem uſzedł, ile przedtym Król Persów przez rok cały, atoli nie z takim ſzczęściem woiował z Grekami.

P. Jako wſławił ſię Epaminondas

mąż

mąż woienny wybrany w Tebach na woynę, przeciw Agesilausowi?

Epaminondas poszedł na woyskiego starcie.

O. Epaminondas Tebański otrzymał zwycięstwo pod miastem Leuktrą w Beocyi (383.) na Agesilausu wodzu Lacedemończyków, którzy na tey woynie, i Kleombrota Króla, i wszystką sławę utracili.

III. P. Co za przyczyna była zerwania przymierza miedzy miastem Teby, i Atenami?

O. Zwycięstwa Epaminondy zazdrość wznieciły w Ateńczykach, i dla tego zawarli przymierze z Spartanami.

III. P. Pod iakim pozorem Tebańczykowie sami zazdroszcząc sławy Epaminondzie, potępili go na śmierć?

O. Obwiniono go, że rządy woyska na cztery miesiące dłużey przeciągnął; niżeli prawo pozwalało.

III. P. Co powiedział, dowiedziawszy się o wyroku śmierci na niego wydanym?

O. Rzekł, że zezwala na wszystko, byleby tylko w wyroku śmierci dołożono, iż dla tego umiera, że Oyczyznę od zguby obronił.

IV. *P.* Czyliż nie przywrócono

rządu nad woyſkiem Tebańſkim E-paminondzie, ktòry z Hetmańſtwa złożony za proſtego żołnierza ſłużył?

O. Przywrócono, i natychmiaſt obległ toż ſamo miaſto Spartę.

III. P. Kto go przymuſił do odſtąpienia tych zamyſłów?

391. O. Ageſilaus Wodz ſławny, między ktòrego chwalebnemi dziełami ſławią to, że dał odpór Epaminondzie, który bez odwłoki, poſzedł z woyſkiem zwyciężać, i dobywać miaſta Mantiny ſprzymierzonego z Atenami, i Spartami.

II. P. Z iak wielkim męſtwem okazał ſię przy śmierci Epaminondas raniony pociſkiem ſtrzały przy mieście Mantinie?

O. Dowiedziawſzy ſię, iż niemożna było poſtrzału wyrwać bez utraty natychmiaſt życia; wyrywać go ſobie niekazał tak długo: aż uwiadomiony o zwycięſtwie ſwoiego woyſka.

WIEK

WIEK ALEXANDE
WIELKIEGO
Od Roku 401. Rzymu, aż do Roku

Zeno, i Diogenes, Epikur, z Menandre
Demoſten, Ariſtotel żył wraz Alexan-
drem.
Ten w czteryſta trzydzieści lat zmarł,
ziemie prawie.
Podbiwſzy, iego Wodze o tron walczą
żwawie,
Kaſſander, i Seleukus wſpòł z Ptole-
meuſzem.
Woiuią z Antigonem, i Demetriuſzem.
Tak Egipt, Macedońſkie, Syriiſkie zo-
ſtały
Trzy Państwa, ktòre pod rząd Rzym-
ſki ſię doſtały.
Samnitòw, Łacinnikòw Rzym zbiwſzy,
poczyna
Rządzić, Deciuſz życie traci, Torkwat
Syna.
Dwòch Konſulòw w ciaśninach zbili
Samnitowie.
Agatokles w ròżnego ſzczęścia ieſt o-
ſnowie.
Fileterus Pergamſkim tronem pierwſzy
włada.
Brennus Hetman z Gaulami do Grecyi
wpada.

Pir-

...us Krol Epirotow z Rzymiany ...iwie.
...ych się z Cyneaszem powadze ...iwuie.

WIek Alexandra Wielkiego nie obfitowałże w ludzi ...onych, równie, iako i wiek po...zedzaiący?

O. Obfitował; iako można miarkować z tych, o ktorych wzmiankę uczyniemy, á którzy i teraznieyszych czasów, tak wielce są sławni. To iest rzecz godna uwagi, że też same czasy, ktore zaszczycały się wielkiemi Rycerzami; zaszczycały się równie wielkiemi w naukach ludźmi.

400. *Zeno* P. Na czym zakładał uszczęśliwienie człowieka Zeno przodek Filozofow Stoikow?

O. Na tym, áby się rozumem rządzić, i nieuznawać innego dobra, prócz cnoty, ani żadnego złego, prócz występku.

i Diogenes. III. P. Dla czego Filozof Diogenes był przezwany Cynikus?

O. Albowiem był uczniem Antistena przodka rzeszy Cyników (tym imieniem nazwanych od słowa Cynosarges mieysca szkoły Antistena,

albo,

albo, iak poźniey twièrdzą, dla tego, że prowadzili życie rozwiozłe, i bydlęce.

II. P. Jako przyiął Alexandra Wielkiego Diogenes, przepędzaiący życie w beczce?

O. Rzekł do Alexandra, aby się od niego iako od słońca oddalił, i w myślach mu iegoż nie przeszkadzał.

II. *P.* Co miał za przyczynę szukać z laternią po rynku Ateńskim człowieka mądrego?

O. Chciał przez to dać do zrozumienia, że przy zwyczaynym słońca świetle znaleść mądrego niemogł: tak to iest trudno o prawdziwie mądrych ludzi.

P. Epikur Filozof nie zakładałże przeciwnie Stoikom całego błogosławieństwa człowieka na roskoszach? *Epikur*

O. Tak iest: ale na roskoszy czystey, i nierozdzielney od cnoty, ztąd poznać, że nie różnił się wcale od Stoików, tylko na oko dla różnego słów wyrażenia.

P. Jak wielką sławę miał Menander Rymotwórca Ateński uczeń sławnego Theofrasta z swoich komedyi? *z Menandrem.*

O. Menandra miano za pierwſzego w nowych komediach, z których w dwieście lat Terencyuſz zabrał naypierwſze ozdoby ſwoich komedyi.

Demoſten P. W iakim dziele Demoſtenes nayſławnieyſzy mówca Grecyi, okazał oſobliwie wyborną wymówę ſwoią?

O. Naprzod w mòwie ſwoiey w ſiedemnaſtym roku przeciwko opiekunom ſwoim mianey to ſprawił; że oſądzeni byli na wypłacenie mu trzydzieści talentòw. Potym w Filippikach, albo w mowach przeciw Filippowi Kròlowi Macedonii Oycu Alexandra Wielkiego.

IV. Demoſteneſa mowy tchnęły zawſze zawziętością przeciw Kròlowi Macedonii, pobudzał Greków do dania odporu potędze iego, ale to czynił ſpoſobem ludzi uczonych, nie maiąc wcale ſerca tylko do piſaſania, i mòwienia.

Ariſtotel żył wraz z Alexandrem. P. Jaką ſzkołę uſtanowił Ariſtoteles za czaſu Alexandra Wielkiego?

O. Szkołę Peripatetików, wziętą w Chrześciańſtwie przez długi czas, i prawie ieſzcze do naſzych czasów.

IV.

IV. Ariſtoteles narodzony w Stagirze mieście Macedońſkim, był miły Alexandrowi Wielkiemu uczniowi ſwemu; ále potym wypadłſzy z iego łaſki, w padł w porozumienie, iakoby ſię do śmierci iego przyłożył.

II. P. Czyliż Ariſtoteles był Filozof niemiły w ſwoich obyczaiach?

O. Bynaymniey, był towarzyſki, i zbytnie lubiący rozrywki.

IV. P. Abyśmy mieli rzetelne zdanie o Alexandrze Wielkim, i o *Pańſtwie* Greckim, w ktòrym on, iak tylko ſzerokie było, z wielką ſławą panował: opowiedz mi, którémi ſpoſobami Ociec Alexandra Filip, Syn Aminty Króla Macedonii, zaczynał ſię wſławiać, i wzmacniać?

O. Od narodzenia Alexandra Wielkiego w Roku 398. á tey ſamey nocy, którey, iak twièrdzą, Eroſtratus ſpalił ſławny Kościòł Diany w Efezie (to ieſt: na dwa lat przed rokiem 400. Rzymu) Filip umiał korzyſtać z niezgód, które powſtały w różnych Pańſtwach Grecyi.

III. Filip nayżwawiey utrzymywał woynę nazwaną *Swiętą* z przyczyny świętokradztwa popełnionego

przez

przez Obywatelow Phocydy, którzy złupili Kościół Apollina Delfickiego.

404. IV. *P*. Którym Państwom Grecyi Filip wypowiedział woynę, aby był opanował *Państwo*, ktòrego sobie zdał się życzyć?

O. Naprzod Illiryiczykom, i Tessalończykom, których zniósł, potym Ateńczykom, i Tebańczykom.

II. P. Co szczegulnego przytrafiło się Filipowi przy obleżeniu Metony, i w potyczce przy mieście Cheronei?

416. O. Filip przy obleżeniu Metony utracił oko prawe, w ten sam czas Demostenes mowę przeciwko niemu miał w Atenach: w potyczce przy mieście Cheronei Syn iego Alexander dopomogł mu do zwycięstwa, daiąc pièrwsze dowody męstwa swoiego.

III. *P*. Dla czego Alexander oddalił się od dworu Oyca swoiego Filippa?

416. O. Albowiem Filip odrzucił Olimpią żonę swoią Matkę Alexandra.

II. P. Na iaką się wyprawę gotował w ten czas Filip, gdy go zabił Pauzaniasz ieden z iego straży?

418. O. Filip postarawszy się bydź ogło-

głoſzonym przez Amfiktyonow Wodzem powſzechnym Greków przeciwko Perſom, gotuiąc ſię na tę wyprawę, zabity ieſt na igrzyſkach publicznych w mieście Egis.

III. *P.* Jako Alexander utrzymywał zamyſły Oyca ſwoiego, przyiąwſzy ludzko Demoſtenesa, i innych *P*osłów Ateńſkich?

O. Alexander na Seymie walnym w Koryntcie obrany ieſt Wodzem 419.
naywyżſzym Greków przeciwko Perſom.

IV. Miaſto Teby od Oyca iego podbite bunt podniosło, Alexander go dobył, i zburzył, ieden tylko dom Pindara ocaliwſzy.

III. P. Jakie zwycięſtwa odnioſł Alexander w Azyi Hetmaniąc nad trzydzieſtą tyſięcy piechoty, á czterdzieſtą tyſięcy konnych?

O. Podbiwſzy Lidyą, i Państwa po drodze leżące; znioſł mocne woyſko 420.
Króla *P*erſkiego Dariuſza Kodomana przy rzece Graniku, gdzie Klitus ieden z iego ludzi przy życiu go zachował, á roku naſtępuiącego przeſzedł górę Taurus.

III. P. Które powtórne zwycię-

ſtwo

421. ſtwo odnioſł na Dariuſzu Alexander, wyſzedłſzy z niebeſpieczney choroby, którey doſtał kąpaiąc ſię w rzece Cidnus?

O. Alexander zwyciężył powtórnie Dariuſza przy Iſsie mieście Cylicyi, gdzie żona, i dzieci Dariuſza w niewolą ſię Alexandrowi doſtały.

IV. Grecy zawdzięczaiąc tę chwałę, którą Alexander narodowi ich ziednał, poſłali mu Koronę złotą, ſzanuiąc go iak wodza ſwego, ſami Lacedemończycy, nie tylko mu żadney wdzięczności nie oświadczyli;
421. ále nad to opanowali wyſpę Kretę pod imieniem Króla Dariuſza.

422. V. Alexander po zakończoney potyczce pod miaſtem Iſſą, obległ, i dobył Tiru na końcu ſiodmego mieſiąca. Zydowſką ziemię hołdowniczą ſobie uczynił, wſzedł iednak z wielkim uſzanowaniem do Kościoła prawego Boga. Potym udał ſię do Egiptu do Kościoła Jowiſza Ammona, twierdząc, że z iego pokolenia pochodził, i wyſtawił miaſto Alexandrią.

P. Którą trzecią, i oſtatni los ſzczęścia nioſąca bitwę wygrał Alexander na Dariuſzu?

O.

O. Alexander przy mieście Arbelli do ſzczętu zwyciężył Dariuſza Króla, i tak zoſtał Panem *P*erſyi.

IV. Alexander zaſiągnął zwycięſtwy ſwemi aż do brzegów morza Kaſpyiſkiego, czyli piaſecznego, gdzie zdrayca Beſſus trzymał, i zabił w więzieniu Dariuſza Króla ſwego. 424.

III. *P*. Ktòrego nieprzyiaciela zdolnego ſobie znalazł Alexander w Indyi woyną nabytey?

O. Poruſa Króla, którego ſzacował dla wſpaniałości, i upornego męſtwa, z ktòrym mu ſię opierał. 427.

II. *P*. Do iakich wyſtępkow przyprowadziły Alexandra na ſchyłku życia, zazdrość, gniew, i wino?

O. Te wyſtępki przywiodły Alexandra, że zgładził z życia tych, którzy z wielkim do niego przywiązaniem byli, miedzy innemi *P*armeniona, i Filotę, dla czczego tylo porozumienia, nadto zabił właſną ręką Klituſa na uczcie.

P. Co ſię ſtało z Pańſtwem Alexandra, gdy całą prawie ziemie zawoiował?

O. Gdy Alexander czyli z trucizny, czyli z zbytniego piiańſtwa umarł

Ten w czteryſta trzydzieści lat zmarł ziemię prawie podbiwſzy 430.

marł w Babilonii Roku czterechsetne-go trzydziestego Rzymu, wieku swe-go trzydziestego trzeciego, Państwo iego do wielkiego zamięszania przy-szło.

V. Naprzod na Seymie mianym w Babilonii z przyczyny niedoro-słych Synów dwóch; Alexandra, i Brata iego Arideusza, wodzowie wóysk Alexandra rządy Państwa ie-go miedzy siebie podzielili.

iego Wo-dze otron walczą żwawie.

P. Dla iakiey przyczyny wodzo-wie Alexandra woyny miedzy sobą toczyli po zeszłych w krótkim cza-sie następcach z krwi Alexandra?

O. *Przyczyna* tych woien była chciwość panowania po Alexandrze, i utwierdzenia się w tym Państwie, które każdy z nich opanował.

Kassander i Seleukus wspòl z Ptolemeuszem.

P. Ktòrzy byli trzey osobliwsi wo-dzowie panuiący po Alexandrze? i w których częściach panowali?

O. Kassander panował w Mace-donii. 2. Ptolemeusz w Egipcie: á potym Seleukus w Syrii.

II. *P.* Dla iakiey przyczyny ci trzey wodzowie, i następcy Alexan-dra złączonemi czasem siłami, i woyskiem woiowali, lubo to było przeciw ich zamysłom? O.

O. Dla zwoiowania przeciwników swoich, będąc wszyscy spolnemi nieprzyiaciółmi Antigona, i Syna iego Demetriusza Poliocerta, z których pierwszy wbił się w moc w Azyi, a drugi w Macedonii. *Woiuią z Antigonem i Demetriuszem.*

IV. Dla lepszego tey rzeczy zrozumienia potrzeba naprzod zważyć, Państwa Greckie, które nie podlegały następcóm Alexandra, iakowi byli: Lacedemończycy, i Ateńczykowie; potym trzy znacznieysze Królestwa, które powstały z oderwanych części od Krôlestwa Alexandra, to iest: Macedońskie, Egipskie, i Krôlestwo Syryiskie, które tak długo trwały, poki ich nieopanowali Rzymianie. Oprócz innych dwóch Krôlestw, które niedługo trwały, to iest: Królestwa Antigona w Azyi, i Królestwa Lisymacha w Tracyi.

IV. P. Czyliż *P*aństwo Lacedemońskie utrzymywało się zawsze przy zwyczaynym swoim rządzie?

O. Utrzymywało z tym większą łatwością, że samo tylo w całey Grecyi zawsze chardzie opierało się Alexandrowi, i tak zostawało pod rządem dwóch swoich Krôlow, ie-

dnych

dnych Agidesow, a drugich Proklidesow, w tym Państwie rządzili razem, i miarkowali powagę Królow urzędnicy nazwani Eforowie.

431. V. Ateńczykowie siłuiący odzyskać zupełną wolność; prowadzili z Antipatrem woynę nazwaną Lamieyska, dla tego, że oblegli miasto Lamia, w ktòrym zamknął się Antipater ieden z Wodzòw Alexandra, i iego w Grecyi namiestnik.

466. IV. Antipater powròciwszy wsparty nowemi posiłkami; przeciw Atenom wygrał bitwę pod Kranonem, zostawił Ateńczykom swoich żołnierzy na strzeżenie miasta, ale po niektórych między szczęściem i nieszczęściem przemianach, Atęńczykowie wrócili się do dawnego Rzeczypospolitey rządu pod Arhontami.

III. *P.* Co iest za przyczyna, że w liczbie Królow Macedońskich kładą raczey Kassandra, niżeli Oyca iego Antipatra?

O. *P*onieważ Antipater nie rządził Macedonią tylko za życia następców z krwi Alexandra, i to ieszcze spólnie z Perdiką i Polisperchonem.

IV. Perdikas wyprawiwszy się na woy-

woynę przeciw Ptolemeuszowi, zabity iest w Egipcie, umieraiąc zdał *Polisperchonowi* opiekę nad młodym Arideuszem przezwanym Filip Alexandra bratem z nieprawego łoża. *Polisperchon* powrócił na Państwo Olimpią Matkę Alexandra, nadał wolnością miasta Greckie, aby ie sobie sprzymierzył, i obowiązał. Ale Kassander Syn Antipatra uczynił się *Panem* iedynowładnym Macedonii 433.

III. P. Gdy Kassander mimo wszystkich przeszkód Polisperchona przeciwnika swego, podbił pod moc swoią Ateny; komu zdał rządy miasta tego? 436.

O. Demetriuszowi-Falereuszowi, owemu sławnemu Filozofowi *Peri*patetikowi, którego Ateńczykowie tak dalece sobie w tenczas szacowali; że więcey, niż trzysta posągów miedzianych mu wystawili, które w dziesięć lat poobalali, gdy Demetriusz Poliocertes miastu temu zupełną wolność przywrócił.

P. Jakim sposobem Kassander został naywyższym *Panem* Macedonii? *Kassander.*

O. Wygubił nasiępców z krwi

Alexandra, iednę tylko Tessalonikę siostrę Alexandra przy życiu zachował; i poiął za żonę,

IV. Potym różnego czasu, i dla rożnych pozornych przyczyn z życia zgładził Olimpią Matkę Alexandra. Roxanę żonę tegoż, i dwóch Synow pozostałych, iednego, który się nazywał imieniem Oyca Alexander, á drugiego Herkulesa.

V. Po śmierci *Kassandra* (446.) gdy *Filip* Syn iego starszy z choroby zaraźliwey umarł, *Antipater* i *Alexander* dway młodsi (457.) Kassandra Synowie krwawą woynę z sobą toczyli: Antipater rozgniewany, że w tym braci rozróżnieniu matka utrzymywała bardziey Alexandra, zabił ią, niezmiękczony nawet macierzyńskiemi piersiami, które mu z zaklinaniem okazywała. Alexander (458.) na pomoc *Pirrusa* Kròla Epirotów przyzwał. Obydwóch zniosł *Demetriusz-Poliocertes* (460.) i przez sześć lat w Macedonii panował (460) Panem się iedynowładnym uczyniwszy. Atoli potym zazdrośni potędze iego Królowie. *Seleukus*, *Lizymach*, *Ptolemeusz*, i *Pirrus* zrucili go wzaiemnie

śemnie z Królestwa. I tak wszedłszy z woyskiem do Azyi, musiał się poddać Seleukowi zięciowi swemu. *Pirrus* Królował w Macedonii, przez kilka mieśięcy, á *Lizymach* przez kilka lat, aż gdy (471.) Lizymach woiując w Azyi z Seleukiem zabity poległ. Po Lizymachu nastąpił *Ptolemeusz-Ceraunus*. Syn drugi Ptolemeusza-Łaga. Ceraunus zabiwszy zdradą Seleuka, sam też zabity iest walcząc z Gaulami, którzy (474.) do Grecyi wtargneli. Syna iego *Meleagra* złożono z tronu na końcu drugiego mieśiąca, na iego mieysce postawiono *Antipatra* Wnuka Kassandra, Potym *Sostena* prostego obywatela obrano na sprawowanie woyny z Gaulami, na którey gdy trupem poległ; nastąpił Syn Demetriusza-Poliocerta *Antigon* przezwiskiem Gonatas (476.) Gonatas zostawił po sobie następcę Syna swego *Demetriusza* (512.) Oyca *Filippa V.* który po opiekunie swoim Antigonie-Dozonie Królował (533.) i toczył woynę z Rzymianami; którą potym Syn iego *Perseusz* wznowiwszy (575) Państwo iego pod moc, i panowanie

Rzymianów się dostało, i samego *Perseusza* przyprowadził w tryumfie do Rzymu *Paulus* Emilius (584.)

P. Które inne sławne Królestwo złożyło się w Egipcie z rozerwanego Państwa Alexandra?

wspòł z Ptolemeuszem. O. Kròlestwo Ptolemeusza Syna Laga (437.) ktòry prócz tego rożne w około kraie podbił, i umiał korzystać z rozerwanego Królestwa Antigona: na utwierdzenie Królestwa swoiego Egipskiego.

Tak z mocniwszy się przeciw swoim przeciwnikom *Ptolemeusz*, wszystkim następcòm imie *Ptolemeuszow* zostawił. Pewnego czasu pytał się przez żart iednego grammatika. *Kto był Oycem Peleusza?* grammatik odpowiedział: *a twoy kto?* chcąc mu przez to wyrzucić niskość urodzenia, Król tą odpowiedzią nierozgniewany, rzekł do swoich: *Kto chce żartować, powinien bez urazy żart przyiąć.* Złożył koronę (464.) i ustąpił iey Synowi swoiemu starszemu *Filadelfowi*, sam, iak twièrdzą, został przełożonym nad strażą iego Podług wielu zdania za pano-

wa-

wania *Filadelfa* fiedemdziefiąt tłumaczow pifmo święte na Grecki język przełożyli. *Po* Filadelfie nafłąpił. (507.) *Ewergetes*, ktòrego zabił włafny Syn *Philopator* (co znaczy z Greckiego miłośnik Oyca) tym imieniem przez żart nazwany: ten prześladował Zydow równie, iako Syn, i nafłępca iego *Epifanes*. (550.) Epifanes po odprawionych woynach z Antiochem Wielkim, Królem Syrii, i Filipem Królem Macedonii, otruty umarł. *Philometor* Syn iego flarfzy (573.) nienawidził zawfze Matki fwoiey Kleopatry, dla tego, że ta z więkfzym przywiązaniem, i miłością oświadczała fię ku bratu iego imieniem *Phifkon*, ktòry po Philometrze nafłąpił. (608.) Ten okrutny Król zwyczaiem kraiu w owych czafach wziętym, wziąwfzy za żonę fiofłrę fwoią, pozofłałą wdowę po śmierci brata fwego, w fam dzień wefela zabił Syna, którego z *Philometorem* miała, zamordował także dla zazdrości przyiaciół fwoich, á nawet własnego Syna Króluiącego w Cirenie. Nakoniec gdy rozgniewany lud obrazy, i pofągi iego pokrufzył; u-

marł, zoftawiwfzy dwóch Synów. *Latura*, (637.) którego lud naprzod na Páńftwo obrał, á potym fobie obrzydził, był przez *Alexandra* brata fwego wypędzony. (634.) Tenże fam Alexander zabiwfzy Matkę, ktòra go wielce kochała, zrucony ieft, i wygnany z Páńftwa. Ptolemeufza *Latura* z Cypru przywrócono na Páńftwo. (665.) Tego córa Berenice za wftawieniem fię Rzymianina Silly, pofzła za krewnego fwego Alexandra (675.) ktòry dziewiętnaftego dnia zabił ią. *Auletes* (689.) Syn nieprawego łoża Latura, zrucony od fwoich poddanych, toż potym przez Gabiniufza Prokonfula przywróçony na Páńftwo, lubo nieco nad wolą ludu Rzymfkiego, gdyż lud Rzymfki opanował wyfpę Cypr, w którym panował brat Auleta. Dionizyufz Syn Auleta (703.) wziął za żonę fioftrę fwoią Kleopatrę, i dla przypodobania fię Cefarowi zgładził *P*ompeiufza wielkiego, który fię był fchronił do Egiptu po przegraney bitwie Farfalfkiey. Ale potym tenże *P*tolemeufz Dionizyufz zdrayca fpiknął fię przeciwko Cefarowi, i znalezio-

łeziony iest utopiony w Nilu. Cezar postawił na tronie Egipskim Królową Kleopatrę, która poszedłszy za Antoniusza iednego z trzech mężów (Triumvir) razem z nim zwyciężona od Augusta przy mieście Akcium.

P. Kto pierwszy panował w Królestwie Syrii trzecim z przednieyszych Państw złożonych z rozerwanego Państwa Alexandra?

O. Seleukus przezwiskiem Nikanor, to iest: zwycięsca, od którego imie, i początek ma liczba lat, czyli *Era* Greków, albo Seleucidesów. 442.

Ta *Era* zaczyna się roku 442. od założenia Rzymu.

III. P. Dla czego Seleukus tak długo około postanowienia, i utwierdzenia Królestwa swego pracował?

O. Albowiem inni Wodzowie Grecyi prędzey od niego rządy różnych Państw obięli, między innemi Antigon, który z Synem swoim Demetriuszem Poliocertem albo dobywaczem miast, ogromnym dla mocy swoiey stał się w Azyi.

IV. P. Gdzie zwyciężyli Antigona Seleukus, i Ptolemeusz sprzymierzeni razem na iego zgubę?

442. O. Niedaleko miasta Gaza, i tak Seleukus został Panem Babilonii, Medyi, i Suzianow.

453. II. P. Na ktorym iescze mieyscu Seleukus z Ptolemeuszem, Kassandrem, i Lizymachem daleko sławnieysze zwycięstwo odnieśli?

III. O. Przy mieście Ipsie w Frigii, gdzie Antigon zwyciężony, i zabity poległ; á Syn iego Demetriusz Poliocertes z woyskiem w rosypkę poszedł.

II. P. Dokąd uszedł Demetriusz Poliocertes po przegrany przy Ipsie?

458. O. Do Grecyi, gdzie bramę przed nim zamkneli niewdzięczni Ateńczykowie, ktorych przed siedmią lat z iarzma Demetriusza Falereusza oswobodził.

IV. P. Jako postąpił sobie z Ateńczykami Demetriusz; kiedy wsparty nowemi posiłkami, dobył Aten po rocznym obleżeniu?

O. Wygnał z miasta tego Lacharisa, ktory tam okrutnikiem się uczynił, sam przestał na tey zemście, że strofował skromnie, i wyrzucał niewdzięczność Ateńczykom, w ktorych mieście zostawiwszy żołnierzy,

po-

poszedł na przeciw Lacedemończykóm, i ich zwyciężył.

II. P. Kto do szczętu zwyciężył Demetriusza Poliocerta w ten sam czas, gdy ten odzyskawszy miasto Ateny, i opanowawszy Macedonią, zdał się bydź mocnieyszym, i trudnym do zwyciężenia? 460. 466.

O. Seleukus, Ptolemeusz, Lizymach, i Pirrus, sprzysięgłszy się spółnemi siłami na pokonanie Demetriusza, który musiał się poddać Seleukowi zięciowi swemu, w iego Państwie udawszy się na życie m .k-kie, i rospustne, umarł bez sławy. Tym sposobem zmocniło się, i utwierdziło Królestwo Seleuka w Syrii.

Seleukus wystawił miasta Antiochią, Apamee &c. zwyciężył Gaulów, ustąpił Stratoniki drugiey żony swoiey *Antiochowi Soterowi* Synowi swemu, i następcy, który był ledwie nie umarł dla zbytniey ku niey miłości (473.) Syn iego *Antiochus drugi* przezwiskiem Bòg (492.) był otruty przez pièrwszą żonę Laodice, którą wzgardził, zakochawszy się w Berenice. Po nim nastąpił *Seleukus* II. *Kallinikus* Syn iego (597.) zwyciężony, i

w nie-

w niewolą wzięty od Arsacesa postanowiciela Państwa Partów. Po tym nastąpił Syn *Seleukus III.* nazwany *Ceraunus* (527.) *Po* tym *Antioch* III. nazwany *wielki*, 530. i brat Cerauna dał w swoim Państwie schronienie Annibalowi, i toczył woynę z Rzymianami, od których do płacenia daniny przymuszony, zabity iest, na łupiestwie Kościoła Jowisza w mieście Elimai. Po Antiochu nastąpił Syn iego *Seleukus IV.* nazwany *Philopator* (566.) ten wyprawiwszy Heliodora na złupienie Kościoła Jerozolimskiego, tegoż samego zdradą zabity iest. *Antiochus IV.* imieniem *Epifanes* (578.) albo sławny, brat Seleuka młodszy wyszedłszy z Rzymu, gdzie w zakładzie zostawał, zaczął okrutne prześladowanie na Żydów, którzy wyprawili przeciwko niemu Machabeyczyków, umarł z rozpaczy, której przyczyną było zwycięstwo Machabeyczyków. *Antiochus V. Eupator*, Syn iego Królował pod opieką krewnego swego Liziasza, zawarł, i zerwał pokóy z Judą Machabeuszem, zabity przez *Demetriusza* Sotera (592.) Syna Seleuka Filopatora. Demetriusz

na

na utrzymanie fałszywego Arcy-Kapłana Alcyma wyprawił przeciw Zydom z woyskiem naprzód Nikanora, potym Bachidę. Demetriusz zabity iest woiuiąc z *Alexandrem Balą* (Synem nieprawym Epifanesa,) który był pod opieką Trifona. (603.) Gdy wzaiemnie *Bala* zabity został; opanował tron *Demetriusz II. Nikanor* Syn Demetriusza Sotera (608.) Trifon na przeciw niemu postawił, (612) Syna Bali, to iest: Antiocha VI. Bala, którego wielu w liczbie Królów nie kładzie, ponieważ w krótce zabił go zdradą tenże sam Trifon, i kończył woynę z Demetriuszem Nikanorem, który to Demetriusz ustąpiwszy do kraju Partów, w niewolą się dostał, i do Króla ich przyprowadzony był, który go namowił, że się z córką iego Rodoguną ożenił. Pod ten czas wszyscy Syryiczykowie uznali za Króla brata drugiego Demetriusza Nikanora, to iest: *Antiocha VII.* imieniem *Sidetes*, który zwyciężył, i zabił Trifona. (614.) *Po* iego śmierci *Demetriusz Nikanor* powrócił na Królestwo (625.) ale ponieważ wziął za żonę Rodogunę Królewną Partów;

pier-

pièrwſza żona iego Kleopatra, ktôra także poſzła za Sideta, zbuntowała lud przeciw temuż Nikanorowi, i tak zabity ieſt. *Ptolemeuſz Fiſken* Król Egiptu uczynił Krolem Syriiczyków (629.) Zebine Syna iednego Kupca, ale gdy Syn Demetriuſza Nikanora Seleukus Páńſtwa rządy obiął; zabity ieſt od właſney Matki Kleopatry. Na Seleuka mieyſce naſtąpił brat rodzony *Antiochus VIII. Gripus* (630.) ten zabił Zebine, i dał wypić Matce Kleopatrze truciznę; którą dla niego zgotowała. Ta *Pani* miała trzèch mężow, á cztèrech Synow Królow Syrii. Grypa zwoiował brat iego przyrodni *Antiochus IX. Cizicenus* (642.) który ſię kochał bardzo w rzemieſłach, i potrafił robić ptaki drewniane lataiące po powietrzu. Ten zwyciężony ieſt przez Syna Gripa *Seleuka VI.* który ſam znowu wygnany ieſt przez Syna Antiocha, nazwanego *Antiochus Euzebiuſz*, á potym ſpalony w ſwoim właſnym pałacu przez Obywatelòw miaſta Mopſueſtyi, ktòrzy go przedtym poſiłkowali. (659.) Tak tedy Antiochus Euſebiuſz Królował, i wiodł uſtawi-

czne

tzne woyny z Stryiami swemi, osobliwie z Filipem. Lud sprzykrzywszy sobie tak okropne rozerwania, i woyny; poddał się *Tigranesowi* Królowi Armenii, ten zwyciężony od Rzymskiego Lukulla, złożył Królestwo w przytomności *Pompeiusza*, który go przy iedney tylo Armenii zostawił. Syn zaś Euzebiusza Antiocha nazwany Aziaticki: pozostał się na Państwie w Komaienie: reszta Państwa Syrii dostała się pod panowanie Rzymskie.

Takie rozruchy i morderstwa trwały między Wodzami Alexandra po których zeyściu pozostałe trzy, Królestwa Macedońskie, Egipskie, i Syriiskie dostały się pod panowanie Rzymskie przez różne woyny.

Tak Egipt, Macedońskie Syriiskie zostały trzy Państwa, które pod rząd Rzymski się dostały.

P. Jako dwa narody mocne we Włoszech, to iest Samnitowie, i Łacinnicy, ieszcze za życia Alexandra Wielkiego dostały się pod panowanie Rzymskie?

O. Rzymianie po długich, i krwawych woynach te dwa narody podbili.

411. Samnitów, Łacinników Rzym zbiwszy poczyna rządzić.

IV. *P.* Co za przyczyna pociągnęła do woyny Rzymianów z Samnitami?

O. Rzy-

O. Rzymianie zaczęli tę woynę na prożby Kampanieyczyków, ktòrzy się poddali Rzymianom, á zwyciężeni byli od Samnitòw.

V. Wóyna ta trwała blisko siedemdziesiąt lat, gdyż Samnitowie, którzy byli poprzysięgli Bogom swoim Rzym spustoszyć, na przemiany ustępowali, i opierali się Rzymianòm,
413. aż też nakoniec zupełnie ich Rzymianie podbili.

III. P. Którzy Wodzowie zwyciężyli Łacinnikòw domagaiących się nad wolą Rzymianów, aby się z niemi, iako z Obywatelami Rzymskiemi obchodzono?

O. Decyusz, i Manliusz-Torkwatus, którzy się przedziwnie wsławili na tey woynie.

Decyusz życie traci.

P. Jako Decyusz położył życie swoie na woynie przeciw Łacinnikom?

O. Decyusz rzucił się między woysko nieprzyiacielskie, aby był swoią śmiercią zwycięstwo Oyczyznie pozyskał, według Proroctwa, które Konsulom miało bydź uczynione.

Torkwat Syna.

P. Co uczynił z tąż samą odwagą dla Oyczyzny swoiey Manliusz *Torkwatus*? O. Man-

O. Manliusz będąc Konsulem dla utrzymania powagi, i surowości praw Rzymskich, poświęcił Syna swoiego na ofiarę śmierci, że nad zakaz Oyca bitwę stoczył, chociaż zwycięstwo otrzymał.

II. Manliusz nazwany iest z Łacińskiego *Torquatus*, przeto, że nosznie, albo łańcuch złoty zdarł iednemu z żołnierzy Gaulòw, któremu na moście dał odpòr.

P. Jakowe nieszczęście przytrafiło się przedtym Rzymianom obskoczonym przez Samnitów w ciaśninach nazywaiących się szubienice Kaudyiskie?

Dwòch Konsulòw w ciaśninach zbili Samnitowie.

O. Na tey potyczce dway Konsulowie Rzymscy obskoczeni, i zbici od Samnitów, musieli się ze wszystkim woyskiem poddać na wolą, i łaskę zwycięzcow, i ta była naywiększa hańba, ktorą Rzeczpospolita Rzymska podięła.

P. Jakie osobliwe było powodzenie Agatoklesa po rożnych szczęśliwych dziełach w Sycylii?

Agatokles w ròżnego szczęścia iest osnowie.

O. Agatokles Syn prostego Gancarza został naywyższym Panem miasta Syrakuzow, w ktorym przez dwadzie-

dzieścia osiem lat Królował, lecz potym Kartaińczykowie go zwyciężyli, i w niewolą wzieli z całym domem iego, dzieci podusili, on sam taie-
445. mnie uszedł, i niespodzianie przeprawił się do Affryki, gdzie okrutnie zemścił się nad swoiemi nieprzyia-
465. ciołmi, nakoniec przyszedłszy do Włoch, od własnego wnuka otruty umarł.

Filete-rus Pergamskim tronem pierwszy włada.

P. Z iakiey przyczyny Fileterus Podskarbi Lizymacha Króla Tracyi, został pièrwszym Królem Pergamskim?

O. Lizymach otruwszy własnego Syna Agatoklesa dla czczego tylo o-
469. skarzenia Arsynoi drugiey żony swoiey, pobudził do buntu swoich poddanych tym okrucieństwem, co było powodem Fileterusowi do oddalenia się od tak surowego panowania. Następcy Fileterusa byli *Eumenes* brat iego (409.) wątpią niektorzy, czyli te dwa Książęta tytułem Królow zaszczycali się. Trzeci był *Attalus* Synowiec iego (512.) ktory zwyciężył Gaulów. *Eumenes* Syn starszy Attala (556.) był miły swoim braciom, z ktorych drugi po nim nastąpił, ten

nazy-

nazywał się Attalus drugi (596.) zwyciężony od Prusiasza Króla Bitinii, udał się po pomoc do Rzymian. Następca iego Attalus *P*hilometor (616.) wiele swoich pomordował, prowadził życie dzikie, i dziwne, zabawiaiąc się między innemi rozrywkami, szczepieniem w ogrodzie swoim zioł iadowitych, które w podarunku rozdawał swoim przyiaciołom. Nakoniec ostatnią wolą swoią uczynił dziedzicem *P*aństwa swego Senat Rzymski, ktory też Królestwo to opanował. (621.)

IV. P. Nie powstałyż ieszcze inne Królestwa w mnieyszey Azyi około tegoż samego czasu?

O. Wiele *P*aństw ieszcze podobno za czasow Alexandra powstało, ale po rozerwanym Państwie Alexandra podała im się sposobność do wstawienia się bardziey, i zasłużenia sobie, żeby od Dzieiopisow wspomnione były. I takie są: Królestwo Kapadocyi, Pontu, i Bitinii.

III. P. Co iest pewnego o Królach Kapadocyi, ktorzy po śmierci Alexandra Wielkiego nazywali się Ariaratesowie?

O. Jeden z nich zawarł ściſłe przymierze z Rzymianami, i poſiłkował ich przeciwko Perſeuſzowi oſtatniemu Królowi Macedonii.

IV, P. Kto zabił innego Ariarata iednego z naſtępcow Królow Kapadockich, gdy iuż na tronie był utwierdzonym?

O. Stryi iego Mitridates Wielki, Król Pontu, który z tey przyczyny woynę toczył z Rzymianami.

IV. P. Sylla pominąwſzy Mitridateſa, komu imieniem Rzymianów zdał rządy Kapadocyi?

O. Ariobarzaneſowi, który z tak wielkim przywiązaniem był do Rzymian; że to Króleſtwo zawſze od roſporządzenia ich zalegało, aż też i do Pańſtwa Rzymſkiego przyłączone ieſt za Tiberiuſza naſtępcę Auguſta.

P. Którego czaſu Mitridates rodem Perſa poſtanowił Króleſtwo Pontu?

O. W ten czas, kiedy uchodząc przed nienawiścią Antigona Wodza Alexandrowego, okopał ſię w pewnym zamku, w którym panowanie ſwoie zaczął.

IV. Mitridates miał cztèrech, lub piąci naſtępcòw, aż do Mitridateſa

Wiel-

Wielkiego zwyciężonego naprzod od Sylli, potym od Pompeiusza, ktory Królestwo to do Państwa Rzymskiego przyłączył.

III. P. Po ustanowieniu Królestwa Bitinii na obalinach *Państwa* Macedońskiego, w czym sławił się Prusiasz ieden z naysławnleyszych Królów Bitinii?

O. Prusiasz odważył się dać ucieczkę w swoim Państwie Annibalowi nieprzyiacielowi Rzymskiemu, i posiłkować go na woynie przeciw Attalowi Królowi Pergamu sprzymierzonemu z Rzymianami, ale gdy rzeczy nieszczęśliwie szły Annibalowi; sam się u *Prusiasza* otruł.

IV. P. Czyliż Prusiasz aż tak podle poniżył się Rzymianom, że się nawet ich wyzwoleńcem nazywał?

O. Tak iest: i dla postępku tego rozgniewany Syn iego Nikomed, zabił Oyca, aby się był nie nazywał Synem wyzwoleńca.

IV. Tenże Nikomed maiąc Syna imieniem Nikomeda, poddał się zupełnie Rzymianom, i uczynił ich dziedzicami Królestwa swego podczas woien Mitridatesa.

P. Jako, i z iakim szczęściem wtargneli Gaulowie do Tracyi, i Grecyi maiąc za Wodza Brenna?

474. *Brennus Hetman z Gaulami do Grecyi wpada.*

O. Lud ten waleczny, który całą Europę zbiegał, trzy razy wtargnął do Grecyi, gdzie zbił *P*tolemeusza Ceranna Króla Macedońskiego.

IV. *P*. Macedończykowie poprawiwszy się po przeszłey stracie, za czyią sprawą wygnali Gaulów?

O. Za sprawą Sostena, który za tę przysługę Królestwo Macedońskie otrzymał, ale zabity iest za trzecim wtargnieniem Gaulów, którzy potym przeszli do Grecyi przez ciaśniny Termopilskie.

V. *P*. Czyliż we dwa lata potym niebyli zwyciężeni Gaulowie w Phocidzie, gdzie chcieli złupić Kościoł Diany.

O. Tak iest: Brennus Wòdz ich raniony przyspieszył sobie śmierci przez swoie rospusty, po ktòrey żołnierze iego nieomieszkali wkroczyć do Azyi, w ktòrey posiadłszy ziemię, nazwali ią od swego imienia, Galacią.

P. Jaka była przyczyna woyny Pirrusa Kròla Epirotów Synowca

Ale-

Alexandra Wielkiego z Rzymianami? 473.

Pirrus Król Epirotów z Rzymiany woiuie.

O. Pirrus przedsięwziął tę woynę dla posiłkowania Tarentinów, którzy przez swoią nieostropność do woyny Rzymianów pociągneli, gdyż okręty Rzymskie zatrzymali, i złupili, á Postow znieważyli.

III. P. Jakim sposobem Pirrus wygrał pièrwszą potyczkę z Lewinusem Konsulem 474.

O. Pirrus wygrał te bitwę nie tak przez męstwo swoie, iako przez postrach, który rzucał na Rzymian nieznaiomy ksztalt Słoniów. Cnotę iednak i męstwo Rzymianów tak wielce sobie poważał *P*irrus; że im odesłał niewolników bez okupu. 474.

P. Jak wielkie zdanie, i szacunek Rzymianom u Pirrusa ziednał kochanek iego Cyneasz, sprawuiąc pod czas tey woyny poselstwo do Rzymian?

których się z Cyneaszem powadze dziwuie.

O. Cyneasz po odprawionym poselstwie do Rzymian, mówił aż do podziwienia Pirrusa o wielkiey ich powadze, przydaiąc, że ile Senatorów Rzymskich widział; zdało mu się, iak gdyby na tylu Królow patrzał.

P. Jak wysokie ieszcze zdanie, i z iakowey rzeczy powziął Pirrus o cnocie Rzymianów?

O. Fabriciusz Konsul Rzymski przestrzegł Pirrusa o zdradzie, którą mu knował własny iego Lekarz, szukaiący tym sposobem łaski u Rzymian, za tę cnotę wdzięczność oświadczaiąc Pirrus, dary mu posłał, których Fabriciusz przyiąć niechciał.

III. P. Jaki był koniec woyny Rzymskiey z Pirrusem, gdy ten powracał z Sycilii, do którey się był wyprawił na pomoc Syrakuzom przeciwko Kartainczykom?

O. Rzymianie dziwnie mężnie na niego uderzyli, i przymusili go, że do Oyczyzny swoiey ustąpić musiał.

IV. Pirrus po tey nieszczęśliwey z Rzymianami woynie, poszedł z woyskiem na Antigona Gonata Macedońskiego Króla, potym miasto Spartę oblęgł, lecz w krótce od obleżenia tego odstąpić musiał; poszedł za tym niebawiąc na obleżenie miasta Argos, gdzie dachówką od niewiasty ugodzony poległ.

WIEK

WIEK DWOCH PIERWSZYCH WOIEN PUNSKICH

Około roku 501. od założenia Rzymu, aż do roku 601.

Czterysta osiemdziesiąt dziewięć Rzymu płynie
Lat, Regulus na pierwszey Puńskiey woynie słynie.
Partowie z Macedońskich się rządów wybili.
Rożni ludzie Achayski stan z siebie złożyli.
Rzym trzema roztargniony był w ten czas woynami,
Z Liguranami, Gaulami, Illiryiczykami.
W pięć set trzydzieści sześć lat drugą woynę z strony
Penów Annibal, z Rzymskiey wiodą Scypiony.
Sifaxa, Antiocha pod swe panowanie,
Toż Perseusza Krola podbili Rzymianie.

P. KTórego czasu zaczęły się woyny Rzymu z Kartainą na-

489. zwane *Puńskie* od tego słowa *Peni*, co znaczy Kartaińczyk?

Czterysta osiemdziesiąt dziewięć Rzymu płynie lat.

O. *P*ierwsza z trzèch woien Puńskich zaczęła się roku od założenia Rzymu 489.

P. Jako posiłki, o ktòre prosili Rzymianów Mamertini, Obywatele miasta Messany, były przyczyną pièrwszey woyny Puńskiey?

O. Ponieważ Hiero Król Syrakuzański sprzymierzony z Kartaińczykami wypowiedział woynę Mamertinom sprzymierzonym z Rzymianami.

III. *P*. *P*onieważ Kartaińczycy na
494. morzu, á Rzymianie na ziemi mocnieysi byli, iakim sposobem zwycięstwo na stronę Rzymską się nakłoniło?

O. To powinno się przypisać Duiliuszowi Konsulowi, ktòry pierwszy wygrał bitwę na morzu, gdyż przed tym nigdy Rzymianie wodney bitwy niewygrali, albowiem aż do tego czasu niemieli Okrętòw woiennych.

P. Jak wielkiego męstwa dał dowod Attiliusz Regulus Wodz Rzymski, między tyle innemi przykładami

prze-

przedziwney odwagi, z którą się na tey woynie Rzymianie zakazywali?

O. Attiliusz Regulus po zwyciężonych na ziemi Kartainczykach w Afryce: gdzie zabił owego strasżliwego smoka, na którego i narzędzi woiennych użyć potrzeba było, dał dowod nayosobliwszego męstwa w ten czas; kiedy zbił Kartaińską moc z 550. okrętów złożoną. *Regulus na pierwszy Puńskiey woynie słynie*

III. P. Co za nieszczęśliwy skutek wyniknął z pokoiu pod cięszkiemi warunkami Kartaińczykom przez Regulusa podanego?

O. Kartaińczycy całe rządy woyska swoiego zdali Xantipowi Lacedemończykowi, który zwyciężył Rzymianów, trzydzieści tysięcy na placu położył, á trzynaście tysięcy z Regulem Wodzem w niewolą wziął. 499.

III. *P.* Na iakie poselstwo zażyli Kartainczycy Regula w niewoli pod ow czas u nich zostaiącego, gdy Metellus Konsul Azdrubala, i Kartainczyków zwyciężył w Sycylii? 503.

O. Wysłali go z przyrzeczeniem powrotu do Rzymu, áby się o pomyślny dla Kartaińczyków pokoy starał, ále on go Rzymianom, iako niepożyteczny odradził.

III. Regulus nie uważaiąc áni na prożby ſwoich krewnych, áni na oczywiſte życia niebeſpieczeńſtwo, ktòre go z tey przyczyny czekało, wròcił ſię według danego ſłowa do Kartainy, i tamże okrutną śmiercią dokonał.

III. P. *Pod* iakiemi warunkami ſtanął pokòy po zwycięſtwie wodnym odnieſionym przez Lutaciuſza Konſula?

O. *Pod* temi warunkami (513.) áby do Rzymian należały wſzyſtkie wyſpy między Affryką i Włochami leżące, á Kartainczycy płacili dwieście talentòw Rzymianom przez dwadzieścia lat.

P. Jako powſtało Páńſtwo *Partòw* podczas pièrwſzey woyny Puńſkiey?

Partowie z Macedońſkich ſię rządòw wybili.

O. Partowie podnioſſzy bunt przeciw Krolowi Syrii Seleukowi Kallinikuſowi (504.) zaczęli ſię wybiiać z pod praw, i poſłuſzeńſtwa Krolow Macedońſkich (to ieſt rodem z Macedonii) gdyż ci panowali w Syrii po Alexandrze.

508. IV. Partowie, ktòrych Páńſtwo wyrownywało Páńſtwu Rzymſkiemu

obra-

obrali za pierwszego Krola swego Arsacesa, od którego imienia następcy nazywali się Arsacidesowię. Państwo ich trwało około 500. lat prawie do czasu Alexandra Mammei króluiącego na początku trzeciego wieku po narodzeniu Jezusa Chrystusa.

P. Którym sposobem podczas pierwszey woyny Puńskiey powstała Rzeczpospolita Achaiska w Morei *Peloponesus*?

O. Rożne Państwa, iako to Koryntskie, *Pa*treńskie &c. złożyli iednę Rzeczpospolitą, pod rządem dwoch pisarzów, á iednego Pretora. *Rożni ludzie Achayski stan z siebie złożyli.* 511.

IV. W krótce dwóch pisarzow znieśli, á iednego tylo Pretora obierali. Pierwszy był Marek Cirinensis, drugi Aratus sławny przez swe dzieła.

Ta Rzeczpospolita oparła się Macedończykom, przyłączyła do siebie Sycyonów, i Korynt, które miasto stolicą swoią uczyniła, i inne znacznieysze miasta w Peloponezie, potym Państwo Ateńskie. 511.

Kleomenes Król Sparty zazdroszcząc tak zmacniaiącey się Rzeczypospolitey, na osłabienie iey miał dostateczne siły, i moc, którą mu był zostawił Leonidas.

nidas Ociec iego, ten bowiem królując według dawnego zwyczaiu Spartow ſpólnie z Królem Agis trzecim, przyłożył ſię do tego, że Agis od urzędnikòw Lacedemońſkich nazwanych Efores, na śmierć potępiony ieſt dla tego, że zaniedbane prawa Likurga do dawnego ściſłego zachowania chciał przywieść. Tak tedy królując ſam tylo Leonidas, zoſtawił też ſamę powagę Kleomeneſowi Synowi ſwemu.

Kleomenes z ſwoiey ſtrony áby i większey ieſzcze powagi, i mocy na pokonanie Arata nabył; znioſł (525.) urzędników Eforów. Potym otrzymał wielkie zwycięſtwa nad Aratem, i Acheyczykami, ktòrzy pomocą Antigona Dozona Kròla Macedońſkiego wſparci, zbili wzaiemnie Kleomeneſa; po tey przegrany udał ſię Kleomenes proſić o pomoc do Egiptu (532.) tam w niewolą naprzód wzięty, potym wpośrzód rozruchu, ktòry w mieście chciał wſczynać, z roſpaczy ſiebie ſamego zabił, ciało iego na ſzubienicy powieſzono, żonę i dzieci zabito.

Po takowey śmierci Kleomeneſa

Spar-

Spartowie mieli ieſcze dwóch Królòw, ci niepochodzili z krwi Heraklidesów, rządzili niedbale, i tak zdradą opanowali to Państwo okrutnicy, z których był ieden Nabis zabity od Etolów, potym Filopemen *Pretor* Achaiczykòw, zròwnał z ziemią mury Spartów i z nich uczynił ieden powiat (564.) należący do Rzeczypoſpolitey Acheyſkiey, która po wielu woynach przyłączona ieſt do *Państwa* Rzymſkiego przez Mummiuſza Konſula (608.) iako niżey zobaczemy.

P. Które trzy woyny prawie iednego czaſu toczyli Rzymianie, kiedy powſtawała Rzeczpoſpolita Acheyſka? 517.

Rzym trzema roztargniony był w ten czas woynami. Z Liguramı, Gaulami, Illiryiczykami. 526.

O. Pierwſza była woyna Ligurów, albo Liguryi przeciwko Korſykanom. 2o. Woyna Illirykòw albo Słowakòw przeciwko Królowy Teuta. 3o. Gaulów Mieſzkańców Mediolańſkich.

III. Rzymianie zwyciężyli naprzòd Korſykanow, i Obywatelow Sardinii, zapaliwſzy ogień przed temi iaſkiniami, do których uſtępowali. Woyna z Słowakami ſkończyła ſię roku trzeciego, po ktòrey wyſłano Poſłòw z ogłoſzeniem zwycięſtwa otrzymanego przez Rzymian. III.

III. P. Z iakiey przyczyny sławna była woyna Rzymska przeciwko Gaulòm?

O. Z tey naybardziey, że wyprowadzili przeciwko nim Rzymianie siedemkroć stotysięcy piechoty, á siedemdziesiąt tysięcy iazdy.

IV. Na tey woynie Klaudiusz Marcellus Gaulów zwyciężył, i własną ręką Wodza ich Wiridomara zabił.

IV. *Pierwszy* raz w tenczas Rzymianie przeszli za rzekę Padus, dla rozszerzenia przez zawoiowane kraie Państwa swego.

IV. *P.* Co za przyczyna była tey tak sławney woyny przeciwko Gaulom?

O. Boieńczykowie rozgniewani, że Tribunus Flaminius odebrał Senoneńczykom okolicę Piceńtynską, zaczepili Rzymianow, i na pomoc przeciwko nim Gaulòw przyzwali.

III. P. Dla czego Gaulowie mięszkali we Włoszech?

O. Gaulowie o niczym bardziey nie myśląc, iako o rozszerzeniu Państwa swego, maiąc za wodza swego Belloweza, opanowali niemałą część Włochòw, dla czego powiat ten

Rzy-

Rzymianie nazwali Gallią przed górami Alpes leżącą, ponieważ względem Rzymianów Gallia ta przed górami Alpes leży.

P. Ktòrzy byli Wodzowie osobliwie wsławieni na drugiey woynie Puńskiey, zaczętey roku od założenia Rzymu pięćsetnego trzydziestego szostego, á trwaiącey przez 17. lat?

536. W pięćset trzydzieści sześć lat drugą woynę z strony Penow Annibal, z Rzymskiey wiodą Scipiony.

O. Z strony Rzymskiey byli Scypionowie, z strony Kartainczyków był Annibal Wódz straszliwy dla Rzymian w Affryce, i przyprawiał ich o wielkie niebespieczeństwa.

II. P. Którego miał Oyca Annibal?

O. Amilkara, który będąc przymuszony do potwièrdzenia warunków pokoiu na woynie przeszłey, zemstą pałaiący, wmówił w Syna swoiego Annibala (517.) że ten poprzysiągł przy Ołtarzu, nigdy pokoiu z Rzymianami nie zawierać.

IV. P. Jaka pora otworzyła się Annibalowi do wypełnienia uczynioney przysięgi po śmierci Amilkara Oyca swego przypadłey na rok 526. i Azdrubala szwagra zmarłego w roku (534.)

O. Annibal po śmierci Amilkara, i

Azdru-

Azdrubala, został w Hiszpanii Hetmanem Kartainczyków, którzy na ów czas prawie dwie ze trzech części Hiszpanii trzymali.

536. III. P. Jak się powiodła pièrwsza wyprawa Annibalowi, gdy obległ miasto Sagunt w Hiszpanii sprzymierzone z Rzymianami?

O. Annibal na końcu siodmego miesiąca dobył miasta Saguntu, którego Obywatele niemogąc się doczekać posiłku od Rzymian, wszyscy częścią swoią ręką, częścią nieprzyiacielskim żelazem pogineli.

536. III. P. Których Konsulòw wyprawili Rzymianie na danie odporu gwałtownym zwycięstwom Annibala, który siedemdziesiąt tysięcy piechoty, á dwanaście tysięcy konnych za Alpy do Włoch przeprowadził?

O. Scypiona, i Semproniusza; których zbił przy *Tyczynie* (Pavia) w Księstwie Mediolańskim, mieście; potym przeprawiwszy się przez górę

537. Appennin przy ieziorze *Trazimeńskim*, albo *Peruskim*, poraził większą daleko nad inne klęską Flaminiusza Konsula Rzymskiego, który też w tey bitwie poległ, ta przegrana była

by

by o ostatnią zgubę przyprawiła Państwo Rzymskie, gdyby był Fabiusz (który w tym razie Wodzem ze wszelką władzą, albo Diktatorem postanowiony iest) do lepszego szczęścia rzeczy nieprzyprowadził przez odwłokę, i unikanie wstępnego boiu, dla czego nazwany iest *cunctator*, czyli odwłoczyciel.

II. P. Jaki był skutek bitwy pod Kannami miasteczkiem Apulii, którą wydał Annibalowi Konsul Terenciusz-Warro przeciw radzie, i woli Emiliusza Pawła drugiego Konsula towarzysza swego? 538.

O. Annibal wygrał te bitwę, położywszy na placu czterdzieści tysięcy, á posławszy do Kartainy na dowód zwycięstwa trzy korce pierścieni złotych, zdobytych od Rycerstwa Rzymskiego pobitego.

III. P. Jako zbyteczne Annibala szczęście zaczęło zwolna ustawać? 539.

O. Wygody, w które woysko Annibala w Kampanii opływało, osłabiły Kartainczyków, i pokilakroć razy zwyciężeni są.

IV. *Prócz tego* Marcellus dobył miasta Syrakuzow sprzymierzonego 542.

z Kartaińczykami po śmierci Króla Hierona: gdzie zabity ieſt Archimedes, który przez lat trzy przez różne matematyczne ſztuki, i wynalezione narzędzia, Syrakuzow bronił.

IV. Hiſzpanii także mężnie bronili dway bracia, ſławni Wodzowie Scipionowie; ieden Kneius, á drugi Publiuſz Ociec Scipiona Affrykańſkiego, którzy zabronili dalſzego przybliżania ſię Azdrubalowi bratu Annibala: átoli w krótce ieden po drugim zabici legli.

547. II. *P.* Co ſię przytrafiło w woyſku Annibala, kiedy Klaudyuſz Nero Konſul Rzymſki zwyciężył pięćdzieſiąt i pięć tyſięcy Affrykanow idących pod rządem Azdrubala na poſiłek woyſku ſwoiemu do Włoch?

547. O. *Po* zabiciu na tey bitwie Azdrubala, głowę iego przed obóz Annibala rzucić Nero kazał, ta rzecz wielki na nieprzyiaciół rzuciła poſtrach, i była prawie dopełnieniem ich zguby.

III. *P.* Jak wielce ſławnym uczynił ſię na tey woynie *P*ublius-Scipio nazwany Affrykańſki?

O. Scipio w dwudzieſtym czwar-

tym roku po ſtracie Oyca, i Stryia
ſwego na woynie w Hiſzpanii, bę-
dąc *Prokonſulem*, obiął rząd Rzym-
ſkiego woyſka, zwyciężał nieprzer-
wanie Kartaińczyków. Wodza ich 547.
Hannona wziął w niewolą, z całey
Hiſzpanii wypędził, mężnie z Leliu-
ſzem ścigał ich, aż do Affryki wtargnął,
z kąd z wielkiemi zdobyczami, i zwy-
cięſtwem do Rzymu powrocił.

II. *P*. Ktorym ſpoſobem Scipio 548.
Affrykańſki wyciągnął woyſko Anni-
bala z Włoch?

O. Scipio wtargnął z woyſkiem
Rzymſkim do Affryki o własnym
koſztcie, ponieważ Rzeczpoſpolita
niechciała ſię do tych Scipiona zamy-
ſłow przyłożyć; że ſię zdały być nad-
to odważne, i zuchwałe.

IV. P. Dla czego Scipio odſtąpił
od obleżenia miaſta Utyki, zwycię-
żywſzy dwakroć iazdę nieprzyiaciel-
ſką?

O. Dla dania odporu ſto tyſięcy 549.
woyſka, z którym ciągnął nowy A-
zdrubal, i Sifax Król Numidii, roku
naſtępuiącego zwyciężył tych dwoch
Wodzow Scipio.

III. P. Dla iakiey przyczyny Sifax 550.

odstąpił Rzymianów, z któremi był sprzymierzony?

O. Aby był poiął za żonę Sofonizbę Kartaińską *Pannę*, w której się zakochał, gdy już obiecana była Massinissie Książęciu Affrykańskiemu sprzymierzonemu z Rzymianami.

III. P. Czyliż Massinissa poiął za żonę Sofonizbę, zwyciężywszy wespół z Leliuszem, i w niewolą wziąwszy Sifaxa?

O. *Poiął*, ale gdy ożenienie to Scipio zganił. Masinissa niedawney żonie swoiey truciznę zadał, z której umarła dla tego, áby się była już nigdy Syfaxowi niedostała.

551. III. P. Kto zwyciężył w Affryce Annibala powróconego z woyskiem z Włoch?

552. O. Scipio, który obległszy miasto Kartainę, i przymusiwszy ią do płacenia daniny Rzymianom, wspaniale triumfował w Rzymie, przed zwycięskim wozem prowadzono Sifaxa,

553. na tym skończyła się druga woyna *Puńska*.

P. *Po* takowym upokorzeniu, i odniesionym zwycięstwie na Sifaxie, z iakiey przyczyny Rzymianie woiowali,

wali, i zwyciężyli Króla Syrii Antiocha Wielkiego? *Sifaxa, Antiocha pod swe panowanie.*

O. Ponieważ Antioch sam był wszczął woynę z Rzymianami za namową Annibala, ktory był do tego Króla uiechał.

IV. Zwycięstwo na Antiochu otrzymał Scipio, nazwany z tey przyczyny Azyatycki, któremu brat iego Scipio Affrykański na tey wyprawie służył, i pomagał. 559.

IV. Antioch zwyciężony na ziemi i morzu, musiał o pokòy prosić Rzymianów. W tenczas Rzymianie odebrali mu wszystkie Państwa w Azyi leżące z tey strony góry Tauru, i przy iedney tylko części zostawili. 562.

II. *P.* Gdzie się udał Annibal opuszczony od Antiocha Króla Syrii?

O. Do Pruziasza Króla Bityńskiego, gdzie aby się był w ręce Rzymianòw niedostał; śmierć sobie dobrowolnie zadał trucizną, którą zawsze przy sobie nosił.

P. Jako nieszczęście Annibala było przyczyną (554.) zguby Macedońskiego *Państwa*, i niewoli Perseusza Króla? *Tož Perseusza Króla podbili Rzymianie.*

O. Ponieważ Filip Kròl Macedoński

 ski

fki Ociec Króla *Perfeufzá* oświadczał fię iawnie z przyiaźnią ku Annibalowi fprzymierzonemu fwemu.

IV. Filip Król Macedońfki nienawidząc Rzymianow, uczynił przymierze z Annibalem. Lewinus z fwoiey ftrony uczynił przymierze z Etołami; ktòrzy do Grecyi wprowadzili Rzymianòw, ci Filippowi iuż zwyciężonemu przez Flaminiufza (558.) pod temi tyło warunkami pokóy obostrzyli; że uftąpi ze wfzyftkich miaft Greckich, które iak gdyby w niewolî trzymał.

565. II. P. Po zawartym pokoiu z Filippem Królem, iako wfczęła fię powtòrnie woyna, która oftatnią zgubę Pańftwu Macedońfkiemu przyniofła?

O. Perfeufz Syn Filippa dziedzić nie mniey Pańftwa, iako i nienawiści Oycowfkiey ku Rzymianom, pałaiący zemftą, chciał zażyć tego przygotowania na woynę, ktòre Ociec
585. Filip dla zemfty nad niemi uczynił, przeciągnąwfzy nadto na fwoię ftronę Kartaińczykòw, i Acheyczykow.

587. III. Perfeufz dał z początku żywy odpòr woyfku Rzymfkiemu zoftaiącemu pod rządem Lucyufza Kraffa, ale

ale we dwa lata potym Paweł Emilius Konſul (Syn owego, który bitwę pod Kannami przegrał) zbił do ſzczętu Perſeuſza, wziął go w niewolą, między woyſkiem ſwoim w żałobie ſławić, á potym przed zwycięſkim wozem prowadzić kazał. Tak tedy upadło zupełnie Państwo Macedońſkie, które trwało przez 646. lat od Karana pierwſzego Krola.

PISARZE SŁAWNI

Około Roku 600. od założenia Rzymu.

W ſześćſet lat mądrość wielce wſławili: Enniuſz,
Hipparchus, Archimedes, Plautus, Terenciuſz.

V. P. NIżeli mówić będziemy o dzieiach, i przypadkach w początku roku 601. od założenia Rzymu przypadłych, potrzebna rzecz ieſt, wzmiankę uczynić o mądrych ludziach, ktorzy około tego czaſu kwitneli.

P. Dla czego zaſłużył ſobie na

Plautus. wielką sławę *Plautus* wyborny rymotworca w Komedyach Łacińskich, zmarły około roku 570?

O. Przez wynalazek żartobliwego określenia w swoich komedyach, i przez dziwną łatwość w ich pisaniu, álbowiem dla utrzymywania sposobu życia musiał naymować się do roboty u pewnego piekarza, u którego przy codziennych ręcznych robotach nie zaniedbał pisać komedyi.

Archimedes. P. W iakiey okoliczności Archimedesowi przydała się, i powiodła nauka Matematyczna?

O. Archimedes przez trzy lata nadaremne uczynił wszystkie obroty, i szturmy Rzymianów w obleżeniu trzymaiących miasto Syrakuzy, to zaś uczynił przez Matematyczne narzędzia, które wynalazł. Powiadaią, że przez różne i różnym porządkiem ułożone zwierciadła, zgromadzonemi w iedno mieysce słonecznemi promieńmi, spalił kilka Okrętów Rzymskich; rzecz ta mało co do prawdy podobna.

III. Gdy przez moc dobył miasta Marcellus, kazał zachować przy życiu Archimedesa, szacuiąc niezmier-

nie

nie w nim rzadkie przymioty, ále gdy na ów czas Archimedes tak dalece był w rozmyślaniu, i nauce swoiey zatopiony, że nawet wrzasku, i trwogi przy dobyciu miasta Syrakuzow nie postrzegł; á pytaiącemu się żołnierzowi zwycięścy nie odpowiedział, żołnierz rozgniewany zabił Archimedesa, która rzecz niepodobna, iak rozgniewała Marcella.

P. W którym Państwie słynął sławny gwiazdarz Hipparchus? *Hipparchus.*

O. W Egipcie: za panowania Ptolemeusza *Philometora.*

P. W iakowych dzièłach wsławili się w Rzymie rymotworcy Enniusz zmarły roku 583. i Terenciusz, zmarły roku 595. *Enniusz*

O. Enniusz rodem z Kalabrii opisał dzieie zamknięte w dwanaście księgach wierszem rycerskim.

IV. Pakuwiusz rodem z Brunduzium, Synowiec Enniusza pisał Traiedye. Akcyusz także oprócz traiedyow pisał bayki dowcipne.

P. Z którey miary Terenciusz urodzony w Affryce przedtym niewolnik wsławił swoie komedye? *Terenciusz*

O. *Przez* skromność, wybitność, i

iasność

iasność, ktòra się w tych komedyach wydaie.

III. Powiadaią, że do pisania tych komedyi dopomagali Terenciuszowi dway nayprzezacnieyfi, i naywymownieyfi mężowie Rzymscy, Korneliusz Scipio Affrykański, i Leliusz.

P. Około iakiey części nauk Chryzyp uczeń Kleanta, następca Zenona, więcey pracował?

O. Około zawiłey umieiętności Dialektiki, którą on wsławił w trzysta iedenaście pismach, mówią o nim, że Bogowie niemogli byli znaleść lepszego Łogika nad niego. Tak tedy ten i inni pisarze rówiennicy iego, wydoskonalili rozumy, i umieiętności około roku sześć setnego od założenia Rzymu.

W sześć set lat mądrość wielce wsławili.

WOY-

WOYNA PUNSKA TRZECIA

Około roku 601. Rzymu aż do Narodzenia Jezuſa Chryſtuſa w roku 753.

Achaią w lat ſześć ſet Rzym wziął; Kartainę
Za trzecią Puńſką woyną obròcił wperzynę.
Attal dziedzicem tronu ſwego Rzym zoſtawia.
Grachus na ſwe nieſzczęście rozruch w Pańſtwie wznawia.
Wiriat zginął: woyną Numancya ginie.
Ròżnych ludzi zwyciężył Rzym w Gaulòw krainie.
Cymbrom, Teutonom Włoſka ziemia odmòwiona.
Czym urażeni w kròtce gubią Cepiona.
Mariuſz mści ſię ſławną woyną nad Gaulami,
Ten ſam Jugurtę zwalczył przed dwiema latami.
Marſowie z Rzymianami walczyć zaczynaią,

Woy-

Woynę Mitridatowi Rzymianie wydaią.
Słyną Katullus, Lucill, Lukrecy, Plociusz
Kiedy Mariusz, Cynna, Karbo, Sertoriusz.
Z Syllą walczą. Diktator ten ich uspokoił.
Spartakus niewolnikow na Rzymian uzbroił.
Lukullus Mitridata na Wschodzie poskramia
Cycero Katiliny bunt w mowach rozgramia.
W siedemset lat Pompeiusz: Cezar go zwoiował
Pod Farsalią; ziemię, i Rzym opanował.
W Affryce zwalczył Wodzòw Jubę z Scypionem
Obydway siebie samych zabili z Katonem.
Pompeiusza wszelką moc stracila strona
Od Brutusa wSenacieCezar ranny kona.
Antoni Konsul nagłą Rzym napełnia trwogą
Oktawian w nim woynę zaczął toczyć srogą
Ci dway z Lepidem czynią Triumvirat *sławnie.*
Cycero, Kwiat Senatu wygnany bezprawnie.
W Tessalii Kassiusz, i Brutus przegrali.
Zycie sobie z rospaczy obay odebrali.
Antoni Kleopatrę szalenie polubił.
Przy Akcium zwyciężon w Egipcie się zgubił.

Przy

Przy Auguście w pokoiu wſzyſtka Pańſtwa władza
To gdy myśli porzucić, Mecenas odradza.
W trzynaście lat przed śmiercią iego Bòg ſię rodzi,
W ſiedemſet ſześćdzieſiąt ſześć Auguſt z świata ſchodzi.

P. JAko Rzeczpoſpolita Achayſka doſtała ſię pod panowanie Rzymſkie w roku ſześćſetnym oſmym?

Achaią w lat ſześć ſet Rzym wziął. 608.

O. Rzymianie uznawſzy ſprawiedliwe krzywdy Lacedemończyków, wyprawili do Acheyczyków Poſłow, ktòrzy nie tak ugody do pokoiu, iako bardziey roſkazy z ſobą nieść ſię zdali. Zaczym Acheyczykowie w przytomności Rzymſkich Poſłów wyrzneli Lacedemończyków, i ztąd wynikła woyna, ktòrą z Acheyczykami toczyli Rzymianie pod rządem Metella Pretora, i potym kray opanowali.

II. P. Jako Konſul Mummiuſz zakończył tę woynę, i odebrał wſzyſtek ich kray? 608.

O. Spalił ſtołeczne ich miaſto Korynt, Achaią do Pańſtwa Rzymſkiego przyłączył.

II. P. Co dziwnego przytrafiło się ze złotem, śrebrem, i miedzią, które się w owym pożarze Koryntu rostopiły?

O. Te wszystkie kruscze tak się tam szczęśliwie zmięszały; że z nich wszystkich złożył się ieden kruszec drogi, który nazywali potym kruszec Koryntcki.

Kartainę za trzecią Puńską woyną obrocił w perzynę.

P. Z którey przyczyny powstała trzecia i ostatnia woyna Puńska (605.) która była ostatnią zgubą, i upadkiem Kartainy?

O. Przyczyna pozorna trzeciey woyny Kartaińskiey, była pomoc, i posiłki, któremi Senat Rzymski chciał wesprzyć Massinissę Króla Numidów. Ten bowiem zaczepiwszy Kartaińczykow, od nich zwyciężony iest. Atoli prawdziwa przyczyna tey woyny była nienawiść Rzymska ku Kartaińczykom, którą podniecał Kato *Censor*, wszystkie obrady w Senacie tym kończący: *To iest moie zdanie, i oraz, aby Kartago zburzona była.*

II. P. Dla iakiey przyczyny Scipio Nazika nie chciał zburzyć Kartainy?

O. Dla ćwiczenia się, i utrzymania męstwa i cnoty Rzymianów, którą

po

po zburzeniu Kartainy Rzymianie utracili.

III. P. Co pobudziło do ostatniego bronienia się Kartaińczyków zamyślaiących iuż w ścisłym owym obleżeniu, i szturmowaniu poddać się Rzymianóm, iako niegdyś uczynili Obywatele miasta Utyki? 601.

O. Ponieważ Rzymianie między warunkami pokoiu położyli, aby miasto wcale było zburzone, czym obrażeni i roziątrzeni Kartaińczycy, postanowili do ostatniego się bronić, atoli w lat cztery dobył Kartainy Korneliusz Scipio Affrykanem młodszym nazwany, Syn Pawła Emiliusza. 608.

II. P. W tym spustoszeniu, i pożarze Kartaińskim trwaiącym iak twierdzą przez 17. dni, co uczyniła żona Azdrubala ostatniego Wodza Kartaińskiego?

O. Wziąwszy dwóch Synów swoich na ręce, zrzuciła się z niemi w ogień z domu swego.

P. Co z tąd wynikło, gdy Attalus ostatni Król Pergamy uczynił Królestwa tego dziedzicem Senat, i pospolstwo Rzymskie? *Attal dziedzicem tronu swego Rzym zostawia*

O. Aristonik Syn z nieprawego 621.

ło-

łoża woynę podnioſł, i zbił woyſko pod rządem Kraſſa Pretora zoſtaiące. Atoli potym od Konſulów Rzymſkich zwyciężony (624.) á tak ta część Azyi do Państwa Rzymſkiego ieſt przyłączona.

621. *Grachus na ſwe nieſzczęście rozruch w Pańſtwie wznawia.* P. Jako Tiberiuſz Grachus z przyczyny rozporządzenia Attala taiemnemi zamyſłami na ſwoie nieſzczęście zamięſzał *Pańſtwo* Rzymſkie?

O. Tiberiuſz Grachus, aby był miłość u ludu ſobie ziednał, i do nayżſzey godności przyſzedł; ſkarby zabrane po Attalu między poſpolſtwo rozdał. Oktawiuſza towarzyſza ſwego z urzędu złożył że był przeciwny iego zamyſłóm. Atoli Grachus iako buntownik zabity ieſt w Kapitolium.

IV. Senat niedarował potym ani bratu iego Kaiuſowi-Grachowi, który w brata ſwoiego ślady wſtępował, trzy też tyſiące do buntu tego ſię przyczyniaiące trupem legło.

Wiriat zginął. P. Co za ieden był Wiriat zabity w Luzytanii, zadawſzy pièrwey wiele trudności Rzymianom?

O. Ten rozboynik częſto woyſko Rzymſkie zwyciężył przez lat ſześć, i byliby go do końca niepokonali Rzymia-

mianie; gdyby przez przekupionych iego ludzi zdradą go niezabili, (614.) pokóy iuż przedtym z nim zawarwszy.

P. Jakowy godny pamięci odpòr dało Rzymianom miasto Numancya leżące w Hiszpanii?

O. Numancya miasto przyiąwszy Segidensów uchodzących z więzienia Rzymskiego, było niesprawiedliwie zaczepione od Rzymian, których zbito trzydzieści tysięcy, tak dalece; że Mancinus Konsul musiał pokóy choć z hańbą Rzymu zawrzeć, którego Rzymianie potwierdzić niechcieli, i wydali tegoż Mancinusa Numantinom, ktòrzy go przyiąć niechcieli.

P. Jako na końcu czternastego roku oblężenia, miasto to było w niewolą wzięte, i zburzone? *Woyną Numancya ginie.*

O. Korneliusz Scipio zburzyciel Kartainy tak żywie natarł, i ścisnął Numantinòw, że wszyscy sami siebie z rospaczy zabili, zaczym miasto ich do szczętu zburzone. *621.* *632.*

P. Na którey wyprawie Rzymskiey sława Gallii była zmnieyszona, i przyćmiona po zwyciężonych rożnych iey ludziach? *Rożnych ludzi zwyciężył Rzym w Gaulòw krainie.*

P. Rzymianie wkroczywszy z woyskiem do Gallii zagórney, która względem ich za Alpes gorami leżała, zwyciężyli Allobrogów, álbo mieszkańców Sabaudii. Potym zwyciężyli Bituita Króla Alwernii ze sto dwadzieścia tysięcy woyska: którego postawszy na wymowienie swoie do Rzymu, odeslali do więzienia.

P. Co za klęskę odebrała Rzeczpospolita Rzymska od Cymbrow, i Teutonow?

Cymbrom, Teutonom Włoska ziemia odmowiona. O. Cymbrowie, i Teutonowie rozgniewani, że niepozwolili im Rzymianie założyć siedliska we Włoszech, zwyciężyli trzech ich Wodzów.

P. Z iakim osobliwym szczęściem zwyciężyli Konsula Cepiona?

Czym urażeni w krótce gubią Cepiona. *652.* O. Cymbrowie z tak wielką sławą zwycięstwo odebrali; że Cepiona Konsula Rzymianie z urzędu tego złożyli, na szubienicę potępili, częścią dla haniebney tey przegrany, częścią dla świętokradzkiego złupienia Kościoła Apollinowego w Tolosie.

Mariusz mści się sławną woyną nad Gaulami. *P.* Jako zemścił się na Gaulach Mariusz ozdoba w tych czasach Rzymu Oyczyzny swoiey?

O. Mariusz po czwarty raz Konsul

ſul Rzymſki zbił ich do ſzczętu, iako też we dwa lata przedtym zwyciężył Jugurtę Króla Numidiiſkiego w Afryce. *Ten ſam Jugurtę zwalczył przed dwiema latami.*

IV. Twierdzą, że położył na placu Mariuſz na dwa, albo trzykroć ſto tyſięcy Cymbrów i Teutonòw, podobnież wielką ich liczbę w niewolą zabrał.

III. P. Z iakiey przyczyny zaczęła ſię woyna z Jugurtą Królem?

O. Ponieważ Jugurta Król z Króleſtwa i z życia wyzuł dwòch krewnych ſwoich, Synòw Micipſala ſprzymierzonego z ludem Rzymſkim.

IV. P. Kto zwyciężył Jugurtę wiele trudności zadaiącego Rzymianom, nietak przez męſtwo i ſiłę ſwoiego woyſka, iako przez przekupowanie złotem Rzymianów?

O. Metellus (649.) á potym Mariuſz (649.) Bochus Król Mauritańſki przedtym poſiłkuiący Jugurtę, wydał go w ręce Mariuſza, Jugurtá tedy do wſpaniałości triumfu Mariuſza ſłużył, á potym z głodu w więzieniu umarł. *662.*

P. Co za przyczyna była woyny Marsów we Włoſzech, którą wſzczę-

Marsowie z Rzymianami walczyć zaczynaią. li przeciwko Rzymianom, pociągnąwszy na swoią stronę wiele towarzyszów ?

O. Towarzysze Rzymscy rozgniewani, że Rzymianie pracą się tylko, á nie pożytkami prac z niemi dzielili, podnieśli bunt, wygubiwszy wszystkich Rzymianów w mieście Askulum, atoli ci byli naprzod zwyciężeni przez Pompeiusza Strabona Oyca Pompeiusza wielkiego, á potym przez Syllę.

666. *Woynę Mitridatowi Rzymianie wydaią.* P. Z ktorey przyczyny około tegoż samego czasu woiował w Azyi z Rzymianami Mitridat Wielki osmy Krol Pontu ?

O. Mitridat chcąc opanować Krolestwo Kapadockie, ktorego to Krolestwa dziedzica Syna Ariarata siostry swoiey męża zdradliwie zabił, potym wypędziwszy z Państwa Ariobarzana Krolem Kapadockim od Rzymian uczynionego, przywiodł Rzymianow, że mu woynę wypowiedzieli.

II. P. Z iakiego na Rzymian okrucieństwa, i z iakich chwalebnych na woynie dzieł sławny był na ow czas Mitridat; gdy Rzymianie Syllę Konsula na woynę przeciw niemu wyprawili?

O. Z

O. Z roſkazu Mitridatesa wyrznięto o ieden dzień wſzyſtkich Rzymian bawiących ſię w Azyi, i podbił ſobie Macedonią, Tracyą, i Grecyą.

IV. P. Jakim ſpoſobem woyna Rzymianów z Mitridatem dała przyczynę do woyny domowey w Rzymie?

O. Mariuſz po ſiedemdzieſiątym roku wieku ſwego poſtarał ſię, że Sulpiciuſz Obrońca poſpolſtwa *Tribunus plebis*, rząd nad woyſkiem odebrał Sylli, á Mariuſzowi zlecił. Sylla rozgniewany z woyſkiem Rzym naſzedł, Mariuſza wypędził, á Sulpiciuſza o śmierć przyprawił. 666.

IV. P. Podczas niebytności Sylli z kim ſpiknął ſię na Oyczyznę Cynna, będąc iako buntownik z Rzymu wypędzony? 667.

O. Z Mariuſzem, Karbonem, i Sertoriuſzem, którzy na cztèry części podzielonym woyſkiem dobyli Rzymu, i tam ſtraſzne okrucieńſtwa wywierali.

IV. Mariuſz umarł naſtępuiącego roku.

IV. P. Dla iakiey przyczyny Sylla odſtąpił podbitych kraiow na wſchodzie,

dzię, gdzie zwyciężył Wodzów Mitridata, i dobył sławnego Miasta Atenów?

670. O. Sylla dowiedziawszy się, że go nieprzyiacielem Oyczyzny obwołano w Rzymie, zawarł pokóy z Mitridatem, áby tym prędzey powróciwszy do Włoch, zemścił się nad swoiemi nieprzyiaciołmi.

P. Którzy sławni Pisarze kwitneli w Rzymie za czasu Sylli?

Słyną Katullus, Lucil, Lukrecy, Plociusz. O. Osobliwsi byli wierszopisowie: Katullus, Lucilius, i Lukreciusz z iednym Krasomowcą Plociuszem, ktòry pièrwszy nauczał iawnie krasomówstwa w Rzymie.

670. III. Luciliusz stryi *Pompeiusza* wielkiego pièrwszy ze wszystkich Rzymianòw pisał wiersze uszczypliwe, albo satiry.

III. Katullus urodzony w mieście Weronie sławny przez swoie słodkie przyrodzenie, á nie przymuszenie płynące wièrsze był przyiacielem Cycerona.

IV. Umarł roku od założenia Rzymu 697. maiąc lat trzydzieści.

P. W których kraiach Lukreciusz pochodzący z dawnego domu u

Rzy-

Rzymian, wydoſkonalił wielki z przyrodzenia dowcip równie ſpoſobny co do wyzwolonych nauk, iako też i do Filozofii?

O. W Atenach: leez potym Lukręciuſz wpadłſzy w ſzaleńſtwo, którego przyczyną był dany mu napoy na ziednanie miłości. Napiſał podczas ſfolgowaney w pewnych chwilach choroby, kſiąſzki o przyrodzeniu, które do tychczas mamy.

IV. Lukreciuſz zamknął ſam zbiòr, i wybór Filozofii Epikura w kſięgach ſwoich napiſanych wierſzami czyſtemi, przyrodzenie bez przymuſzonego wytworu płynącemi.

P. Co ſię zaś tycze Sylli, ktòrzyż to ogłoſili ſię iawnemi nieprzyiacielami iego powróconego iuż do Włoch?

O. Oſobliwſi byli ci: Mariuſz Młody, Cynna, Karbo, i Sertoriuſz, ktòrzy podnieśli ſię do broni, i toczyli woynę z Syllą. 670. *kiedy Mariuſz, Cynna, Karbo, Sertóriuſz z Syllą walczą.*

IV. Sylla zwyciężył naprzód Cynnę Konſula, ktòry na tey bitwie poległ, potym naſtępuiącego roku wygrał bitwę na Konſulu Norbanie Flakku, na ſwoię ſtronę przyciągnął Pompeiuſza młodego ze dwadzieścia trzę- 672.

ma półkami: zwyciężył do szczętu, Karbona, i młodego Mariusza, (Syna Mariusza starego zmarłego roku 668.) Tak tedy został w Rzymie Diktatorem.

673. *Diktator ten ich uspokoił.* P. Jako ten nowy Diktator zwyciężył wszystkich swoich nieprzyiaciół?

O. Nad iednemi zbroyną ręką odnosił zwycięstwa, drugich wielką liczbę, którzy mu przychylni niebyli, na wygnanie wysyłał.

674. II. P. Co uczynił Sylla dla pozyskania sobie obrażonych Rzymianów, widząc się być u nich w nienawiści?

O. Złożył urząd Diktatora, i umarł roku następuiącego prywatne życie prowadząc.

II. P. Na iaki koniec przyszło Sertoriuszowi w Hiszpanii, gdzie przez lat pięć z wielkim męstwem się okazywał?

681. O. Sertoriusza własny Wodz iego Perpenna podczas uczty zabił. Pompeiusz wyprawiony przeciw Sertoriuszowi Hiszpanią do posłuszeństwa Rzymskiego przyprowadził.

681. *Spartakus niewolnikow* P. Jako toczyła się woyna niewolników Kapui pod rządem Spartaka, i innych wysiekaczow?

O. Wy-

O. Wybiwszy się z więzienia, przeciągneli na swoią stronę wiele tysięcy łotrów, i niewolników, w kilu potyczkach Rzymian zwyciężyli, aż nakoniec wysiekacze ci z Wodzami swemi Enomausem, Krixusem, i Spartakiem od Krassusa Wodza Rzymskiego są zwyciężeni 683. *na Rzymian uzbroił.*

P. Którego Wodza wyprawili Rzymianie na wschód dla dokończenia woyny z Mitridatem przerwaney nieco podczas Rzymskiego zamięszania? 681. *Lukullus Mitridata na wschodzie poskramia.*

O. Lukulla iednego z naybogatszych, i z nayznacznieyszych mężów Rzymskich, który przymusił Mitridata do ustąpienia Bitinii, i innych zawoiowanych ziemi. Mitridates ustąpił do Tigrana Króla Armenii. Lukullus zbił nadto Tigrana maiącego 683. na trzykroć sto tysięcy woyska.

V. P. Jaki iest początek Królestwa Armenii, w ktòrym panował Tigranes?

O. To Królestwo powstało około czasu Antiocha wielkiego z rozerwanego Panstwa Syrii, więc nie trwało więcey iak od lat blisko sto.

III. P. Dla iakiey przyczyny Lukullus przymuſzony był powrócić do Rzymu niezakończywſzy woyny z Mitridatem?

O. Albowiem gdy Manliuſz Obrońca poſpolſtwa za radą Cycerona na ów czas Pretora Pompeiuſzowi Hetmańſtwo nad woyſkiem zlecił; Lukulla żołnierze iegoż odſtąpili.

688. III. P. Na iaki koniec przyſzedł Mitridat, gdy Pompeiuſz z radością od całego woyſka przyięty, całą ziemię iego opanował?

O. Mitridat widząc ſię być ze wſzyſtkich ſtron nieſzczęśliwym, á oſobliwie z tey miary, że właſny Syn iego Farnaces woyſko zbuntował, ſam ſię z roſpaczy zabił.

692. *Cycero Katiliny bunt w mowach rozgromił.*

P. Z iaką żwawością Cycero na ów czas Konſul Rzymſki bił na Katilinę ſprzyſięgłego nieprzyiaciela Rzymſkiego około czaſu dokonania woyny z Mitridatem?

O. Cycero przez uſilne ſtarania, i żwawe mowy ſwoie przeciwko Katilinie to ſprawił, że zamyſły Katiliny pomięſzał, towarzyſze tego ſpiſku pozabiiani.

III. Katilina umarł na potyczce tak

tak żwawey, że żaden z Katilinowych żołnierzy nieuciekł, wszyscy legli.

IV. *P.* Jakiemi krokami Pompeiusz około roku siedemsetnego przyszedł do tego że sam tylko został, i był Konsulem przeciw naygruntowniey-szym prawom Rzymskim? 702. *W siedm, set lat Pompeiusz.*

O. Dla zawoiowanych od siebie Państw, nadewszystko ziemi Zydowskiey, którą chołdowniczą ludu Rzymskiego uczynił. (691.) Króla Hirkana przywròcił, tak dalece, że w mowach swoich chwalił się Pompeiusz; iż Azyą, która przedtym granicą była, śrzodkiem Państwa Rzymskiego uczynił.

IV. Pròcz tego Pompeiusz związek uczynił z Krassem, á nadewszystko z Cezarem Teściem swoim, áby ci trzey mężowie rządzili sami Rzecząpospolitą Rzymską, dokazał w Rzymie, że przedłużono wychodzące iuż rządy Gallii Cezarowi, który ią aż pod Ren podbił. Dokazał nadto, i tego, że zdano rządy Syrii, i woyny z Partami Krassowi, który zbity od Partòw, umarł w roku 699. Na koniec też wyrobił dla siebie samego

rzą-

rządy Hiſzpanii, którą zupełnie w ſwoim tylo miał roſporządzeniu.

P. Jako potym zazdrość między Cezarem rownie, iak i Pompeiuſzem wſzczęta, przywiodła do tego Cezara; że woynę Pompeiuſzowi wypowiedział?

705. O. Pompeiuſz nie mogąc bez zazdrości patrzyć na bogactwa i ſzczęście Cezara teścia ſwego, nalegał u Senatu, i wymógł, że roſkazano Cezarowi woyſko roſpuścić, á przytomnemu i prywatnemu o godność Konſula proſić. Ale Cezar przeſzedł Rubikon rzekę granice zleconey ſobie Gallii. Tak prętko z woyſkiem ſwoim do Rzymu przyciągnął, że Pompeiuſz z boiaźni z Włoch uciekł do Grecyi z ſwoiemi towarzyſzami.

III. *P*. Cezar podczas tego uſtąpienia z Włoch *P*ompeiuſza, opanowawſzy Sycilią, Sardinią, i Hiſzpanią, iáką godność dla ſiebie wyrobił?

O. Zoſtał Diktatorem w Rzymie, i urząd ten na zawſze ſobie przywłaſzczył.

706. *Cezar go zwoiował pod Farſalią.*

P. Dokąd uciekł Pompeiuſz ścigany aż do Grecyi, i zwyciężony przy Farſalii mieście Teſſalſkim od Cezara?

O.

O. Uciekł do Egiptu, gdzie zdradliwy Krol Ptolemeuſz Dionizy zabił go, chcąc pozyſkać ſobie łaſkę u Cezara.

IV. Cezar przybywſzy do Egiptu, miał za złe Ptolemeuſzowi, że Pompeiuſza zabił.

III. P. Co poſtanowił Cezar względem Kleopatry ſioſtry Ptolemeuſza, do ktorey był z przywiązaniem?

O. *P*oſtanowił, ażeby Ptolemeuſz krolował razem z Kleopatrą: roſporządzenie to nieprzeſzkodziło bynaymniey do wſzczętego w Egipcie przeciwko Cezarowi ſpiſku, w ktorym bardzo wiele Egipcyanow na ofiarę śmierci poſzło, ſam Krol Ptolemeuſz w łodzi umarły znaleziony ieſt. 707.

III. *P*. Cezar uſpokoiwſzy wſzyſtkie rozruchy w Egipcie, z iak wielką ſzybkością uderzył na Farnaceſa Krola Syna Mitridateſa? 707.

O. Cezar tak prętko Krola tego zwyciężył, że na okazanie tego prętkiego zwycięſtwa, napiſał do Rzymu w te ſłowa: *veni, vidi, vici*, przyſzedłem, widziałem, zwyciężyłem, potym mianował dwoch Konſulow.

P. Przez

Ziemie i Rzym opanował

P. Przez ktore ostatnie dzieła woienne Cezar został *P*anem wszystkich ziemi, i całego Państwa Rzymskiego?

W Affryce zwalczył Wodzów Jubę, z Scypionem.

O. *P*rzez swoie zwycięstwa odniesione nad resztą przyiacioł *P*ompeiuszowych w Affryce, gdzie zbił Wodzow, iako to Jubę Króla Mauritańskiego sprzymierzonego ż Rzymianami, Scypiona, i Katona.

IV. P. Jaki był koniec życia Juby, i Scypiona po ich przegrany?

Obydway siebie samych zabili z Katonem.

O. Obydway, i Kato trzeci siebie samych zabili, za nieznośną rzecz maiąc, na tak nieszcześliwy los swoy patrzyć.

P. Iaką mianowicie śmiercią umarł Kato, przeczytawszy książkę Platona o nieśmiertelności duszy?

O. Kato zadał sobię naprzód śmiertelną ranę, ktorą gdy lekarz opatrzył, i obwinął, on sam otworzył ią znowu, i umarł.

IV. P. Co za zamięszanie stało się w miesiącach roku przeszłego z przyczyny ułożenia Kalendarza?

O. Iulius Cezar chcąc poprawić Kalendarza; w którym od początku znaydowała się omyłka w wielu miesiącach, dla ustanowienia porząd-

ku

ku czasu, kazał zaczynać w paździer-niku 707. roku, rok o piętnastu mie-siącach, aż do pierwszego dnia Sty-cznia w roku 709. który rok był nay-pierwszy z innych następuiących na-zwanych od imienia Iuliusza: Iuliuszo-wemi.

IV. P. Na którey bitwie Cezar zwyciężył Synow *P*ompeiusza zatru-dnienie mu czyniących w Hiszpanii?

O. Przy Mundzie mieście Betiki: na tey potyczce brat *P*ompeiusza Wielkiego poległ trupem, Syn iego starszy w ucieczce zabity, átoli tak długo oboiętna, i iuż niebespieczna dla Cezara bitwá ta była, że on sam ledwo tam nie zginął. 709.

P. Iaką godność obiął Cezar po-konawszy do szczętu *P*ompeiuszową stronę przez ustawiczne swoie zwy-cięstwa? *Pompe-iusza ca-łą moc straciła strona.*

O. Senat stosuiąc się do żądzy, i woli iego, uczynił Cezara Diktatorem wie-cznym. Którego w rok potym Bru-tus, i Kassiusz dowodcy wznieconе-go spisku w oczach całego Senatu zamordowali 710. *Od Bru-tusa w Senacie Cezar ranny ko-na.*

Cezar miał w tenczas lat 56.

P. Kto zbuntował lud Rzymski

O. Mar-

na zaboyców Cezara w tenczas; kiedy Senat ſtaraiąc ſię o pokoy ogłoſił powſzechne darowanie wſzyſtkim zbuntowanym.

Antoni Konſul nagłą Rzym napełnia trwogą.

O. Markus Antoniusz Konſul roku tego ſprawił zamięſzanie, i boiaźń w Pańſtwie Rzymſkim, okazuiąc poſpóſtwu ſkrwawioną ſuknią Cezara.

IV. Naywiękſzą zawziętość przeciwko zabóycóm Cezara wzniecila w poſpòlſtwie niewdzięczność Brutuſa: którego Cezar, iako Syna właſnego z dawna kochał; i wiele dobrego w teſtamencie ſwoim zapiſał, i uczynił.

III. *P.* Czyliż Senat niezniosł urzędu Diktatorſtwa, gdy każdy z więkſzych Panów Rzymſkich dla rożnych zamysłów kupy przyiaciół zbierał?

O. Tak ieſt: ále Antoniuſz przeciw teſtamentowi Cezara chciał ſię uczynić iedynowładnym Panem z krzywdą Oktawiana, na którego, iako młodego ieſzcze mniey uważał, lubo Oktawian oſtatnią wolą Juliuſza Cezara Dziada ſwego przyſpoſobionym Synem, uczyniony ieſt.

IV. Oktawian miał na ów czas lat

18.

18. matka iego była Akcya, córa Julii siostry Cezara.

II. P. Z iak pomyślnym skutkiem Cycero i Oktawian oparli się Markowi Antoniuszowi?

O. Cycero mowami swemi przeciw Antoniuszowi mianemi w Senacie to sprawił, że go za nieprzyiaciela Oyczyzny ogłoszono. Oktawian w ten sam czas woynę z nim stoczył, i wygrał bitwę niedaleko Modeny. *Oktawian z nim woynę zaczął toczyć sroga. 711.*

IV. Oktawian dobrze się na pozòr obchodził z Senatem, lubo w samey rzeczy niebardzo mu był przyiazny, zebrał woysko z starych żołnierzy, razem z dwiema Konsulami Hirciuszem, i Pansą, ktòrzy obydway polegli na potyczce pod Modeną.

P. Czyliż niepogodził się z Antoniuszem Oktawian, widząc, że Rzeczpospolita podeyrzaną miała potęgę iego?

O. Pogodził: i obydway z Lepidem składali sławny ow rząd trzech mężów, ktòry ich Panami na nikogo się nieoglądaiącemi uczynił. *Ci dway z Lepidem czynią Triumvirat sławnie.*

P. Z iakowey nienawiści, i niechęci wygany Cycero, i wielu innych Obybywatelów, ktòrzy byli samym wyborem, *Cycero,*

kwiat Senatu wygnany bezprawnie. borem, i kwiatem Rzeczypoſpolitey?

O. Każdy z tych trzèch mężów wydawał, wzaiemnie ſobie ſwoich nieprzyiaciòł, Cycero więcey niż z dwieście Senatorami, á dwa tyſiące Kawalerami był ofiarą tego okropnego rządu.

P. Jak ſię powiodło woyſku Rzeczypoſpolitey Rzymſkiey będącemu pod rządem Bruta i Kaſſyuſza, ktòrzy, gdy iuż w niepamięć wieczną

712\. Konſul puścił zabóyſtwa Juliuſza Cezara, uſtąpili do zleconych ſobie ku rządzeniu powiatow?

w Teſſalii Kaſſiuſz, i Brutus przegrali. Zycie ſobie z rozpaczy obay odebrali. O. Oktawian Cezar ſpòlnie z Markiem Antoniuſzem porazili, i zwyciężyli Bruta, i Kaſſyuſza przy Filippach mieście Teſſalii, po przegrany z roſpaczy obydwóm ſpólney życie ſobie ſami odebrali.

IV. Kaſſyuſz zwyciężony pièrwey ſię zabił, á Brutus po Kaſſyuſzu zwyciężony, po Kaſſyuſzu ſię zabił.

III. Oktawian przywłaſzczył ſobie naywyżſzą powagę, i zwierzchność w *P*ańſtwie Rzymſkim, powròciwſzy do Rzymu, á Antoniuſz *P*anem ſię wſchodnim uczynił. 1. Oktawian woiował z żoną i bratem Anto-

Antoniuſza, 2. Lepida ze wſzyſtkich rządów wyzuł, i prywatnym tylko Obywatelem uczynił. 3. zwyciężył do ſzczętu Sexta Syna *P*ompeiuſza wielkiego, który będąc Wodzem woyſka wodnego; uczynił ſię na nowo ſtraſzliwym. 718

III. P. Co była za przyczyna niezgody i woyny Oktawiana z Antoniuſzem iuż przedtym porażonym od Partów?

O. Antoniuſz zaślepiony głupią miłością Kleopatry Królowey Egipſkiey, chciał ſię z nią ożenić, odrzucił Oktawią ſioſtrę Oktawiana, dla czego nietylko wpadł w nienawiść u Oktawiana, ále i wpogardę u wſzyſtkich.

Antoni Kleopatrę ſzalenie polubił.

P. Jaki był los i śmierć Marka Antoniuſza, gdy z tey przyczyny woynę mu Oktawian wypowiedział?

O. Oktawian zwyciężył do ſzczętu Marka Antoniuſza bitwą wodną przy miaſteczku Akcium, potym w Alexandryi, w Egipcie, do którego z Kleopatrą żoną ſwoią uſtąpił Antoniuſz, i ſiebie ſamego zabił.

Przy Akcium zwyciężon, w Egipcie ſię zgubił

II. P. Jak wielkie było panowanie Oktawiana, gdy Kleopatra padalca

sobie przyłożywszy, umarła, żeby w triumfie do Rzymu prowadzona niebyła?

Przy Auguście w pokoiu wszystka Państwa władza.

O. Oktawian uczynił się *Panem* iedynowładnym całego Państwa (724) którym rządził w pokoiu pod imieniem Augusta nadanego mu w krótce po zaczętym iegoż panowaniu. (727.)

To gdy myśli opuścić. Mecenas rozra-

P. Który był skutek naradzania się Oktawiana względem złożenia rządów w *Państwa*?

O. Agrippa iego osobliwy przyiaciel, á potym zięć, radził mu opuścić Państwo, Mecenas równyż iego przyiaciel nieradził, i wkrótce go od tych zamysłów odwiodł tak dalece, że Oktawian postarał się rostropnie u Senatu o potwierdzenie zdania Mecenasa.

III. P. Mecenas ten, był to ów wielki obrońca uczonych ludzi nadewszystko wierszopisow: Horacyusza, i Wirgiliusza.

W trzynaście lat przed śmiercią iego Bòg się rodzi.

P. Którego roku *Panowania* Augusta narodził się Zbawiciel ludzi Chrístus Jezus?

O. *Jezus Chrystus* urodził się roku 43. panowania Augusta, na trzynaście

ście lat przed iegoż śmiercią, albowiem Augustus skończył Państwo, i życie swoie roku od założenia Rzymu siedemsetnego sześćdziesiątego szóstego: á od stworzenia świata 4003. *W siedem set sześć dziesiąt sześć, August z świata schodzi.*

II. P. Dla czego mowiono o Auguście Cesarzu, że mu potrzeba było, álbo nigdy niepocząć, álbo nigdy nie skończyć panowania?

O. Dla tego, że nim do naywyższey Cesarza godności przyszedł, wiele okrucieństwa wywierał, gdy Cesarzem został, wszystkim był miły z swoiego panowania.

MĘZOWIE SŁAWNI

W naukach za czasu Augusta.

Dionizy, Liwiusz, Cezar, Sallustiusz, Diodor, Fedr, Horacy, Nazo, Wirgiliusz.

P. CZyliż Sallustiusz Dzieiopis, (zmarły około roku 79.) wyrażał w życiu swoim te wyborne zdania i uwagi; któremi dzieie swoie napełnił? *Sallustiusz.*

O. Nie wyrażał, wyrzucony bo-

wiem iest z Senatu dla swoich rospust: przekonany, i skarany za cudzołostwo. Prócz tego nienasycenie był chciwy śrebra, i złota, na którego zbieranie wszystkich sposobów zażywał na swoich rządach w Numidii.

Cezar P. Iako Iuliusz Cezar ròwiennik Sallustiusza był równie w naukach wielkim mężem, iako też i wielkim woiownikiem?

O. Iulius Cezar w swoich Księgach zostawił nam dzieie tak wybornie opisane, iak wyborne są dzieie Iugurty, i Katiliny pisane od Sallustiusza, które całe do rąk naszych doszły.

Nie czyniemy tu wzmianki o Cyceronie, o którym się, iuż namieniło, wszyscy powszechnie Cycerona uznali za naylepszego mowcę, i naydoskonalszego w naukach wyzwolonych.

Liwiusz P. Iakie dzieie opisał Titus Liwiusz urodzony w *Padwie*, w kròtce po śmierci Augusta obumarły.

O. Opisał wszystkie dzieie Rzymskie aż do śmierci Druza, kształtem, i dowcipem wystarczaiącym tak wielkiey rzeczy, którą pisał.

Dionizy. P. Iak wiele nam pozostało z dzie-

iów opiſanych przez Dionizyuſza Halikarnaſſa Piſarza Greckiego, który umarł około roku 738.

O. Pozoſtało nam tylko iedenaście pièrwſzych kſiąg z dzieiów ſtarożytnych Rzymſkich, od niego opiſanych. Ten Dzieiopis ieſt rozſądny, wyborny, ále rozwlekły.

P. Nad iakowym dzièłem dowcipu ſwoiego żywość zabawiał Wirgiliuſz?

Wirgiliuſz.

O. Wirgiliuſz zaſłużył być Kſiążęciem wſzyſtkich Wierſzopiſów przez ſwoie wierſze Paſterſkie; tudzieſz o rolnictwie, á nakoniec przez opiſanie wierſzem żeglugi, i dzieiow Eneaſza. *Eneis*, nad któremi on pracował na chwałę Auguſta przez lat iedenaście. umarł maiąc lat 52 roku 735.

Fedr

P. Iakowe dzièło piſał Fedr wyzwoleniec Auguſta?

O. *Przełożył* bayki Ezopa na wierſz Łaciński wyborny.

Horaciuſz

P. Z którey miary ſławny ieſt rimotworca Horaciuſz rodem z Wenuzium. Syn wyzwoleńca, tak dalece miły Auguſtowi, i Mecenaſowi?

O. Z ſwoich ritmow pełnych po-

wagi, słodyczy, i ognia: i z swoich satir, pełnych dowcipney przygany zepsutych obyczaiów.

IV. Umarł Horaciusz roku 747. maiąc lat 57.

Nazo. *P.* Na co wyszła rimotworcy Owidiuszowi, który się inaczey nazywał Nazo, przedziwna łatwość w pisaniu wièrszy?

O. Owidiusz, iak twièrdzą, pisał wièrsze, tak podchlebne i zaletne Iulii Wnuczce Augusta, i Liwii iegoż żonie pod imieniem Koriny, że Augustus, który go przedtym kochał, rozgniewany, na wygnanie go wysłał.

IV. Owidiusz podczas wygnania swego w Poncie, gdzie też i umarł, napisał kilka książek wierszami smutnemi albo *elegiacznemi* z równym dowcipem, i słodkością, z którą napisał książkę przemian, i inne. umarł około roku 770.

Diodor P. Z ktòrey miary pamiętny iest Dzieiopis Diodor urodzony w Sycylii, żyiący nieco pièrwey od wspomnionych wierszopisów?

O. Diodor przybył do Rzymu, zwiedził wiele Państw w Europie,

áby

áby lepszą wiadomość zabrał o tych rzeczach, które pisał.

Pliniusz powiada, że Diodor był pièrwszy z dzieiopisów Greckich, który mniey potrzebnych rzeczy nie opisywał.

P. Iakie dzièło około tegoż czasu napisał w Rzymie Korneliusz Nepos?

O. Opisał wyborną łaciną życie wielkich woiowników Greckich.

Ten wiek miał wiele ieszcze innych uczonych, i słynących w umieiętności mężòw; ále w takiey krótkości ledwie można mówić o tych, którzy się nad innych bardziey wsławili.

UWA-

UWAGI
NA
DZIEIE SWIECKIE
DO
WW. JCMOSCIOW PANOW
KAWALEROW
Collegii Nobilium Posnaniensis.

DRugi obowiązek *Mci Panowie*! którego z umieiętności powszechnych dzieiów dopełniać macie. z uwagi dzieiów świętych poznaiecie iaśnie, coście powinni Bogu, iako światłem rozumu i wiary oświeceni ludzie, z uwagi dzieiów świeckich poznać znowu macie, coście powinni Oyczyznie, iako wierni iey Synowie. tamte dzieie uczą was, iako służyć Bogu po Chrześciańsku świątobliwie, te, iako służyć Oyczyznie po Synowsku wiernie.

Luboć nierozumieycie *Mci Panowie*, żeby i dzieie świeckie nie poddawały wysokich zdań nie mniey was zaleiących przed Bogiem, iak przed ludźmi. Mieycie i owszem za to, że Boska owa o Kościele swoim pie-

czoło-

czołowitość, tak zawſze powſtania, wzroſt, wielkość i upadek Państw miarkowała; żeby przez różne ſzródki do Chrześciáńſkiego Kościoła dobra, i chwały Bożey pomagały.

Któż niewidzi, iako Bóg zażywał Aſſyryiczyków i Babilończyków na ukaranie ludu ſwego, Persów na iego wybawienie, Alexandra z naſtępcami na iego obronę, Antiocha Wielkiego na doświadczenie, Rzymianów na utrzymanie wolności Izraelſkiey przeciwko Królom Syrii, którzy lud święty zetrzeć, i pochłonąć chcieli.

Izraelici pod rządem Rzymſkim doſyć ſwobodnie zoſtawali, aż gdy ukrzyżowawſzy Zbawiciela, dopełnili miary zbrodni ſwoich, tych ſamych Rzymian zażył Bóg na oſtatnią ich zgubę, których przedtym wybrał na ich obronę.

Po odrzuceniu niewdzięcznego ludu wybrał Bóg lud nowy daleko świętſzy, chcąc zaś do iedności wiary świat łatwiey zgromadzić, wſzyſtkie ziemie, i morza pod iedno poddał panowanie Rzymſkie, átoli pyſzni z wielkości Państwa Rzymianie nie-

chcieli

chcieli zrozumieć zamysłów Bożych, zaſtarzałym we czci niemych bałwanów trudno było nawet pod Chrześciańſkiemi Ceſarzami ich odſtąpić. Senat miał ſobie za chwalebną powinność utrzymywać Bogów Romumulusa, którym całe Rzeczypoſpolitey powſtanie, wielkość, woien i rzeczy wſzyſtkich pomyślność przypiſywał. Mniemali niebaczni, że oczyścić Rzym z zadawnionych bałwochwalſtw, było czynić krzywdę Rzymſkiemu imieniowi.

Tak tedy Część ta Rzymſkiego ludu z naywſpanialſzych mężów złożona, nie mogła przyiść do światła, áni przez opowiadanie Ewangelii, áni przez oczywiſte ſpełnienie Proroctw, áni przez nawrócenie oſtatka Państwa Rzymſkiego, i Ceſarzów ſamych, którzy wyrokami ſwemi obronę i opiekę Chrześciańſkiemu iednali imieniowi. Owſzem zarzucali potwarzami Chryſtusów Kościół, wſzyſtkie nieſzczęśliwości Państwa na niego waląc; gotowi zawſze odnowić prześladowania dawne, gdyby im Ceſarzów ku Chrześcianom łaſkawość odporu niedawała.

Czte-

Cztèryſta lat w prześladowaniu i mordach Kościół Chryſtusòw pędził. Krew Męczennikòw była zyznym naſieniem Chrześcian, aż też nakoniec ſprowadziła karę na zabóycòw, i przyſpieſzyła upadku Pańſtwa tego, które wſzyſtkie Króleſtwa pochłonąwſzy, nieśmiertelność ſobie rokowało.

Patrzcie *Mci Panowie*, iako uſtępuią Pańſtwa świeckie duchownemu na ziemi Kròleſtwu Chryſtuſa, patrzcie, iako Bóg odnawia te ſtraſzne kary nad Rzymem, ktore był przedtym wywarł nad Babilonią. To pyſzne Pańſtwo nazwane ſprawiedliwie Babilonią, ròwnie iak tamto w zwycięſtwach dumne, w bogactwach wynioſłe, w prześladowaniu ludu Bożego zacięte, upada bez powſtania, ſtaie ſię zdobyczą grubych narodów, Rzym nowy z popiołòw dawnego powſtaie, wiara Chryſtuſa zwycięſtwa odnoſi nad Bożkami Rzymſkiemi, ktòrzy nietylko w ſpuſtoſzenie, ále i w zapomnienie poſzli.

Zważcie, mówię, to pilnie, á nauczcie ſię tych dwòch naygruntownieyſzych prawd, pièrwſzey: że

Bóg

Bóg wzbudza, i daie rządy Kroleſtw podług woli i upodobania ſwego, drugiey: że tak niemi kieruie, áby mu do rozmnożenia chwały, i ludu iego pomagały. Dla czego być macie czuyni na iego roſkazy, abyście wyrozumiewali wolą Bożą, i ſtali ſię wybranym naczyniem na rozſzerzenie chwały iego.

Luboć *Mći Panowie* zważaiąc nawet po ludzku te uſtawiczne odmiany w Pańſtwach, wielkie pożytki, mianowicie Panowie zabrać mogą, których to zwyczayna pycha tyſiączne tu pokory zrzódła znaydzie. Ieżeli bowiem dziwnie ſię trwożą Panowie, patrząc na umieraiących Królòw, iak że ſię nie przerażą bardziey, patrząc na umieraiące Króleſtwa ſame? możnaż ſię gdzie nauczyć lepiey, iak wielka ieſt wielkości ludzkiey pròżność?

I tak gdy o ieden raz ſtaną przed oczyma iuż niemówię, Kròlowie i Ceſarze, ále ſtraſzne owe Pańſtwa; przed ktòremi drzał świat cały. gdy widziemy Aſſyryiczyków, Medòw, Persòw, Greków, Rzymian naſtępuiących, i upadaiących po ſobie, ten ſtraſzliwy upadek daie do zrozumie-

nia,

nia, że niema nic ſtałego na ziemi, że uſtawiczna odmiana i nieſtateczność ieſt właściwą iſtotą rzeczy ludzkich.

Atoli *Mci Panowie*, uwaga przyczyn powſtania i upadku Króleſtw czynić wam powinna naypożytecznieyſzy i naywdzięcznieyſzy widok, iako bowiem żadne Państwo do naywyżſzey wielkości razem nieprzyſzło, tak żadne nagle nie upadło. Dla czego nieprzeſtańcie natym, áby wiedzić powſtania, wzroſt, i upadki Państw wſzyſtkich, wnieydzcie w ſam grunt umieiętności prawdziwey, uważaycie ſkłonności, obyczaie, zdatność tyle narodów, i Królów panuiących, ktòrzy do odmiany Państw w lepſzą lub gorſzą pomogły. Zacznieymi od naywſpanialſzych, wiele innych, niepewnym rymotwórcom zoſtawiwſzy.

Po ſtraſzliwym potopie świat na wiele mnieyſze Rzeczypoſpolite ſię podzielił. Których Kſiążęta myśleli raczey o ich utrzymaniu, niżeli o pomnożeniu. Ninus bardziey odważny i mężny, zwycięſtwa na wſchodzie rozſzerzywſzy, pochłonął ſwoich ſąſiadów.

Zo-

Żona iego Semiramis z pychą zwyczayną płci niewieściey, niezwyczayną odwagę, i ſkutek ſzczęśliwych rad połączywſzy, wyſokie zamyſły męża ſwego, i Państwo wporze utrzymała. Babilonią murami na podziw wielkiemi, przepyſznemi ogrodami, dziwnym wòd obrotem ozdobiła. Azyą, Perſyą, Libią, Egipt, Ethiopią, Indią zwyciężywſzy, była podobno Platonowi powodem owego zdania, że ſprawować Państwo i woyny z równą chwałą mogą niewiaſty, iak mężczyzna, átoli po 40. lat panowania roſpuſta zmiękczyła iey ſerce, ſkończyła w pokoiu życie w ſłabości niewieściey, która na woynach mężem ſię nayodważnieyſzym okazała.

Naſtępcy nie z mężnego ducha, i odwagi przodków niemaiąc, gnuśnieli w brzydkiey roſpuście, żadney po ſobie pamiątki nie zoſtawiwſzy; prócz nieſławy wieczney, wielkość obſitego Państwa, ſłodycz długiego pokoiu, wpoiły w nich tak zniewieściałe duchy, że dziwić ſię raczey potrzeba, iako ich Państwo tak długo trwać mogło, niżeli wierzyć, że ſię tak ſzeroko rozciągało. Ta

Ta rospusta nayobmierzleysza w Sardanapalu uczyniła go nietylko wzgardzonym, ále i nieznośnym u poddanych, sam się niegodnym życia osądziwszy, spalił ze wszystkim; sławny ów, álbo raczey wieczney niesławy godny nadgrobek napisać sobie roskazawszy.

Hæc habeo, quæ edi, quæque exsaturata libido.
Hausit: at illa jacent multa, & præclara relicta.

To mego com ziadł, i co lubieżności wszelkie
Pochłoneły: w niepamięć poszły rzeczy wielkie.

Tym sposobem dwa Królestwa z iednego powstaią, iednego stolica Niniwe, drugiego Babilonia. Królòwie Niniwe mocnieysi, imie Królów Assyryiskich utrzymali. Tych niezmierna pycha nie kładła granicy woynom, na których odpòr pod Jerozolimą ręki Bożey widocznego ludu potrzeba było, kiedy pod Ezechiaszem Królem 185 tysięcy o iedne noc Anioł wyciął.

Babilonia zdała się być urodzona do rządòw całego świata; bogata w męże wysokiey mądrości, męstwa, i odwagi, żyzność kraiu, ludność nay-

walecznieyſzego ludu pyſzne zamyſły wpoiła w Nabuchodonozora pierwſzego, niegodne ſiebie Pańſtwo ſądził, że na cały świat nie panował. Nabuchodonozor drugi pyſznieyſzy nad ſwoich przodków przy dziwnie pomyślnych woynach, chciał być ſzanowanym za Boga, niżeli za tak wielkiego Pańſtwa Krola, iakich naywſpanialſzych dzieł, iakich murów! iakich wieży! bram, i okopów nie czynił! wznawiać ſię zdała owa Babilońſka wieża w wyſokości Beluſowego Kościoła. Pycha Nabuchodonozora ręką Bożą umorzona ożyła w iego naſtępcach, nie mogli zcierpieć pogranicznego Pańſtwa bez zazdrości, á ſiłuiąc podbić wſzyſtkich, ſtali ſię nieznośnemi u wſzyſtkich, zazdrość wzaiemna cały wſchód z Królami Medyi i Aſſyryi na ich roziątrzyła, pycha też obróciwſzy ſię zwyczaynie w okrucieńſtwo nieznośne ſwobodnemu ludowi, złączyła go z Królem Cyruſem i Medami, á tak Babilonia przyuczona do panowania i zwycięſtw, gdy ſię za niezwyciężoną miała, poſzła w niewolą do Medów, i zginęła przez ſwoią pychę, i roſpuſtę. Tey

bo-

bowiem nocy, którey roczne święto w świętokradzkiey rozpuście, i piiaństwie Babilończycy odprawiali; Cyrus po długim oblężeniu sztucznie do miasta wpada, Króla zabiia, twièrdzą bierze, i Państwo całe o iednę godzinę gubi.

Nie trzeba *Mci Panowie* przyczyn upadku tak wielkiego Państwa skrzętnie szukać, łatwo ie poznać, i z tego, coś my dopiero namienili, i z tego, co Bóg przez Prorokòw dawniey przepowiedział. Pycha, okrucieństwo, i świętokradztwo całą były zgubą Babilońskiego Państwa.

Babilonia miała się za niezwyciężoną nigdy, (*a*) mówiła w sercu swoim, będę na wieki Panią, żadna moc z moią się nie zrówna, *nie będę siedzić wdową, ani uznam niepłodności*. Pycha, iak zwyczaynie bywa; zamieniła się w okrucieństwo; na które się Bóg sam uskarżał: *rozgniewałem się na lud mòy*, mòwi Bóg, *dałem go w ręce Babilonu*, na krotką niewolą, ábym poprawionego na *Isai: 47. 6. & 7.*

 wol-

(*a*) *Dixisti in sempiternum ero Domina, dicis in corde tuo, ego sum, & non est præter me amplius, non sedebo vidua & ignorabo sterilitatem.* Isai: 47. 7. 8.

wolność wyprowadził, á okrutny Babilon niechciał zrozumieć zamysłów moich, których ia chciałem poprawić, on postanowił zgubić, niewolą obrócił w okrucieństwo, áni sędziwey starości, áni słabey płci nieprzepuścił, i cnota sama nieznalazła u niego miłosierdzia.

Nie dosyć było uciemiężać lud Boży. Swiętokradca Baltazar na samego się Boga targnął, mało na tym, że fałszywe bałwany nad prawdziwego przenosił Boga, lecz zwyciężyć go nieiako myśląc, naczynia iego do rospusty swoiey poświęca, piie nieszczęśliwy z kielichów Bożych, á niewie że kielicha gniewu Bożego dopełnia, wyrok ostatni zguby na niego niewiadoma ręka pisze, w uszach Medów, i Persów brzmią skrycie owe Jeremiasza słowa. *Ostrzcie strzały*
Jere: 51. 11. *wasze, napełniaycie saydaki, wzbudził Pan ducha Krola Judzkiego, przeciw Babilonii myśl iego obrócił, aby ią zatracił, bo pomsta Pańska iest, pomsta Kościoła Jego. Oto ia nawiedzę Krola Babilońskiego, iakom nawiedził Krola Assur. Gotuycie się na Babilon, nie folguycie strzałom, bo zgrzeszył Pa-*

nu,

nu, niefolguycie młodzieńcom, wybiycie wszystko rycerstwo iego, wszelki, którego naydą, zabity będzie, i wszelki, który nadeydzie, od miecza legnie, dziatki ich porostrącaią przed oczyma rodziców, domy splądruią, żony pogwałcą. Pobudzę na nich Medy, którzy niebędą śrebra szukać, ani dbać o złoto, ale strzałami dziatki porostrzelaią, a nad karmiącemi piersiami politowania mieć nie będą. Córko Babilońska nędznico! błogosławiony, który tobie odda nadgrodę twoie, błogosławiony, który pochwyci, i roztrąci dzieci twe o opokę. Jere: 51. 3. Isaiæ 13. Psal: 136. 9.

Otòż *Mci Panowie*, prawdziwa i oczywista przyczyna upadku tak wielkiego Państwa, była bezbożność Babilonu, na którego zagubienie wybiera Bóg za narzędzie pomsty Cyrusa Kròla Medòw, daie mu wszystkie naylepszego Króla i Wodza przymioty, czuyność, mądrość, pomiarkowanie, odwagę, wysokość zdań, cudną dzielność do ziednania serc i miłości wszystkich, gruntowną umieiętność woienney sztuki, skutek szczęśliwych zamysłòw z rostropnym i nieustraszonym męstwem. Mówi do niego

iako do pomazańca ſwego, *uiąłem*
Iſaiæ 45. 1. *prawicę twoię, abym podbił przed nim narody, i otworzył przed nim wrota. Ja przed tobą poydę, i zawołane na ziemi poniżę, wrota miedziane ſkruſzę, i zawory żelazne połamię, damci ſkarby ſkryte, i taiemności ſkrytych rzeczy, abyś wiedział, żem ia Pan, ktòry mianuię imie twoie, Bóg Izraelów, zatracę imie Babilonu, a uczynię ią dzierzawą ieża, i kałużami wòd, przyſiągł Pan zaſtępòw, ieżli nie tak będzie, iakom umyślił. Zgotuycie Syny na zabicie, dla nieprawości Oyców.*

Po upadku Aſſyryiſkiego Państwa wſławiło ſię, i dziwnie zmocniło. Państwo Perſkie, Cyrus Król ieden z naydoſkonalſzych, do tey ie mocy przywiodł, że nawet pod niezdatnemi Kròlami niełatwo powinno było upaść. Atoli żebyśmy zważyli iaśnie, iak wiele ſtraciło, doſyć będzie porównać Persów, i naſtępcòw Cyruſa, z narodem Greckim, z ich Wodzami, á nadewſzyſtko z Alexandrem.

Łatwo poznać, że w początkach panowania Perſowie muſieli być we wſzyſtkie przymioty na woynach i

w po-

w pokoiu opatrzeni, bo czyliżby do takiey mocy i chwały przyść kiedy mogli bez doſkonałego rządu? Jakoż wątpić o tym bynaymniey nie może, kto prawidła ich rządów zważy. Cóż może być wſpaniálſzego nad ów wſtręt od kłamſtwa, które za naypodleyſzy i naywſtydliwſzy wyſtępek poczytali ludzi godnych ſzanowali wyſoce, i nieżałowali niczego dla ich pozyſkania, zaſługi znaczne zapiſywali w kſiędze, áby bez przyzwoitey nadgrody, i chwały wieczney nie zoſtały, łatwo miarkować, iak wielka ztąd była podnieta do naychwalebnieyſzych zaſług ku Oyczyznie i Królom.

Wychowanie Synów mieli za naypierwſzą powinność, na którey cała część poſpolitego dobra zawiſła, nie zdawali ich pod dozór oyców i matek, które ślepa i miętka miłość częſto nieſpoſobne czyni do potrzebnego wychowania, cała Oyczyzna o nich miała ſtaranie, chowali ſię na mieyſcu, i ſpoſobem iednym, wſzyſtko dla nich było przepiſane, mieyſce, czas nauk, i ſpoczynku, wymiar napoiu, iedzenia, liczbą nauczycielów,

rozmaitość kar, wszystek pokarm dzieci równie iak młodzieńców był, chleb woda, żezucha. Tym sposobem przyuczali się do życia wstrzemięźliwego, wzmacniali ciało, utrzymywali zdrowie, sposobili się do trudnych prac na woynach, iako czytamy o Cyrusie, który w poźney starości równie był mocnym, iak w młodości. chodzili do szkoł niemniey dla nauczenia się sprawiedliwości, iako dla zabrania mądrości, występki, mianowicie niewdzięczność karali przykładnie, z mądrym pomiarkowaniem, przepuszczaiąc pièrwszym upadkom łaskawie, á zabraniaiąc powtòrnych surowie, starali się raczey nie dopuszczać występków, niżeli karać.

Pièrwey niż szesnastego álbo siedemnastego roku ze szkoły dziecinney nie wyszli, potym wchodzili w liczbę, czyli drugą młodzieńców szkołę, gdzie tym pilnieysze nad niemi oko mieli, im wiek ten większey baczności potrzebuie; w szkole młodzieńców trwali lat dziesięć, przyuczaiąc się do pracy, odprawowali straże miasta, służyli na polowanie Królowi. &c.

W trzecim podziale przez dwa-

dzieścia i pięć lat trwali, z którego wybierano na ſprawowanie urzędów i godności woyſkowey. W czwartym podziale był ſam mężòw doſkonałych wybòr, których do publicznych obrad zażywali.

Sposób wychowania Królewſkich Synów był do podziwienia Platonowi, i na przykład naydoſkonalſzego wychowania.

Po roku ſiodmym, zaczynali ich przyuczać do iezdzenia na koniu, i polowania. W czternaſtym, przy zdolnieyſzym rozumie wyznaczali czterech mężów naycnotliwſzych i naymędrſzych ku ich nauce. Pièrwſzy uczył powinności względem czci Bogów według dawnego zwyczaiu i praw Zoroaſtra Syna Oromaſa. Drugi nauczał mówić prawdy, i czynić ſprawiedliwość. Trzeci; nie dać ſię zwyciężyć roſkoſzom, áby być zawſze prawdziwym Królem, i Panem żądzy ſwoich. Czwarty wpaiał w młody umyſł odważne duchy.

Po tak doſkonałym wychowaniu, czego ſię nie trzeba było ſpodziewać po młodzieży Perſkiey, gdyby równe o nich ſtaranie było w dalſzych czaſach,

ſach, iak w młodości. Atoli tak śliczne obyczaie ſkaziły ſię nie długo przez roſpuſty, przeciwko którym bądź naydoſkonalſze wychowanie nie pomoże.

Kambizes Syn Cyruſa pierwſzy nadpſował Persów obyczaie. Cyrus tak wielki woiownik, większe miał ſtaranie zoſtawić Synowi obſzerne Państwo, niżeli podobne ſobie wychowanie. Dariuſz Syn Hiſtaſpa człowiek utaiony, większą do Państwa zdatność przynioſł, czynił w prawdzie niektóre kroki na poſkromienie obyczaiow rozwiozłych, lecz te, tak ſię po całym Państwie rozlały, że nie było tyle ſił w Dariuſzu, żeby mógł był wſzyſtko do pory przywieść, zbytek granicy nieznał. To prawda, że ſztuka woienna była w niemałym u nich poważeniu, átoli nieznali ſię na woyſkowey karności, porządku połków, ćwiczeniu żołnierzy, ſpoſobie woiowania; cała ich chwała była, wyprowadzić niezliczony motłok prożniaków bez porządku. wypieſzczone w roſkoſzach życie chciało też ſame rozrywki znaleść na woynie, których w pałacach koſzto-

ſztowało. (*b*) Xerxes pokrywſzy woyſkiem całą Grecyą, poznał, iak to wielka ieſt różnica między motłokiem, i żołnierzem, i że mnogość bez rady ſamą wielością ſwoią upada, (*c*) nie mogąc ſię áni uſzykować porządnie, áni wyżywić doſtatecznie.

Tak tedy Perſowie trworżyli poniekąd te narody, które mniey woyſka, i niewięcey umieiętności woiowania mieli, wkroczywſzy do Grecyi znależli to, czego niewidzieli nigdzie, woyſko nie tak liczbą, iak męſtwem ſtraſzne, w porżądku wytworne, w pracach trwałe, w niewygodach cierpliwe, w niebeſpieczeńſtwach przytomne, w zwycięſtwach oſtrożne, w doſkonałych Wodzach bogate.

Grecya dawna ſkładała ſię z wielu mnieyſzych Rzeczypoſpolitych, z któ-rych każda miała ſwoie prawa, i rządy. Mędrcowie, i Prawodawcy Tales, Pitagoras, Pittakus, Solon, Ligurkus, Filolaus, Sokrates, Xenofon, Ariſtoteles, utrzymywali wolność, że ſię do

(*b*) *Stratuſque per totam paſſim Græciam Xerxes intellexit, quantùm ab exercitu turba diſtaret.* *Seneca* lib: 6. *debeneſi:* cap: 37. (*c*) *Vis conſilii expers mole ruit ſua,* Horat: lib. 3. Ode 4.

do rozwiozłości nie fkłoniła, napełnili mądremi zdaniami Greeyą, wpaiaiąc w umyfły wfzyftkich powfzechne dobro, któremuby ftarania, i życie wfzyftkie poświęcali, gotowi raczey do powfzechnych obrad nie należeć, niżeli należąc, ze wfzyftkim fię Oyczyznie niepoświęcić, takowe zdania z mlèkiem dzieci od matek wyfsały, poznawaiąc pierwey powfzechną wfzyftkich matkę Oyczyznę, dla którey żyć zaczynali, niżeli matkę włafną, z którey fie narodzili.

Naydawnieyfi Królòwie Pańftw Greckich: Minos Cèkrops, Tezeufz, Temenes, Krefpont, Euriftenes Patrokles, po Oycowfku króluiąc, fprawili, że miłość pofpolitego dobra, i zachowanie praw królowało.

Kfięgi nawet rymotworcòw fłyżyły niemniey dla zabawney rozrywki, jako dla pożytku wfzyftkich. Mogąż być dofkonalfze prawidła nad te, które fławny ów na podziw Homer ròwnie dla Królow zoftawił, i poddanych, tam tych iak i co rofkazywać, tych, iak rofkazy pełnić, ucząc

Cóż mówić o furowości fądów? o powadze Areopagu, aż tak poważane-

żanego w Grecyi, iż twierdzieć śmiano, iakoby Bogowie sami przed tym się sądem sławiali?

Tak mądremi zdaniami napoieni Grecy, śmiali się z niewieściałey miętkości Persów, i lubo, ile sławnieyszych miast, tyle różnych Rzeczypospolitych było, iednakże znósiły się z sobą na powszechnych swoich nieprzyiaciół Dariusza Syna Histaspa, i Xerxesa Królów Perskich.

Nic to nie było u Ateńczyków zostawić na rabunek i pożar miasto, á ocaliwszy starców, żony, i dzieci, wsieść na okręty dla zatrzymania trudnego przeyścia półkom Perskim. Garztka Lacedemończyków leciała na pewną śmierć z Królem swoim, wesoło umieraiąc, że na ofiarę Oyczyzny swoiey niezliczoną liczbę grubych narodów poświęciła, i ziomkom swoim przykład niesłychanego męstwa zostawiła. Przeciwko takiemu woysku spostrzegła się być słabą Persya, i doświadczyła po szkodzie, że więcey może cnota żołnierzy, niż liczba.

Nie mogli więc inaczey korzystać Persowie, tylko z rożróżnienia

Gre-

Greków. Którego ſame ich zwycięſtwa przyczynę dały, iako bowiem boiaźń ich razem łączyła, tak zbytnie w zwycięſtwach ſzczęście związek rwało. Przyuczeni do uſtawicznych woien, i zwycięſtw, niemaiąc ſię czego obawiać z ſtrony Persów, między ſobą woyny wſzczęli. Między Państwami Grecyi, Ateńſka i Lacedemońſka Rzeczpoſpolita, pierwſzeńſtwo miały, nie można żądać, áni więcey mądrości, iak w Atenach, áni więcey mocy, iak w Sparcie. Ateńczykowie kochali ſię w rozrywkach, Lacedemończykowie w pracy. Obydwòm nic milſzego nad chwałę, i wolność. Ateńczykow wolność do rozwiozłości ſię nakłaniała, Lacedemończycy im ſię ſurowſzemi prawami ściſneli, tym ſzerzey granice Państwa rozprzeſtrzenili, tamci w chwale zwycięſtw ſzukali zyſku i bogactw, ci złotem gardząc, w zwycięſtwach na odważnego umyſłu chwale przeſtawali.

Lacedemończycy dla pomiarkowanego życia byli mocnieyſi w ſwoich zamyſłach, Ateńczykowie żwawſi, obydway tak przeciwni w oby-

cza-

czaiach i rządzie, zgodzili ſię na podbiianie ſobie Państw Greckich, dla czego były ſobie zawſze nieprzyiaźni bardziey dla przeciwności ſwoich zamyſłów, niżeli obyczaiów.

Miaſta Greckie niechciały żadnemu z tych Państwu podlegać. Rząd Lacedemończyków ſurowy i pracowity, zdał ſię być niezgodny z wolnością, którey wſzyſtkie miaſta koſztowały. Ateńczykowie byli co prawda i z przyrodzenia przyiemni, i w igrzyſkach uſtawiczni, ále rząd ich odmienny był nie miły ſprzymierzonym, nieznośny poddanym.

Te dwa miaſta mięſzały zawſze pokòy grecki, zazdrość Lacedemończykòw i Ateńczyków przyczyną była Poloponieyſkiey woyny, i wielu innych. Perſowie w rozròżnieniu korzyści ſzukaiąc, wkroczyli do Grecyi, áby ſię Panami iey uczynili, á leniąc ſię, iedne po drugim miaſto podbić, czekali póry, żeby wſzyſtkie razem pochłonąć. Poſtrach niewoli ożywił dawne męſtwo w Państwach Greckich. Których Królowie ſpikneli ſię razem na danie odporu, i ſpuſtoſzenie Perſkiego Państwa, więcey

cey ſobie z cnoty woyſka, niżeli z liczby obiecuiąc. Ageſilaus Król Lacedemońſki poſtrach na Persòw rzucił, i dał poznać, iak mała liczba niezliczony motłok zwyciężyć może, to nieſzczęście, że na potyczce z ręki Artaxerxeſa poległ. dzieſięć tyſięcy Grekòw zoſtało oſierociałych bez Wodza w kraiu i śrzodku niezliczonych Persów. Atoli Artaxerxes zwycięſca, nie mógł ich, áni do złożenia broni przymuſić, áni zwyciężyć, wziąwſzy więc przed ſię pyſzny umyſł, przerzneli ſię do właſnego Pańſtwa wporządku, cała Grecya poznała w ten czas, iak niezwyciężonego żołnierza karmiła.

Filip Król Macedońſki równie rozumny, iak odważny, zapalony nie naſyconą chwały żądzą, ogłoſzony ieſt Wodzem powſzechnym Greków przeciwko Persóm, gotuiąc ſię na tę wyprawę umarł, ſzczęśliwy, że zoſtawił Syna Alexandra dziedzica Pańſtwa, i zamyſłów ſwoich.

Dariuſz Król na ów czas Perſki był Pan ſprawiedliwy, woienny, i mężny, niebrakło mu, áni na miłości u poddanych, áni na ſercu w woynach,

ani

áni na ſzczęściu do wykonania zamyſłów naychwalebnieyſzych, átoli ieżeli porównamy Dariuſza umyſł z dziwnym przeniknieniem Alexandra, tam tego odwagę, z wyſokością i trwałością niezwyciężonego męſtwa ſamemi ſię niebeſpieczeńſtwami ożywiaiącego, z niezmierną gorliwością chwały, ktòrey naymnieyſzy ſtopień nad wſzyſtkie niebeſpieczeńſtwa i śmierci przenoſił Alexander; oſądziemy przed czaſem, na czyią ſtronę zwycięſtwo ſię nakłonić miało, i oraz co zgubiło Państwo Perſkie, á zmocniło Alexandra.

Samo ſzczęście zdało ſię zwyciężać z Alexandrem. Memnon on ſławny i zdolny Alexandrowi Wódz Perſki iak na nieſzczęście umarł, zatym Alexander wſzedł do Babilonii ztak wielką chwałą, ktorey podobno żadna na świecie wyrównać nie może, podbił z nieſłychaną ſzybkością wſzyſtkie ziemie, które mu do utwierdzenia Państwa mogły być na przeſzkodzie, za nąywiękſzego woiownika á prawie za Boga czczony niczego mu niebrakło, prócz ſamey nieśmiertelności. w roku trzydzie-

ſtym trzecim wporze naychwalebnieyſzych zamyſłow umarł. Synów niedoroſłych, brata nieſpoſobnego do tak wielkiego Pańſtwa zoſtawiwſzy.

Wodzowie Alexandra ieſzcze nie oſtygli z pożaru woien przemogli nad niedoroſłemi naſtępcami, chciwość przywiodła ich do niewdzięcznego okrucieńſtwa, áby panowali beſpieczniey, krew Alexandra wytępili.

Patrzcieſz *Mci Panowie*, iak nędzny koniec tak wielkiego Kròla! ſama chciwość chwały i Panowania zagubiła imie, i Pańſtwo iego. Gdyby był Alexander ſpokoynie Królował w Macedonii, Pańſtwo iego podobnoby przez pożne wnuki wiekowało, ále podbiwſzy ziemie prawie i Pańſtwa wſzyſtkie, wzniecił zazdrość i łakomſtwo wielu, i był przyczyną zguby całego ſwoiego pokolenia.

Trzy Króleſtwa z rozerwanego Pańſtwa Alexandra powſtaią Macedońſkie, Egipſkie, i Syryiſkie, zaczęły ſię w zamieſzaniu, oſłabili miętkością i zbytkiem, upadły rozróżnieniem.

Otoż

Otoż iuż *Mci Panowie* przyśliśmy do uwagi Rzymſkiego Pańſtwa. Pańſtwa tego, ktòre wſzyſtkie Królestwa pochłonąwſzy, nieznało granic panowania ſwego. Pańſtwa, ktòremu zrównać niemogło żadne, áni powągą Senatu, áni wyſokością umyſłu, áni ſkutkiem ſzczęśliwych obrad, cierpliwością w pracach, pogardą bogactw, niezmierną żądzą chwały, pomyślnością woien, ufnością w niebeſpieczeńſtwach, ſkromnością w zwycięſtwach, ſprawiedliwością w ſądach nadgròdą zasług, okazałością triumfow bałwochwalſką czcią Bogów. Pańſtwa, którego życiem, i duſzą była miłość Oyczyzny i wolności, dla tego że oddychali duchem wolności, kochali Oyczyznę iak matkę, ktòra karmiła w nich zdania nie mniey odważne, iak wolne. Z wolnością panować zacząwſzy, nie utracili panowania całego świata, aż po utracie wolności.

A lubo Pańſtwo Rzymſkie zaczęło ſię pod rządem Królów, Królowie iednak nie mieli właściwie mocy, tylko na ſprawowanie woien, wyznaczanie czaſu, i rzeczy Seymów,

umiarkowanie praw, przyprowadzenie do ſkutku uchwał. Ludu zaś całego rzecz była, obierać Krolów, potwierdzać prawa, odważyć ſię na pokóy, lub woynę. Owſzem bywało, że odſełali Krolowie na ſąd do poſpólſtwa, tak Tullus Hoſtiliuſz nieśmieiąc, áni potępić Horaciuſza dla naychwalebnieyſzego owego nad Kuriaciuſzami zwycięſtwa, áni uwolnić dla iawnego ſioſtry zabóyſtwa, ſąd cały w ręku poſpólſtwa zoſtawił.

Wymówić trudno *Mci Panowie*, iak wiele lud Rzymſki dla miłości Oyczyzny i wolności czynił, iak wiele niebeſpieczeńſtw, i woien po wygnaniu Tarkwiniuſzów wycierpiał. Brutus Konſul równy w chwale Romulowi, iż tamten Państwo, ten wolność Rzymſką ugruntował, Synów własnych, że za Tarkwiniuſzami obſtawali, do pręgierza przywiązać, rozgami ſiec, ſiekierą ściąć kazał, wyzuł ſię z powinności Oyca, áby godnie ſprawował urząd Konſula, wolał ſię nieśmiertelnym uczynić przez przywrócenie wolności, niżeli przez poźnych wnuków naſtępowanie.

Smiercią Synów ożywił w Rzymianach

nach nieśmiertelny wſtręt niewoli, tak, że naymnieyſze porozumienie o wolności, w zapomnienie natychmiaſt puſzczało nay wſpanialſze urzędy, i czynności. Marek Manliuſz z którey przedtym ſkały niepryiaciela ſpychał, z tey ſamey zrzucony dla tego; że odważnie bronioną wolność, niegodziwie zamyślał znoſić. Spuriuſzowi Kaſſiuſzowi, więcey podeyrzenie chciwości Króleſtwa zaſzkodziło, niżeli potrzykroć piaſtowana godność Konſula, i dwa naywſpanialſze zwycięſtwa pomogły.

Dziwić ſię tedy nie trzeba *Mości Panowie*, że tą miłością Oyczyzny i wolności zapaleni Rzymianie woleli utracić wſzyſtko, dobra, bogactwa, ſiły, chwałę, przyiaciół, dzieci, życie, niżeli w niey naymnieyſzy uſzczerbek ponieść. Nie dziw że Kurciuſz naypierwſzey odwagi i ſzlachetności mąż ſam w przepaść ſię zbrovny rzucił, áby z niey Oyczyznę wydźwignął, że Cippus Genitius obrał raczey dobrowolne wygnanie, niż Królewſkie w Rzymie panowanie, że z Deciuſzów ran i krwi nieſpodziane zwycięſtwa powſtały, áni łatwo było ro-

zeznać, czyli pożytecznieyſze ich życie, czyli śmierć była, ponieważ życie ich ſprawiło, áby Rzymianie nie byli zwyciężeni, śmierć; że zwyciężyli.

Nie dziw, że Rzymianie ſtrzegli ſię naypilniey wſzyſtkiego, cożkolwiek Oyczyznie, i wolności zaſzkodzić mogło. Pogarda bogactw pierwſzy był środek do utrzymania wolności. Senatorowie naywyżſi mało co różnili ſię od ubożſzych, świetnieyſzego ſtroiu chiba w Senacie zażywali.

Kuriuſz i Fabriciuſz wyborne wzory Rzymſkiey wſtrzemieźliwości, i męſtwa. Wielcy Wodzowie, zwycięſcy Samnitów, i Pirruſa Kròla tak bogatego, na glinianey miſie drewnianą łyſzką iedząc Poſłów z darami odrzucili, ztą nieśmiertelną Kuriuſza odpowiedzią, że nie bogatym być, ále nad bogatemi panować, rzecz chwalebna, (a) w ſkutku ſamym rzetelność zdania okazał, wſławiwſzy zwycięſtwem, i zbogaciwſzy zdobyczami

(a) *Curio ad focum ſedenti magnum auri pondus Samnites cum attuliſſent, repudiati ab eo ſunt, non enim aurum habere, præclarum ſibi videri dixit, ſed iis, qui haberent aurum, imperare.* Cicer: de Senectute.

czami miasto, umarł tak ubogi, że nie było o czym pogrzebu sprawić.

Ta pogarda bogactw do Puńskich woien doszła. Attiliusz Regulus wprzedłużoney pierwszey woynie Puńskiey o uwolnienie z Hetmańśtwa prosił, żeby znać z zaniedbanego w szczupłey roli gospodarstwa nie miał oczym żony, i dzieci wyżywić.

Podczas drugiey woyny toż samo uczynił Kneius Scipio, áby dorosłey córce posag przystoyny mógł obmyślić; Senat zaś, żeby takiego Wodza nie stracił, imie Oyca na siebie przyiąwszy, córkę wyposażył. Po zakończonych Puńskich woynach Pawel Emiliusz bogactwy Królòw Macedońskich Rzym zbogaciwszy, żył podług prawideł starodawney wstrzemieźliwości, i umarł w ubòstwie.

(*b*) Ten był wspaniały duch Rzymskie-

(*b*) *Hæc ratio & magnitudo animorum in majoribus nostris fuit, ut cum privatis rebus, suisque sumptibus minimo contenti, tenuissimo cultu viverent, in imperio, atque publica dignitate omnia ad gloriam, splendoremque revocarent, quæritur enim in re domestica continentiæ laus, in publica dignitatis. Cic: de amit.*

ſkiego Państwa, áby Obywatele ſzczególni na ſzczupłych dochodach przeſtaiąc, wſzyſtko na chwałę, i ozdobę Rzeczypoſpolitey łożyli, áby w domu mieli pochwałę z wſtrzemieźliwości, w Rzeczypoſpolitey z godności, iuż to niebeſpieczny był Obywatel, któremu na ſiedmiu ſtaiach nie było doſyć. Kapitolium zaś, Kościoły, wſpaniałości zwycięſtw, obrządki czci Bogów, okazałość igrzyſk, i widoków, wielkie ulice, i drógi, wodociągi, były tak przedziwne, że trudnoby wierzyć, gdyby wſzyſcy o tym dzieiopiſowie, i pozoſtałe ślady nieświadczyły.

Dziwić ſię nadto nietrzeba, że przez pogardę bogactw wſzelką wygodą pieſzczonego życia Rzymianie wzgardziwſzy; odwagę ſerca, ſurowość praw, karność woienną w naypièrwſzym mieli poważeniu, że ſame zwycięſtwa niebeſpieczne były dla tych; ktòrzy ie nad wolą zwierzchności odnoſili, gotowi álbo zwyciężać, álbo umierać, którzy uſzli z placu, lub w niewolą ſię doſtali, ſtracili całą chwałę Obywatela Rzymſkiego.

Ztąd

Ztąd poszło, że bardziey potrzeba było poskramiać odważną skwapliwość Rzymian, niżeli zachęcać boiażliwość, że zwyciężyli strasżliwych Gaulów, i Macedończyków równie przez umieiętność woiowania, iak przez męstwo.

Ponieważ iednak mało pomoże żołnierz na woynie, ieżeli braknie na radzie w domu, potrzebna rzecz, zważyć sam grunt Rzymskich rządów. Rząd Rzymu po wygnaniu Królów z trzech się mianowicie składał stanów, z Konsulów, Senatu, i Pospólstwa, Konsulowie mieli prawie powagę Królów, do nich należały sprawy powszechne, wszystkie ich urzędy, oprócz Tribunów pospólstwa słuchały, przyimowali Posłów, prowadzili, i rządzili woysko, wyznaczali czas obradom, zasiadali w mocy, i powadze pierwsi na obranie nowych urzędników.

Senat miał w swym rozporządzeniu skarb całego Państwa, słuchał rachunków dochodów, i wydatków. Kwestorowie nie mogli bez dołożenia się Senatu nikomu pieniędzy wydawać, oprócz Konsulów, wysyłali Po-

słów

ſłòw wydawali woynę, wyznaczali Sędziów na oſobliwſze iakowe zbrodnie, iako to: zdradę Oyczyzny, ſpiſki, trucizny, zabóyſtwa. Poſpólſtwo też miało dość znaczną moc i powagę, do niego należało, rozdawać nadgrody, i kary, ſkazywać na pieniążne grzywny by też naywyżſzych urzędników, rozdawać przez kreſki wſzyſtkie urzędy i godności w nadgrodę zaſług, potwierdzić, lub znoſić prawa, rozmyślać nad potrzebą woyny, lub pokoiu, ſtanowić o przymierzach, i zmowach z narodami, i Kſiążętami obcemi.

Tak tedy przez te wzaiemną Konſulów, Senatu, i Poſpòlſtwa zaległość iedni ſię na drugich oglądaiąc dawali rady wytrawione, i mądre, nic nie czynili álbo przez nieuważną popędliwość, álbo przez ślepą namiętność, ieżeli widzieli ſię być pociągnionemi do woyny, wyſyłali do nieprzyiaciòł Poſłów, ktorych *Feciales* nazywali, na przełożenie krzywdy, i zakończenie rzeczy pokoiem, nie woyną, im zaś do zapoczęcia woyny byli nie ſkwąpliwſi, tym w iey ſprawowaniu żwawſi, i trwalſi, doznały tego dwa

ſła-

ſławne miaſta Kartaina i Kapua po tyſiącznych niebeſpieczeńſtwach dobyte, i zburzone. Zgoła ten był duch Rzymſkiego Senatu i poſpólſtwa, żyć w pokoiu wſtrzemięźliwie, niezaczynać woyny bez konieczney potrzeby, nie woiować zdradą, lecz otwartą śiłą, przepuſzczać łaſkawie, tym którzy śię z pokorą poddawali, zwyciężać żwawie, tych którzy śię pyſznie opierali.

Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos *Enei lib: 8. v. 853.*

Po takich ſtopniach lud Rzymſki do tego przyſzedł; że nietylko wſzyſtkie narody wpodziwieniu go miały, ale Duch Swięty niemałą mu pochwałę daie, chwali nayoſobliwiey ich radę, i mądrość, ſpiknienie na powſzechne Oyczyzny dobro, podległość prawom, i zwierzchności porządney, wierność w przymierzach, cierpliwość w pracach, trwałość w przedśięwziętych zamyſłach, odwagę w niebeſpieczeńſtwach, miłość Oyczyzny i równości, wſtręt pychy. *Machab: lib: 1. 4.*

Atoli przy tey wielkości imienia Rzymſkiego, przy tak mądrym, i zachwalonym rządzie, przy tak ſprawiedliwych prawidłach, Rzeczpoſpo-

lita

lita nosiła w nętrznościach swoich truciznę wolności, i upadku swego, ustawiczne zazdrości, i porożnienia pospolstwa z szlachtą. Od początku Rzeczypospolitey dla powagi, i obrad Senatu, Romulus wybrał nayzdolnieyszych mężów, ktorych Potomkowie Patriciuszowie się nazywali, i luboć nie małą moc Pospólstwo miało; w wielu iednak zalegało od Patriciuszow, do ktorych samych należały rządy woyska, godności pierwsze, á nawet i Kapłaństwo.

Gdy tedy Patriciuszów pycha z zupełną mocą panować chciała, Pospólstwo zaś do panowania urodzone niczego bardziey nie strzegło, iak wolności, ztąd wynikły ustawiczne niezgody w Rzymie, rozłączania Pospòlstwa, odmiany urzędów, niebespieczne czasem na woynach zdrady, aż nákoniec i żałosny ów upadek Państwa, który na czasu Cezara nastąpił.

Łatwo poznamy *Mci Panowie*, całą przyczynę upadku tak wielkiego Państwa, ieżeli z rozumiawszy dobrze postanowienie, i obyczaie Rzymu, zważemy pewną liczbę przypadków osobliwszych, ktore choćże

ro

różnych, i oddalonych czasów ſię przytraſiły; z upadkiem iednak Rzeczypoſpolitey związek miały oczywiſty.

Romulus wykarmiony w woynach, Rzym wyſtawił, rozludnił paſterzami, niewolnikami, rozbóynikami, ktorym tam wolney ucieczki pozwolił, w naròd gruby dzikie umyſły wpoił, aby na wſzyſtko ſię mocą odważyć.

W krótkim czaſie poſtanowił prawa, ktoremi grube owe umyſły poſkramiał, ugruntował cześć Bogów, radę powſzechną z dwóch ſet Senatorów złożył, ktorzy go dla zbytniego panowania zabiwſzy wczaſie zachmurzonego powietrza, áby proſtemu ludowi wielkie zdanie o pierwſzym miaſta poſtanowicielu zoſtawili, głoſili, iakby go Bogowie do nieba wzieli, i Ołtarze mu wyſtawiali.

Numa Pompiliuſz Kròl drugi króluiąc w długim pokoiu obrządki czci Bogów poſtanowił. Tullus Hoſtiliuſz ſztukę woienną zmocnił, na ktorey nieiakieś poświęcenie Ankus Marciuſz obrządki święte poſtanowił. Tarkwiniuſz ſtary liczbę Senatorów

do

do trzyſtu powiękſzył, Tulliuſz Serwiuſz lud na dziewiętnaście pokoleń podzielił, z Tarkwiniuſzem pyſznym Króleſtwo z Rzymu wyrzucone, Brutus do przyſięgi lud przywiodł, że przy wolności wiecznie obſtawać będzie. Na mieyſce Królow lud dwòch ròcznych Konſulów z Patriciuſzów obrał, Tarkwiniuſza Kollatina, i Juniuſa Bruta, pierwſzy, dla pokrewieńſtwa z Tarkwiniuſzami w porozumienie wpadłſzy, wypędzony. Waleriuſz po nim naſtąpił, powròciwſzy z ſzczęśliwey wyprawy na Weiensów i Etruſkow był podeyrzany o Króleſtwo z przyczyny, że pałac na wyſokiev górze wyſtawił, ktory o iedne noc rozruciwſzy, i wiele praw podchlebnych ludowi ſtanowiwſzy, ſtał ſię iedyną pieſzezorą poſpolſtwa.

W tym iuż czaſie zaczęły wybuchać śmiertelne na wolnośc Rzymſką niezgody między Senatem i poſpólſtwem, ktore po umnieyſzoney władzy Konſulów, prawa ſwoie rozſzerzało. Z przyczyny uciemiężenia zadłużonego poſpólſtwa przeciw mocy Konſulów zbuntowany lud cały,

na

na gòrę świętą uſtąpił, poty ſię być niewolnym ſądząc, pokiby w ſtanie ròwności z Senatem nie był.

Jakoż Senat muſiał uſtąpić czaſowi, i pozwolić poſpólſtwu Tribunów, którzyby za ich prawami przeciw mocy Konſulów obſtawali. Tribunowie dla utwierdzenia powagi ſwoiey karmili niezgody uſtawiczne, á podchlebiaiąc zawſze ludowi, zawoiowanych kraiów zdobyczy w podziale im przyſądzali. Senat ſprzeciwiał ſię tym prawóm gubiącym Pańſtwo, i do ſkarbu Rzeczypoſpolitey zdobyte bogactwa przyſądzał, nie było ſkutecznieyſzego ſpoſobu na przytłumienie domowych niezgod, tylko woyny z obcemi narodami, na obronę abowiem Oyczyzny łączyli ſię wſzyſcy tak dziwnie; iak gdyby iednym przyiaźni duchem oddychali. Po woynach przytłumiony na czas niezgody ogień wybuchał.

Obydwa ſtany oſtatniey ſię zguby obawiaiąc, zgodziły ſię na uſtawienie praw, i równości w Pańſtwie wolnym, zebrane z Greckich mianowicie z Solona prawa dwunaſtu tablic dzieſięć mężowie ułożyli, urżąd ich

nie

nie długo trwał w Rzymie, że powagi ſwoiey na złe zażywali.

Gdy tedy wſzyſtko zoſtaie w ſpokoyności, którą tak ſprawiedliwe prawa utwierdzić na zawſze miały, nowe rozruchu zrzódło wytryſneło. Lud pierwſzych zawſze godności chciwy do Konſulſtwa ſię wdzierał, i dokazał tego, że trzy nowe urzędy równe w mocy Konſulom pod imieniem Tribunów woyſkowych uczyniono, i poſpólſtwo do tych godności przypuſzczono. ugłaſkana na czas poſpòlſtwa pycha nie mogła być do do końca umorzona, aż do naywyżſzey Konſulſtwa godności przyſzła, lubo w obieraniu Konſulów pierwſzy zawſze wzgląd na Patriciuſzów miano.

W pięć ſet lat woyny naychwalebnieyſze Rzymianie toczą, przed górnych Gaulów znakomitſzych nieprzyiaciół podbiiaią. cierpliwość i męſtwo Rzymian nad Kartaińczykami przemaga, Annibala zwycięża, Kartainę przez Scipiona Affrykana podbiia, i z ziemią równa, tak przez dwieście lat zwycięſcy na morzu i ziemi Rzymianie świat cały pod ſwoie podbili panowanie. Po

Po zgubie Kartainy nie nasycone łakomstwo wdzierało się na pierwsze urzędy w godność, i korzyści powiększone. Grachowie rozruch wczynaią w Rzymie, których buntownicze odezwy były wszystkich domowych woien początkiem, w ten czas zaczęto chodzić przy broni, i domagać się żelazem w Senacie urzędów, ktore przedtym w nadgrodę zasług wolne wszystkich głosy rozdawały.

Mariusz ieden z pospólstwa, człowiek woienny, buntowniczą przeciw Patriciuszom wymową zazdrość w pospòlstwu ożywił, i tym sposobem do naypierwszych urzędów przyszedł. Sylla Patriciusz Wódz przeciwney strony staie się celem nienawiści Mariusza.

Pycha, i bunty wszystkiego w Rzymie dokazuią, miłość Oyczyzny, i szacunek praw gaśnie, ku dopełnieniu ostatniey zguby, zwycięstwa i łupy z Azyi sprowadzaią niezmierne zbytki, i łakomstwo pomnażaią. Wodzowie przekupuią na swoią stronę woysko na zgubę Oyczyzny. Sylla na woynie z Mitridatem zbogacił żołnierzy, aby ich sobie był pozyskał.

Mariuſz ſwoiey ſtronie ſprzyiaiącym, podział ziemi, i złota przyobiecał.

Tym ſpoſobem ci dway Wodzowie, ieden pod pozorem obrony Senatu, drugi pod pozorem obrony ludu, prowadzą krwawe woyny w pośrzodku ſamegoż miaſta. Po znieſioney do ſzczętu Mariuſza ſtronie, Sylla uczynił ſię naywyżſzym Panem pod imieniem Diktatora, czyni ſtraſzliwe morderſtwa w mieście, to dziwno, że maiąc w mocy wſzyſtko bez boiaźni; złożył naywyżſzą godność, i umarł utaiony w oſobności ſwoią śmiercią.

Jeſzcze był nie oſtygł Rzym z pożaru domowych woien, gdy oto Pompeiuſz i Cezar niemniey ſzkodliwą Rzeczypoſpolitey woynę wczynaią. Pompeiuſz zwycięſca Piratów, Hiſzpanii, i całego wſchodu, wbił ſię w moc w Rzeczypoſpolitey Rzymſkiey, á oſobliwie w Senacie. Cezar, niemogąc bez zazdrości na powagę Pompeiuſza ſpoglądać, bierze obrony poſpólſtwa pozor, á naśladuiąc na ſwoim Konſulſtwie Tribunów buntowników, przyrzeka im z podzia-

łem

łem ziemi pożytecznieysze, i łagodnieysze prawa, zawoiowani Gaulowie wynoszą go do naywyższey godności, i mocy.

Pompeiusz i Cezar łączą się razem dla zysku, á poróżniaią dla zazdrości; woyna domowa powstaie. Pompeiusz zbytnie o sobie trzymaiąc, przegrywa. Cezar na wszystko baczny, zwycięża, i Panem się Państwa Rzymskiego staie, czyni różne kroki do zrozumienia, czyli lud Rzymski przyłożyć się do panowania Króla może. Senat stosuiąc się do woli iego, daie mu godność, do tych czas w Rzymie niesłychaną, ta, nienawiść w Rzymianach roziątrza, że go w oczach całego Senatu, iako okrutnika zabili.

Antoni obowiązany Cezarowi, będąc na òw czas Konsulem, lud przeciw zaboycòm Cezara buntuie, sam w tym zamieszaniu, naywyższey władzy dla siebie szukaiąc. Lepidus też chciał się utrzymać przy wysokim urzędzie, ktory pod Cezarem piastował. Młody nakoniec Cezar, dziewiętnaście lat maiąc, umyślił zemścić się śmierci Oyca, i nastąpić po nim na Państwo, iakoż miał dosyć szczęścia

do wypełnienia zamysłòw swoich, przeciągnął na swoie stronę nieprzyiaznych domowi swemu, á nawet i swoich przeciwników, poddały mu się pozostałe po Oycu woyska, częścią imieniem Cezara, częścią wylaną choynością pociągnione.

Nic iuż w ten czas nie mógł Senat, wszystkiego woysko, i siła dokazywała. Mężowie nayodważnieysi, i naybardziey przeciwni okrucieństwu, poszli na ofiarę zemsty, i pychy tych trzech mężów. Cezar, i Antoniusz zbili Bruta i Kassiusza, z ktoremi oraz wolność Rzymska umarła. Zwycięscy podzielili się zdobyczami, Cezar iako sprawnieyszy Panem się Rzymu uczynił, Antoni przeciw Cezarowi powstawszy, pod Akcium miastem na głowe przegrał, tak całe Państwo pod panowanie Cezara poszło. Rzym strudniony i wycieńczony tylu domowemi woynami aby był kiedyżkolwiek w pokoiu, musiał się wyrżec wolności.

Widzicie w krótkości słów *Mci Panowie*, z iak małych początkow tak wielkie Państwo powstało, po których stopniach do tey wielkości przyszło,

ſzło, że podległe powſzechney odmianie rzeczy ſtworzonych, nie mogąc cudzą ſiłą, ſwoią upadać muſiało, mądrość Senatu, miłość Oyczyzny, i wolności, wſtrzemięźliwość życia, pogarda bogactw, ſprawiedliwość ſądòw, zachowanie praw i zwyczaiów dawnych, było gruntem panowania, i chwały Rzymſkiey, iak *(c)* tylko bogactwa ſławę, i Państwo za ſobą pociągały, cnota ſię w gnuſność, ubóſtwo wpogardę, niewinność w niechęć obróciła, w bogactwach wypieſzczona roſpuſta, łakomſtwo, i pycha młodzież Rzymſką zaraziła, wolność w niewolą poſzła, nie było *(d)* żadnego w opłakanym ſtanie lekarſtwa, gdy ſame wyſtępki w obyczaie ſię zamieniły.

Atoli po uwadze przyrodzonych upadku przyczyn, podnieście myśl

(*c*) *Poſtquàm divitiæ honori eſſe cœperunt, & eas gloria, imperium, potentia ſequebatur; hebeſcere virtus, paupertas probro haberi, innocentia pro malivolentia duci, cœpit. Igitur ex divitiis juventutem luxuria, atque avaritia cum ſuperbia invaſere Salluſt: de bello Jugur.*

(*d*) *Deſiit eſſe remedio locus, ubi, quæ fuerant vitia, mores ſunt.* Seneca Epiſt: 39.

wyżey *Mci Panowie*, á wyznaycie głośno, czego Poganie sami nie mogli nie uważać, że, iako Państwo Rzymskie za szczegulną Boga opatrznością powstało, wzrosło, i do takiey wielkości przyszło, *(d)* tak za mściwą iego sprawiedliwością upadło. Bóg sprawiedliwy iakieżkolwiek ich cnoty nie puszczał bez przyzwoitey podług ich żądzów nadgrody, narody wszystkie dziwiły się ich potędze, słuchały roskazów, zawierały przymierze, podawały nieśmiertelności ich dzieie. Otoż doczesna nadgroda przyzwoitą doczesnym ich sprawom, áby się nie mogli nigdy uskarzać na prawdziwego, i naywyższego Boga sprawiedliwość! *(e)* że iednak prawdziwe zbrodnie nad pozornemi cno-

(*d*) *Quis est, qui, cum Deos esse intellexerit, non intelligat eorum numine hoc tantum Imperium esse natum, & auctum, & retentum.* Cicer. de Harrus Pres: n. 19.

(*e*) *Honórati sunt in omnibus fere gentibus, imperii sui leges imposuerunt multis gentibus, hodieque literis, & historia gloriosi sunt pene in omnibus gentibus, non est, quòd de summi, & veri Dei justitia conquerantur.* S. August: de Civitate Dei lib: 5. c. 15. *Perceperunt mercedem suam, vani vanam.*

cnotami górę wzięły; nie dziw, że upadło bez powſtania.

Dla czego pomnieycie na zawſze *Mci Panowie*, że to długie naſtępowanie ſzczegulnych do upadku Państw przyczyn, zawiſło od ſzczegulnych rad Opatrzności Bożey. Bóg rozrządza z wyſokości Nieba loſy Króleſtw, trzyma Królow ſerca w ſwych ręku. Jeżeli chlubią ſię Króleſtwa ſławnemi woiownikami? ogromność Boża poſtrach przed woyſkiem ich przeſyła, á w ſerca Wodzów, i żołnierzy tchnie nie zwyciężoną odwagę. Jeżeli chlubią ſię mądremi prawodawcami? mądrość ich Boża oświeca, napełnia duchem przeniknienia okoliczności wſzyſtkich, i założenia gruntu powſzechney ſzczęśliwości. Jeżeli w bogactwy i cnoty obfituią? ſzczodrobliwość ie Boża bogaci. Jeżeli po długich odmianach upadaią? nie ślepy iakowy trefunek, ále mściwa ie ſprawiedliwość Boga poniża, ſkráca odwagi Wodzom, uymuie światła prawodawcom, roſpraſza porady raycow, wycieńcza ſkarby bogaczów, áby ſię nie omylnie prawdziły ſłowa Piſma iego, że Bóg ſam: *błogoſławiony*,

1\. Timot: 15. *ny, i ſam możny Krol Królow, i Pan panuiących, ktory ſam ma nieśmiertelność*, błogosławiony, ktorego iſtota odmiany niezna, ktory widzi odmiany wſzyſtkich rzeczy bez odmiany ſiebie, i przez rady ſwoie nieodmienne, ktory daie, i odbiera Króleſtwa, przenoſi ie z rąk do rąk, z domu do domu, od narodu iednego do drugiego, na oczywiſty dowod, że ſą tylko ludziom pożyczalne, nie dziedziczne, á Bóg ſam iſtotnym ich i iedynowładnym ieſt Panem. *Tua, Domine, magnificentia, & potentia, gloria, atque victoria, & tibi laus, cuncta enim, quæ in cælo ſunt & in terra, tua ſunt, tuum, Domine, regnum, & tu es, ſuper omnes Principes.* 1. Paral: 29 v. 11.

Czytay dziwney wymowy, i wybornych myśli pełną kſięgę, z ktorey tu po części zebrane uwagi znaydzieſz *Diſcours ſur l' hiſtoire univerſelle par Meſſire Jaques - Benigne Boſſuet Eveque de Meaux.*

